

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETO
HUMANITARINIO FAKULTETO
ISTORIJOS KATEDRA**

LAIMONAS KUPRIŪNAS
Istorijos specialybės
IV kurso studentas

KOLEKTYVIZACIJA PAKRUOJO VALSČIUJE IR RAJONE

Bakalauro darbas

Mokslinis vadovas: doc., dr. Arūnas Gumuliauskas

Darbas originalus – Laimonas Kupriūnas
(.....)

Šiauliai,
2011

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. STALININĖS AGRARINĖS REFORMOS DIEGIMAS LIETUVOJE.....	13
1.1. Pradinis sovietinės žemės ūkio sistemos formavimas 1940-1941 m.....	13
1.2. Žemės reformos radikalios permainos 1945-1948 m.....	15
2. SOVIETINĖ KOLEKTYVIZACIJA PAKRUOJO VALSČIUJE 1948-1949 M.....	20
2.1. Pirmosios artelės.....	20
2.2. Masinės kolektyvizacijos pradžia	23
3. PIRMOSIOS KOLEKTYVIZACIJOS PABAIGA PAKRUOJO RAJONE.....	34
3.1. Kolektyvinių ūkių stambinimo kampanija.....	34
3.2. Baigiamoji kolektyvinių ūkių stambinimo stadija.....	42
3.3. Socialinė ir ekonominė kolūkių struktūra.....	45
IŠVADOS.....	52
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	55
SUTRUMPINIMAI.....	58
SANTRAUKA.....	59
SUMMARY.....	60
PRIEDAI.....	62
1 priedas.....	63
1-3 lentelės.....	68
4 lentelė.....	69
5 lentelė.....	70
6 lentelė.....	73
7 lentelė.....	74
8-9 lentelės.....	75
10-12 lentelės.....	76
13-14 lentelės.....	77
15-16 lentelės.....	78
17-18 lentelės.....	79
19-20 lentelės.....	80
21-22 lentelės.....	81
23-24 lentelės.....	82
25-27 lentelės.....	83
28-30 lentelės.....	84
31-34 lentelės.....	85
35-38 lentelės.....	86
39-41 lentelės.....	87
42-43 lentelės.....	88
44-45 lentelės.....	89
46-47 lentelės.....	90
48-49 lentelės.....	91
50-51 lentelės.....	92
52-53 lentelės.....	93
54-55 lentelės.....	94
56-57 lentelės.....	95
58-60 lentelės.....	96

61-63 lentelės.....	97
64-66 lentelės.....	98
67-69 lentelės.....	99

ĮVADAS

Tyrimo tema. Sovietinės okupacijos metu vykdyta agrarinė pertvarka (kolektyvizacija) gerokai paveikė visus Lietuvos kaimus. Be to, prievartinis kolektyvinių ūkių sistemos diegimas tapo viena didžiausių ir komplikuočiausių agrarinio ūkio pertvarkų Lietuvos kaimo istorijoje. 1940 m. birželio 15 d. įvykdžius pirmąją sovietinę okupaciją, jau pirmaisiais jos mėnesiais visoje šalyje imti sistemingai kurti stalininio „ūkininkavimo pamatai“. Suformavus Liaudies seimą iš vietinių komunistų, 1940 m. liepos 22 d. priimama deklaracija, kuri skelbė žemės nuosavybės nacionalizavimą¹. Sovietinės politikos tendencijos aiškėjo, tolygiai vykdant žemės reformą, palaipsniui vedusią į kolektyvizaciją. 1941 m. vasario 9 d. įvykusio LKP(b) V suvažiavimo rezoliucija pateikė aiškius kaimo sovietizacijos nurodymus². Stalininės kolektyvizacijos tikslu tapo individualių valstiečių ūkių sunaikinimas. Tačiau kaimo sovietizacijos politiką laikinai nutraukė nacistinis režimas.

Prasidėjus antrajai sovietų okupacijai, Lietuvos pagrindine ekonomikos šaka tebebuvo žemės ūkis. Dauguma lietuvių gyveno kaime. Pastarojo sovietizacijos pagrindiniu tikslu buvo galutinis privatinės nuosavybės panaikinimas bei žemės ūkio kolektyvizacija, kurios esmė liko nepakitusi. Ir toliau stengtasi visiškai sunaikinti individualaus ūkininkavimo formą, komunistų terminais tariant, kaip kapitalizmo atgyveną.

Lietuvos valstiečiai nenorėjo kolektyviai ūkininkauti. Vienkiemiuose gyvenantiems ir nuosavybės teise žemę valdantiems ūkininkams buvo į kraują įsigėręs individualizmas. Kita vertus, stalininė kolektyvizacija jau buvo susikompromitavusi Rusijoje, ir žodis „kolchozas“ Lietuvoje asocijavosi su skurdu, badu, beteise padėtimi³. Nepaisydama to, komunistų partija, pradėjo sovietizuoti krašto žemės ūkį.

Pokariu sovietų valdžia atliko parengiamuosius darbus kolektyviniams ūkiams kurti. Pats kolektyvizacijos procesas atnaujintas 1947 m. gegužės 21 d., VKP(b) CK priėmus nutarimą „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“⁴, kuris užbaigė Lietuvos žemės ūkio pereinamąjį laikotarpį. Tuo metu įsteigiamos pirmosios artelės. 1949 m., po LKP(b) VI suvažiavimo, kolektyvizacija šalyje įgavo masinį reiškinį⁵. Kiekviename Lietuvos kaime steigta po 2 ar net daugiau kolūkių. Nepasibaigus ištisinei kolektyvizacijai, 1950 m. gegužės 23 d. VKP(b) CK priėmė nutarimą dėl kolūkių stambinimo. Apylinkių bei kaimų smulkus kolūkiai pradėjo jungtis į stambesnius.

¹ *Lietuva 1940-1990: okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2007, p. 122.

² Gumuliauskas A., *Lietuvos istorija (1795-2009 m.)*, Šiauliai, 2010, p. 296.

³ Ten pat, p. 340.

⁴ Truska L., *Lietuva 1938-1953 metais*, Kaunas, 1995, p. 160.

⁵ Meškauskas K., *Lietuvos ūkis 1940-1990*, Vilnius, 1994, p. 53.

Pakruojo valsčiuje bei rajone antrosios sovietinės okupacijos metu taip pat naikinti individualūs ūkiai, likviduoti buožės. Pirmieji kolūkiai Pakruojo valsčiuje įsteigti 1948 m. balandžio mėn. (Pakruojo apylinkė, Sigutėnų kaimas, „Aušros“ bei Akmenėlių apylinkė, Mažeikonų km., „Raudonosios žvaigždės“). 1949 m. masinės kolektyvizacijos metu suformuoti dar papildomai 32 smulkūs kolektyviniai ūkiai. 1950 m., vykstant teritoriniams – administraciniais pertvarkymams (vietoj valsčių ir apylinkių kuriami rajonai), Pakruojo valsčius tapo rajonu. Tuo pat metu, kaip ir visoje respublikoje, taip ir Pakruojo rajone, pradėti stambinti kolektyviniai ūkiai. Šiomis aplinkybėmis Pakruojo rajone 1950 m. birželio 20 d. likvidavosi 89 kolūkiai. Be to, po administracinės – teritorinės reformos Pakruojo rajonui buvo priskirti kolūkiai iš kitų apskričių (Joniškio, Radviliškio, Šiaulių).

Istoriografija. Istoriografijoje, moksliniuose tyrimuose ir literatūroje Pakruojo valsčiaus kolektyvizacijos procesai iki šiol nėra nuodugnai tyrinėti. Dienos šviesą išvydo keletas atsiminimų pobūdžio publikacijų rūpima tema. Tačiau jose paviršutiniškai atskleidžiami, aptariami dažniausiai respublikinio masto kolektyvizacijos procesai. Kolektyvinių ūkių kūrimo niuansai trumpai paminėti Leono Balčiūno autobiografinėje knygoje „Gimtinėje prie Mūšos“⁶. Joje aprašyti atsiminimai apie kolektyvizacijos momentus 1949 m. Titonių kaime. Kitoje knygutėje – „Balsių kaimas: praeitis ir dabartis“⁷ – sudarytoje vietinių kraštotyrininkų R. Prialgauskienės ir J. Šliurpienės bendrais bruožais aprašomi Balsių kaimo vietinių gyventojų atsiminimai apie pirmųjų kolūkių steigimo procesą. Joje aptariami kolūkio „Naujasis ūkis“ istorijos faktai (pirmi kolūkio pirmininkai, apskaitininkas, pastatai, kuriuose buvo laikomas gyvas ir negyvas inventorius) bei trumpai aprašoma kolūkiečių kasdienybė.

Lietuvių istoriografijoje šia problematika susiformavo dvi kryptys: sovietinė (marksistinė – lenininė) bei posovietinė.

Sovietmečiu, o ypač po Antrojo pasaulinio karo, SSRS bandyta pateisinti Baltijos šalių okupaciją ir perrašyti valstybių istoriją, remiantis klasių kovos metodologija. Daugelis gyvenimo sričių buvo ideologizuotos, pradedant nuo ekonomikos bei baigiant kultūra, sportu ir t.t.. Sovietinių istorikų darbuose nevingta faktų klastojimo, melo. Taip pat jie pasižymėjo savo radikalumu, siekiant apšmeižti, apjuodinti kokį nors nepriimtina socialinį sluoksnį ar politines pažiūras. Tuo laikotarpiu istorikas, kaip privatus asmuo, negalėjo laisvai išdėstyti savo koncepcijos, kuri prieštarautų oficialiajai ideologijai. Jis turėjo pagaminti tokį mokslinį produktą, kuris nuolat pateisintų komunistų partijos politiką. Istorijos mokslas privalėjo tarnauti ideologijai. Dėl šios priežasties sovietinių mokslininkų darbuose vyravo vienpusiška marksistinė – lenininė metodologija.

⁶ Balčiūnas L., *Gimtinėje prie Mūšos*, Kaunas, 1998, p. 42.

⁷ Prialgauskienė R., Šliurpienė J., *Balsių kaimas: praeitis ir dabartis*, Balsiai, 2004, p. 1-2.

Kalbant apie kolektyvizacijos proceso tyrinėjimus sovietinėje istoriografijoje, reikėtų pasakyti, kad tai buvo aiškus politinio aparato ideologinis užsakymas. Juose kolūkinė santvarka Lietuvoje buvo idealizuojama, iškraipant istorinius faktus. Apskritai kolektyvizacijos proceso sovietinių tyrimų istoriografijos analizę reikėtų pradėti nuo Broniaus Vaitkevičiaus redaguoto „Lietuvos TSR istorijos“ 4-ojo tomo⁸. Šis leidinys tapo ryškia iliustracija, kaip Lietuvos agrarinę ūkį supančiojo stalinizmo politika. Šioje knygoje idealizuojama „engiama darbininkų klasė“, pateisinama buožių likvidavimo būtinybė, pagražinti kolektyvizacijos laimėjimų pavyzdžiai, subjektyviai pateikti Lietuvos ekonominių pasiekimų rodikliai. Analogiška dvasia atspindi Marijono, Gregorausko darbe „Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940-1960“⁹. Pastarajame leidinyje, besidangstant komunistine ideologija, apžvelgta Lietuvos žemės ūkio situacija prieš pirmąją SSRS okupaciją. Panašiai sovietinę agrarinę politiką vertino Giedrius Butkus („Pirmieji žingsniai kolektyviniu keliu“¹⁰), Pranas Olekas („LKP kova už socialistinį ūkio pertvarkymą Tarybų Lietuvoje“¹¹), Ringaudas Songaila („Lietuvos TSR žemės ūkio vystymo uždaviniai“¹²). Pastarojo autoriaus knygoje trumpai apžvelgiamas pirmasis kolektyvizacijos laikotarpis, o toliau šlovinami kolektyvinių ūkių laimėjimai 1966-1981 m..

Kita vertus, sovietinėje istoriografijoje galima rasti ir vertingos informacijos kolektyvizacijos tyrinėjimams. Čia nurodomi svarbiausi kompartijos suvažiavimai, kurių metu priimtose direktyvos, skatinančios kolektyvinių ūkių kūrimą, pateikiami žemės nusavinimo bei valstybinių prievolių buožėms rodikliai, atskleidžiama MTS ir MANP įtaka kolektyvizacijos procesui, kolūkių stiprinimo, stambinimo politikos praktika. Ši informacija atspindi Henriko Šadžiaus redaguotoje knygoje „Tarybų Lietuvos valstietija“¹³.

Posovietiniu laikotarpiu Lietuvos istorikai atsisakė marksistinės – lenininės metodologijos. Pasak Dariaus Žiemelio, „Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Lietuvos istorijos tyrimų raidoje įvyko pokyčių: buvo išsivadota iš sovietinės ideologijos gniaužtų ir Lietuvos istoriografija tiek struktūriniu, tiek tematinio požiūriu tapo europinės istoriografijos dalimi“¹⁴. Todėl kolektyvizacijos kūrimo procesus, eigą, Lietuvos istorikai analizuoja ir vertina gana kritiškai. Apie stalininės agrarinės sistemos kūrimą bei eigą paskelbta nemažai publikacijų. Tačiau, anot D. Žiemelio, „Lietuvos istoriografijoje atsisakius marksizmo, buvo apleista visa agrarinė ir socialinės ekonominės istorijos problematika“¹⁵. Tad atsirado

⁸ Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975.

⁹ Gregorauskas M., *Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940-1960*, Vilnius, 1960.

¹⁰ Butkus G., *Pirmieji žingsniai kolektyviniu keliu*, Vilnius, 1977.

¹¹ Olegas P., *LKP kova už socialistinį ūkio pertvarkymą Tarybų Lietuvoje*, Vilnius, 1966.

¹² Songaila R., *Lietuvos TSR žemės ūkio vystymo uždaviniai*, Vilnius, 1983.

¹³ Šadžius H., *Tarybų Lietuvos valstietija*, Vilnius, 1979.

¹⁴ Žiemelis D., *Lietuva Vidurio ir Rytų Europoje XVI – XVIII amžiuje: Feodalinė reakcija” ar periferinis Kapitalizmas? Lietuvos istorijos studijos*, 2006, nr. 18, p. 51.

¹⁵ Ten pat, p. 51.

kolektyvizacijos tyrinėjimų vienpusiškumas. Būtent dėl šios priežasties visoje posovietinėje lietuvių istoriografijoje pateikiami tik apibendrinamieji darbai, atskleidžiantys apskritai kolektyvizacijos realizaciją visoje Lietuvoje.

Posovietinėje istoriografijoje visgi galima aptikti nemažai informacijos, susijusios su kolektyvizacija. Antai Liudo Truskos knygoje „Lietuva 1938-1953 metais“¹⁶ bei kolektyvinėje monografijoje „Lietuva 1940-1990: okupuotos Lietuvos istorija“¹⁷ skirta nemažai vietos rūpimos problemos tyrimams. Arūnas Gumuliauskas knygoje „Lietuvos istorija (1795-2009 m.)“ taip pat analizuoja Lietuvos ūkio griovimo procesus 1940-1941 m. bei stalininės kolektyvizacijos įtvirtinimą antrosios sovietinės okupacijos metu. Šiuose moksliniuose, metodiniuose darbuose apibendrintai išanalizuoti kolektyvizacijos procesai vykę Lietuvoje pirmosios ir antrosios sovietinės okupacijos metais. Taip pat apžvelgiami režimo įtvirtinimo kaime būdingiausi metodai bei priemonės, kuriomis naudotasi, griaunant nusistovėjusią agrarinę santvarką. Abu autoriai pateikė įvairius skaičiavimus, iliustruojančius žemės nacionalizacijos procesus, sukurtų kolūkių, buožinamų ūkių kiekį, mokesčių didinimo bei žemdirbystės ir gyvulininkystės kitimo rodiklius. Būtina atkreipti dėmesį į Mečislovo Treinio darbą „Talkos galia“¹⁸. Knygoje pateikiama kooperacijos istorija ir jos raida Lietuvoje, trumpa kooperacijos teoretikų ir praktikų idėjų apžvalga. Be to, supažindinama su stalininio žemės ūkio kolektyvizavimo ydingumu ir jo padariniais. Nors šis darbas nėra išsamus, bet galima susidaryti bendrą vaizdą apie tai, kokia buvo kolektyviniuose ūkiuose dirbusių žmonių kasdienybė. Taip pat knygoje pateikiami vergiško kolūkiečių darbo pavyzdžiai, administracinė prievarta. Kitas svarbus darbas, atskleidžiantis kolektyvizacijos procesus krašte, – Kazimiero Meškauskio monografija „Lietuvos ūkis 1940-1990“¹⁹. Darbe tyrinėjama ūkio raida nuo 1940 m., kai Lietuva buvo įjungta į SSRS sudėtį, iki Nepriklausomybės atgavimo. Remiantis oficialia to meto statistika, autoriaus apskaičiavimais ir kitų tyrinėtojų sukauptais duomenimis, kompleksiškai nušviečiamos Lietuvos ūkio, įvairių jo sudėtinių dalių – pramonės, statybos, žemės ūkio ir kt. – vystymasis, atskleidžiamos ekonominio, socialinio ir kultūrinio gyvenimo tendencijos. Daug dėmesio skirta socialinio ūkininkavimo sistemos žlugimo priežasčių analizei. Tačiau, kaip pats autorius teigia pratarmėje, šioje knygoje nemažai svarbių reiškinių ir faktų nušviesti toli gražu nepilnai, o daugelis jų ir iš viso nepalieti. Eugenijaus Grunskio monografijoje „Lietuvos gyventojų trėmimai 1940-1941, 1945-1953 metais“²⁰ pateikiami buožinamų valstiečių trėmimų kolektyvizacijos laikotarpiu tyrimai.

¹⁶ Tuska L., *Lietuva 1938-1953 metais*, Kaunas, 1995.

¹⁷ *Lietuva 1940-1990: okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2007.

¹⁸ Treinys M., *Talkos galia*, Vilnius, 1990.

¹⁹ Meškauskas K., *Lietuvos ūkis 1940-1990*, Vilnius, 1994.

²⁰ Grunskis E., *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940-1941, 1945-1953 metais*, Vilnius, 1996.

Po Antrojo pasaulinio karo Vakaruose atsidūrę Lietuvos istorikai aiškiai suvokė savo užduotį. Jie siekė demaskuoti sovietų istorijos klastotes. Užsienio lietuvių istoriografijoje ypatingas dėmesys skirtas tautos ginkluotam pasipriešinimui, SSRS prievartos politikai Lietuvoje. Vienas tokių darbų – Romualdo J. Misiūno ir Reino Taageperio „Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940-1980“²¹. Knygoje nagrinėjami Baltijos tautų politinės priklausomybės ir kultūrinės autonomijos prieštaravimai, atsiradę 1940 m. Sovietų Sąjungai jas aneksavus. Darbe aprašoma sovietinė ir nacių okupacija, pokario stalinizmo laikotarpis, apimantis partizanų pasipriešinimą, trėmimus, tautinių kultūrų naikinimą. Šioje knygoje taip pat nėra pamiršta ir prievartinė kolektyvizacija vykdyta visose trijuose Baltijos valstybėse. Monografijoje pateikiami Lietuvos, Latvijos, Estijos kolektyvizacijos proceso panašumai ir skirtumai tiek pirmosios, tiek antrosios sovietų okupacijų metu. Darbe galima rasti visų trijų valstybių suvisuomenintos žemės, gyvulių ir MTS veiklos statistinius rodiklius. Taip pat pateikiama ištremtų buožių kiekybinė analizė, kalbama apie kolūkių kūrimo tempus atskirais laikotarpiais.

Išsivijos istorikų darbų trūkumas – originalios archyvinės medžiagos stoka. Daugelis jų atliktų tyrimų paremti emigracijoje gyvenusių žmonių atsiminimais ir sovietinės istoriografijos faktografija²².

Kolektyvizacijos tema publikuota ir mokslinių straipsnių. Istorikas Arvydas Anušauskas yra paskelbęs apibendrinamąjį straipsnį „Kolūkių santvarkos diegimas“²³, kuriame taip pat, kaip ir ankstesni autoriai, aptaria sovietinės valdžios siekius įsitvirtinti Lietuvos kaime: agitacinę ir represinę politiką, bei pateikia žmonių skaičių Lietuvos kolūkiuose 1951 m.. Be šių veikalų, kuriuose plačiau nagrinėjama Lietuvoje vykusi kolektyvizacija, publikuota straipsnių, supažindinančių su kolektyvizacijos procesais vykusiais Sovietų Sąjungoje. Apie SSRS vykdytą kolektyvizaciją rašoma Petro Katino straipsnyje „Nepasmerktas genocidas“²⁴. Šios publikacijos turinio pagrindą sudaro stalininės kolektyvizacijos bei teroro vykdyto prieš Ukrainos gyventojus istorinė apžvalga. Be to, autorius lygina Ukrainoje bei Lietuvoje vykusius kolektyvizacijos procesus.

Artimiausi kolektyvizacijos procesų nuodugnūs lokaliniai tyrimai, kurie atlikti Šiaurės Lietuvoje, pateikti straipsnyje „Kolektyvizacija Gruzdžių valsčiuje“²⁵. Šiame darbe galima susipažinti su Gruzdžių valsčiuje vykusiais kolektyvizacijos procesais 1948-1949 m., stalininio režimo vykdomomis

²¹ Misiūnas R., Taagepera R., *Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940-1980*, Vilnius, 1992.

²² Tininis V., *Sovietų sąjungos politinės struktūros Lietuvoje ir jų nusikalstama veikla: antroji sovietinės okupacija (1944-1953)*, Vilnius, 2008, p. 13.

²³ Anušauskas A., *Kolūkių santvarkos diegimas*,

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:05Tm1fTbLhkJ:mkp.emokykla.lt/gimtoji/docs/10k05t02k.rtf+Kol%C5%ABki%C5%B3+santvarkos+diegimas&cd=3&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>, prieiga per internetą, žiūrėta 2011 04 07.

²⁴ Katinas P., *Nepasmerktas genocidas, XXI amžiaus horizontai*, „XXI amžiaus“ priedas apie Lietuvą ir pasaulį, 2006, nr. 1 (117), <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20060111/5-1.html>, prieiga per internetą, žiūrėta 2011 04 07.

²⁵ Gumuliauskas A., *Kolektyvizacija Gruzdžių valsčiuje*, <http://www.llt.lt/pdf/gruzdziai/kolektyvizacija.pdf>, prieiga per internetą, žiūrėta 2011 04 07.

represijomis, įsitvirtinant valsčiaus kaimuose. Be to, publikacijoje analizuojama valstiečių materialinė padėtis, buožių sudėtis, artelių pavadinimai, valdžios agitacinė veikla, kolūkio valdymo sistema, pateikiama kolūkių materialinės bazės kiekybinė analizė. Kolektyvinių ūkių steigimo procesai kituose Lietuvos regionuose atsispindi Irenos Adomonienės monografijoje „Kolektyvizacija Anykščių apskrityje 1948-1950 m.“²⁶. Knygoje pateikiami duomenys apie Anykščių apskrities sudarymą, valsčiaus ir jų centrus. Taip pat darbe publikuoti autentiški buvusių kolūkiečių atsiminimai apie vykdytą kolektyvizaciją krašte. I. Adomonienė tyrinėjo sovietų agitacinio darbo kaimuose, teroro prieš besipriešinančius ūkininkus, kurių daugelis buvo ištremti, peripetijas.

Šaltiniai. Nagrinėjant Pakruojo valsčiaus ir rajono kolektyvizacijos procesus, pagrindinę darbo šaltinių bazę sudaro dokumentai saugomi Šiaulių apskrities archyve. Čia galima susipažinti su Pakruojo valsčiaus ir rajono Darbo Žmonių Deputatų Tarybos (toliau DŽDT) Vykdomojo komiteto (toliau VK), Šiaulių apskrities ir srities DŽDT VK posėdžių protokolais, sprendimais, susirašinėjimu su žemės ūkio skyriumi, Pakruojo valsčiaus DŽDT VK, Pakruojo rajono ir miesto DŽDT VK darbo klausimais, piliečių skundais ir pareiškimais.

Be minėtų bylų, taip pat naudotasi Šiaulių archyvo 5 fondo (toliau f.) bei f. 139, 282, 446, 456, 466, 469, 470, 472, 473, 474, 475; 476, 492, 583, 601, 626 medžiaga, kurioje fiksuojami Pakruojo valsčiuje likvidavęsi kolūkiai. Šiose bylose pateikiami steigiamojo susirinkimo protokolai, kolūkių valdybos posėdžių protokolai, kolūkiečių visuotiniai susirinkimai, piliečių pareiškimai dėl priėmimo ir atleidimo iš kolūkio, turto suvisuomeninimo aktai, perdavimo – priėmimo aktai, revizijų aktai, kolūkių veiklos metinės apyskaitos, išdininkų pajamų – išlaidų knygos, susirašinėjimai kolūkių išvystymo planų klausimais, gamybiniai planai, kolūkių žemės vertinės knygos, Pakruojo valsčiaus apylinkių kaimų ūkinės knygos.

Dokumentų bazę taip pat papildė f.154, kuri sudaro Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto žemės ūkio skyriaus dokumentai. Šiame rinkinyje yra gyvulininkystės ir sėjos išvystymo planai 1949-1950 m. bei Šiaulių DŽDT Vykdomojo komiteto sprendimai, liečiantys skyriaus ir jam pavaldžių organų darbą bylos. Šių dokumentų medžiaga, nors ir nebuvo išsami, vis dėlto pagelbėjo, analizuojant kolektyvizacijos procesus.

Analizuojant centrinės sovietų ir partinės valdžios agrarinę politiką, daug pasitarnavo publikuoti VKP(b) CK, LKP(b) CK, LSSR LKT (Liaudies Komisarų Tarybos), LSSR MT (Ministrų Tarybos), Liaudies Seimo dokumentų rinkiniai²⁷. Vertingos statistinės medžiagos rūpima tema galime aptikti ir

²⁶ Adomonienė I., *Kolektyvizacija Anykščių apskrityje 1948-1950 m.*, Utena, 2009.

²⁷ Коллективизация крестьянских хозяйств Литовской ССР. Сборник документов и материалов, Вильнюс, 1977; Lietuvos liaudies seimas: Stenogramos ir medžiaga, Vilnius, 1985.

kitame šaltinių rinkinyje²⁸. Pakruojo rajono kolūkių susikūrimo datoms ir apylinkės lokalizacijai nustatyti taip pat papildomos informacijos suteikė Šiaulių archyvo fondų žinynas²⁹.

Tyrimo problema. Kaip vyko kolektyvizacijos procesas Lietuvoje prižiūrėjo aukščiausios sovietinės bei partinės SSRS ir LSSR institucijos. Tačiau nereikia pamiršti ir vietinių partijos padalinių įtakos. Be jų nebuvo galima sėkmingai įgyvendinti iškeltų komunistų partijos kolektyvizacijos tikslų. Pakruojo valsčius ir rajonas taip pat tapo šių centrinės valdžios užsibrėžtų tikslų realizacijos dalimi. Darbe siekiama parodyti, kaip mažame regione atsiskleidė kolektyvizacijos proceso ypatumai, kolūkių kūrimo ir veiklos dėsniumai, socialinės, ekonominės prielaidos kolektyvinių ūkių stambinimui Pakruojo valsčiuje, o vėliau rajone.

Temos naujumas ir aktualumas. Kolektyvizacijos eigos Pakruojo valsčiuje ir rajone tyrinėjimas turi ne tik mokslinę, bet ir praktinę reikšmę. Šiuo metu Lietuvoje vyksta žemės ūkių stambinimo ir mažų ūkių nunykimą procesas, nes pastarieji nepasinaudojo kooperacijos galimybėmis. Be to, šiame darbe koreguojama kolektyvizacijos periodizacija. Ypatingai tai pasireiškia, apibūdinant kolūkių kūrimo procesą antrosios sovietinės okupacijos metu. Sovietinėje istoriografijoje kolektyvizacija laikyta vientisu procesu, kurį ribotam laikui sustabdė nacistinis okupacinis režimas. Posovietiniai istorikai (L. Truska, K. Meškauskas, M. Treinys, A. Anušauskas) kolektyvinių ūkių steigimo laikotarpį skirsto į du atskirus periodus: 1)1940-1941 m.; 2)1944-1953 m.. Vadinasi, kolektyvizacijos procesas, anot jų, truko nuo pirmosios okupacijos (neskaitant nacių okupacijos periodo) iki J. Stalino mirties. Tačiau šiuo atveju praleidžiamas faktas, kad tik 1947 m. gegužės 21 d. VKP(b) CK priėmė nutarimą „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje TSR“, kuris užbaigė sovietinį Lietuvos žemės ūkio valdymo pereinamąjį laikotarpį. Minėto dokumento pagrindu LKP(b) CK ir LSSR Ministrų Taryba 1948 m. kovo 20 d. priėmė nutarimą „Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo respublikoje“³⁰. Lietuvių istoriografijoje kalbama apie dvi kolektyvizacijas³¹. Antroji prasidėjo 1956 m. ir buvo planuojama baigti 1990 m.. Ji sietina su vienkiemiu naikinimu, kolūkinio kaimo steigimo politika. Be to, aptiktuose šaltiniuose (ŠAA, f. 5 „1955-1956 likvidavęsi Pakruojo rajono kolūkiai“ apyrašo pratarmė) taip pat minimas kolūkių kūrimosi – stambinimo procesas Pakruojo rajone, vykęs nuo 1950 iki 1956 m.³². Šis istorinis laikotarpis tiek politine, tiek ekonomine prasme buvo sudėtingas. Todėl pasirinktos temos nagrinėjimas padėtų geriau suprasti, kokie metodai, priemonės taikytos kolektyvizacijos apimtame krašte, kokia buvo valstiečių padėtis, kuriant kolūkius

²⁸ Kasparavičius A., Manelis E., Sindaravičius A., *Dokumentų rinkinys XX amžius*, Vilnius, 2001.

²⁹ Šiaulių apygardos archyvo fondų žinynas, Vilnius, 1994.

³⁰ Gumuliauskas A., *Lietuvos istorija (1795- 2009 m.)*, Šiauliai, 2010, p. 343.

³¹ *Lietuva 1940-1990: okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2007, p. 506-507.

³² 1955-1956 likvidavęsi Pakruojo rajono kolūkiai, *Šiaulių apskrities archyvas* (toliau – ŠAA.), f. 5, ap. 1, l. 2.

Pakruojo valsčiuje, o po to rajone. Be to, atliktus tyrimus, būdų galima palyginti šio bei kitų regionų kolektyvizacijos procesus, atrasti panašumų bei skirtumų.

Temos chronologinės ribos. Nagrinėjamo darbo chronologinės ribos apima 1948-1956 m. laikotarpį. 1948 m. balandžio 2 d. pradėtos steigti pirmosios artelės Pakruojo valsčiuje. Nuo šios datos prasidėjo kolektyvinių ūkių kūrimo procesai nagrinėjamajame regione. Kolektyvizacijos procesai valsčiuje, o vėliau rajone vyko iki 1956 m., kada užbaigiamas kolūkių stambinimas. Apskritai vykdytos kolektyvizacijos periodizacija Lietuvoje turėtų būti koreguojama:

1. 1940-1941 m. – kolektyvizacijos pamatų kūrimas.
2. 1944-1947 m. – parengiamieji darbai kolektyvizacijai pradėti.
3. 1947-1948 m. – kolūkių kūrimosi pradžia.
4. 1949-1950 m. – masinė kolektyvizacija.
5. 1950-1956 m. – kolūkių stambinimo procesas.

Būtina pridurti, jog tokią periodizaciją dalinai nulėmė 1950 m. Lietuvos SSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo vykdyta krašto teritorinė – administracinė pakeitimo reforma. Pakruojo valsčius 1950 m. birželio 20 d. pertvarkytas į rajoną³³.

Tyrimo objektas. Kolektyvinių ūkių kūrimas bei veikla Pakruojo valsčiuje ir rajone. Šis procesas apima ne tik kolūkių steigimo, bet ir stambinimo ir kolūkinės kasdienybės problemas.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Atsižvelgiant į temos aktualumą, nubrėžtas pagrindinis darbo tikslas – kuo išsamiau išnagrinėti ir atskleisti kolektyvinių ūkių steigimo procesus Pakruojo valsčiuje ir rajone tiriamuoju laikotarpiu. Remiantis šaltiniais, istoriografinė medžiaga bei siekiant įgyvendinti išsikeltą tikslą, būtina darbe realizuoti šiuos uždavinius:

1. Išnagrinėti sovietinę agrarinę reformą taikytą Lietuvoje.
2. Išanalizuoti kolektyvizacijos procesų užuomazgas Pakruojo valsčiuje 1948 m.
3. Atskleisti kolektyvinių ūkių steigimo peripetijas Pakruojo valsčiaus kaimuose ištisinės kolektyvizacijos metu.
4. Išsiaiškinti kolūkių materialinės bazės kiekybinę ir kokybinę sudėtį.
5. Atskleisti kolūkių stambinimo procesą Pakruojo rajone.

Tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti užsibrėžtą tikslą bei realizuoti suformuluotus uždavinius, į pagalbą pasitelkiami įvairūs mokslinio tyrimo metodai:

- šaltinių analizės – istoriografijos ir šaltinių kritikos metodas;

³³ Lietuvos TSR administracinio – teritorinio suskirstymo žinynas, I dalis, Vilnius, 1974, p. 290-295.

- lyginamasis – šis metodas reikalingas Pakruojo valsčiaus ir rajono kolūkių materialinei bazei palyginti;
- statistinis – tai būdų ir priemonių visuma masinių procesų dėsningumams tirti. Su šio metodo pagalba sudarytos statistinės lentelės, kuriose atsispinti Pakruojo valsčiaus ir rajono kolūkių socialinės bei ekonominės veiklos rodikliai;
- interviu metodo pagalba apklausta buvusi kolūkietė, kuri pasidalijo savo prisiminimais apie kolektyvinių ūkių kasdienybę.

Darbo struktūra. Bakalauro darbą sudaro įvadas, 3 skyriai bei 7 poskyriai, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas sutrumpinimai, santrumpos bei priedai. Pirmas skyrius bei du poskyriai skirti vykdytos agrarinės reformos Lietuvoje istorinei apžvalgai. Antrajame skyriuje, kuris susideda iš dviejų poskyrių nagrinėjami kolūkių steigimo procesai Pakruojo valsčiuje. Trečiajame skyriuje ir trijuose poskyriuose nagrinėjama ištisinės kolektyvizacijos pabaiga Pakruojo rajone, kolūkių stambinimo procesas bei pirmosios kolektyvizacijos kolūkių materialinės bazės analizė.

1. STALININĖS AGRARINĖS REFORMOS DIEGIMAS LIETUVOJE

1.1. Pradinis sovietinės žemės ūkio sistemos formavimas 1940-1941 m.

1940 metų vasarą Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, visoje šalyje buvo sistemingai pradėtas diegti sovietinis žemės ūkio mechanizmas. Atėjūnams suformavus iš Lietuvos komunistų Liaudies seimą, 1940 m. liepos 21 d. paskelbta nauja valstybės santvarka, o jau sekančią dieną priimta „Deklaracija“, kuria remiantis suvalstybinta žemės nuosavybė. Dokumente nustatyta maksimali žemės valdymo norma vienam ūkiui – 30 ha³⁴. Visa likusi žemė, kuri viršijo numatytą normą, atiduota Valstybiniam žemės fondui³⁵. Iš viso į reformos fondą paimta 607592 ha žemės. Iš Valstybinio fondo žemės galėjo gauti visi bežemiai ir mažžemiai valstiečiai, turėję ne daugiau kaip 8 ha žemės³⁶. Visgi, Lietuvos valsčiuose kilo baimė, kad, atėmus žemę, bus kuriami kolūkiai. Todėl naujojo režimo ideologams teko meluoti ir teigti, kad kolektyvizacijos nebus. Jie skelbė, jog panaikinami išperkamieji žemės mokesčiai, administracinės baudos bei mokesčių nepriemokos. Tokiu būdu sovietinės valdžios atstovai Lietuvoje stengėsi palenkti į savo puse skurdžiausius ir pusėtinai pasiturinčius valstiečių sluoksnius. Tačiau sovietizacijos politikos tendencijos aiškėjo, tolygiai vykdant žemės reformą, kuri palaipsniui vedė į kolektyvizaciją.

Lietuvoje iki tol egzistavusi agrarinė sistema buvo toliau sėkmingai griaunama po Lietuvos KP CK 1940 m. rugsėjo 26 d. priimto nutarimo – nutraukti kaimų skirstymus į vienkiemius. Pradėtos kurti grupinės sodybos, valsčių komitetai, didinami mokesčiai didžiažemiams, ribojamas privatus ūkininkavimas bei skatinama dirbti kolektyviai³⁷. 1941 m. kovo mėn. Lietuvos KP CK II plenumas nagrinėjo stambių ūkių, kuriems palikta maksimali žemės norma, klausimą. Jo sprendimai skaudžiai atsiliepė didžiažemiams. Iš taip vadinamų buožių (ši sąvoka aptariama 14-15 p.), kurie patys nedirbo žemės, o naudojosi samdoma jėga, atimtas visas kilnojamas ir nekilnojamas turtas. 1941 m. gegužės 14 d. Lietuvos SSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsaku valstiečiams panaikinami mokesčiai. Tačiau vietoj jų įvedamas žemės ūkio mokestis bei ūkio produkcijos privalomieji pristatymai valstybei nuo bendrų kiekvieno ūkio pajamų (laukininkystės, daržininkystės, sodininkystės, šienaujama pievų, turimų gyvulių t.t.)³⁸. Didžiausi mokesčiai teko pasiturintiems bei vidutiniams ūkininkams. Šiais procesais stengtasi nuskurdinti ir įbauginti valstiečius. Be to, taip siekta kaimo žmones suvaryti į kolūkius. Tuo

³⁴ Lietuvos liaudies seimas, Vilnius, 1985, p. 103-104.

³⁵ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 38.

³⁶ Ten pat, p. 39.

³⁷ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 71.

³⁸ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 45.

tarpu pasiturintiems ūkininkams, nepatenkintiems sovietine valdžia, grėsė žemės konfiskacija bei trėmimai.

1941 m. pavasarį imta kurti tarybinius ūkius. Iš viso jiems skirta 46990 ha žemės³⁹. Taip buvo žengti pirmieji žingsniai link visuotinės kolektyvizacijos Lietuvoje. 1941 m. balandžio 12 d. LSSR Liaudies Komisarų Taryba patvirtino 51 tarybinį ūkį⁴⁰. Jų materialinę bazę sudarė konfiskuotų dvarų kilnojamas ir nekilnojamas turtas. Tarybiniams ūkiams vadovauti paskirti ir siunčiami darbuotojai iš vietinių valsčių komitetų, kurie neturėjo administracinio darbo patirties.

Tuo pat metu pradėti kurti ir kolūkiai. Vienas iš būdų kolektyviniams ūkiams steigti – skleisti propagandą Lietuvos valsčiuose. Regionuose šį darbą vykdė partinės, sovietinės institucijos bei spauda. Bendromis jėgomis siekta pritraukti kuo daugiau žmonių į kolūkius. Sovietinė spauda propagavo kolūkinės santvarkos laimėjimus. Be to, organizuotos ūkininkų kelionės į Sovietų Sąjungą susipažinti su stalinine kolektyvizacija. Vienu iš tokių propagandos šaltinių tapo masiškai spausdinami pavyzdiniai žemės ūkio artelės (kolūkio) įstatai⁴¹.

Vienas pirmųjų kolūkių įsteigtų Lietuvoje tapo Mažeikių apskrities, Akmenės valsčiaus „Lenino“ žemės artelė (1941 m. vasario 1 d.). Tęsiant kolektyvizaciją, vienu kolektyviniu ūkiu neapsiribota. Toliau kolūkiai steigti Ukmergės, Panevėžio, Švenčionių, Tauragės apskrityse⁴². 1941 m. kolektyviniai ūkiai Lietuvoje buvo nedideli. Antai Švenčionių apskrities žemės artelę „Naujas gyvenimas“ sudarė 16 kiemų, turėjusių apie 230 ha žemės, Mažeikių apskrities „Lenino“ kolūkis vienijo 24 kiemus, o žemės turėjo 254 ha⁴³.

Kolektyvizacijos procesas šalyje vystėsi lėtai. Daugiausia į kolūkius jungėsi tie valstiečiai, kurie turėjo mažai žemės ir patys buvo ne itin kvalifikuoti žemės ūkio specialistai. Tačiau nuo 1941 m. birželio 22 d. kolektyvizacija Lietuvos apskrityse trumpam pristabdyta, nes tarp SSRS ir Trečiojo Reicho prasidėjo karo veiksmai.

Sovietinės žemės reformos metu nusavinti stambūs ūkiai bei jų kilnojamas ir nekilnojamas turtas, pasiturintiems bei vidutiniams ūkininkams užkrauti dideli mokesčiai, griauinama iki tol nusistovėjusi ekonomika, naikinama egzistavusi kaimo struktūra (vienkiemiai) bei keliami darbo apribojamai privačiam ūkininkavimui.

³⁹ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 43.

⁴⁰ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 102.

⁴¹ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 48.

⁴² Ten pat, p. 49.

⁴³ Ten pat, p. 49.

1.2. Žemės reformos radikalios permainos 1945-1948 m.

Po sovietų okupacijos komunistų partija pradėjo aktyviai formuoti LSSR valdžios aparatą. Aukščiausioji konstitucinė institucija buvo Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba (toliau AT). Ji vadovavo ūkiui ir kultūrinei veiklai, kontroliavo institucijas, leido įstatymus. Lietuvos SSR AT sesijoje buvo sudaromos aukščiausioji vykdomosios valdžios institucija – Ministrų Taryba⁴⁴. Kita vertus, jos tiesiogiai įgyvendino VKP (b), LKP (b) padalinių nurodymus bei direktyvas politikos, ūkio ir kultūros srityse.

Reokupavus kraštą, sovietų valdžios svarbiausiu uždaviniu tapo atkurti pirmosios okupacijos metu egzistavusią žemėvaldą Lietuvos valsčiuose. Šiam tikslui pasiekti vėl imtasi žemės reformos, kurios esmė liko nepakitusi, darbų. Be to, ji buvo žymiai išplėsta. Pradžią reformos atnaujinimui davė Lietuvos KP(b) CK III plenumas, vykęs 1944 m. rugpjūčio 27-28 d.. Jame apsvarstytos ir patvirtintos priemonės nacių okupacijos padariniams žemės ūkyje likviduoti. Po minėto svarstymo 1944 m. rugpjūčio 30 d. LSSR Aukščiausioji Taryba apsvarstė ir priėmė įstatymą „Dėl Vokietijos okupacijos padarinių žemės ūkyje likvidavimo“⁴⁵. Remiantis šiuo dokumentu, į atnaujintą Valstybinį žemės fondą paimta: a) vokiečių kolonistų užgrobtą žemė; b) pabėgusių priešų žemė; c) žemė viršijanti įstatymo numatytą normą; d) žemė likusi be šeimininkų⁴⁶. Iš Valstybinio fondo žemė vėl buvo dalinama, kaip ir 1940-1941 m., bežemiams, mažžemiams, tarybiniais ūkiams, MTS, MANP, įstaigų bei įmonių pagalbiniais ūkiams, visuomeninėms reikmėms.

Visgi sovietinė valdžia ėmėsi vykdyti radikalesnę žemės reformą. Ja siekta dar labiau įtvirtinti naują režimą kaime. Todėl pradėti persekioti vidutiniai ir pasiturintys ūkininkai, atimami jų ūkiniai pastatai, inventorius, gyvuliai. Be to, ūkininkams leista turėti tik iki 20 ha žemės. Smulkinami sklypai buvo specialiai. Ūkininkams tapo sunkiau mažame žemės plote sukurti efektyvų bei pelningą ūkį. Tokiu būdu valdžia sudarė sąlygas kolektyvinei gamybai plėtoti bei susidorojimui su minėtais ūkininkais.

Tokia politika vedė Lietuvos valstietiją prie skurdo, o taip pat žadino pasipriešinimą sovietinei valdžiai. Vienas iš pasipriešinimo metodų buvo gyvulių bei augalinių kultūrų slėpimas arba naikinimas. Tačiau neapseita be kraštutinių priemonių – dalis valstiečių stojo į partizanų būrius. Dėl kilusio ginkluoto pasipriešinimo 1945 m. spalio 19 d. LKP(b) CK nutarimu organizuojami ginkluoti būriai pavadinti „liaudies gynėjais“. Taip tikėtasi, komunistiniais terminais tariant, sunaikinti besipriešinančią

⁴⁴ Baliukonienė R., *Lietuvos istorija*, Alytus, 2007, p. 103.

⁴⁵ Gumuliauskas A., *Lietuvos istorija (1795-2009 m.)*, Šiauliai, 2010, p. 340.

⁴⁶ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 79.

socialinę struktūrą Lietuvos apskrityse. Partijos ir vyriausybės nutarimu buožės (ši sąvoka aptariama 14-15 p.) prilyginti „banditams“. Tuo pačiu sovietų valdžia Lietuvoje vykdė masines represijas prieš besipriešinančius gyventojus bei juos trėmė į Sibirą. Represijoms ir deportacijomis vadovavo specialiai tam Maskvos sukurtos institucijos. Po karo Lietuvoje pradėjo veikti vidaus reikalų NKVD (Vidaus reikalų liaudies komisariatas, nuo 1946 m. MVD – vidaus reikalų ministerija), ir valstybės saugumo NKGB (Valstybės saugumo liaudies komisariatas, nuo 1946 m. MGB – Valstybinės saugumo ministerija) institucijų sistema⁴⁷. Jos užsiėmė dalyvavusių valstiečių pasipriešinime prieš sovietinę valdžia naikinimu. Vieni valstiečiai buvo žiauriai nukankinami vietoje, o kiti išstremiami su visomis šeimomis. Didžiausi trėmimai vyko 1948 m. gegužės, 1949 m. kovo ir 1951 m. spalio mėn. (žr. 1 ir 2 lenteles). Nuo 1948 m., prasidėjus masinėms deportacijoms, tremiamų asmenų įskatinę bylas sudarydavo MGB apskričių arba rajonų skyriai. Tremtinių šeimų sąrašus peržiūrėdavo LKP(b) apskrities komiteto pirmasis sekretorius ir pasirašydavo apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas⁴⁸. Tokiu būdu saugumiečių pagrindinis tikslu tapo okupacinės valdžios įtvirtinimas Lietuvos apskrityse.

Siekiant susidoroti su valstiečiais, kurie trėmimų nebuvo paliesti, valdžia jų ūkius apdėjo didesniais mokesčiais. Remiantis Lietuvos SSR Ministrų Tarybos 1947 m. rugpjūčio 29 d. nutarimu, didžiažemių ūkiai privalėjo mokėti mokesčių priedus: apmokestinamos pajamos iki 15 tūkst. rb. buvo padidintos 20%, 15-20 tūkst. – 30%, daugiau kaip 20 tūkst. rb. – 50%⁴⁹. Sovietinė valdžia taip pat įvykdė pinigų reformą. Pastaroji dar labiau sumažino produkcijos rinkos kainą, padidino buožių mokesčių mokėjimus. Be to, buožių ūkiai buvo priskirti ypatingų ūkių kategorijai, kurią siekta kuo greičiau sunaikinti. Todėl 1947 m. gruodžio 15 d. Lietuvos KP(b) CK ir Lietuvos SSR Ministrų Tarybos nutarimu įteisinta buožės sąvoka bei sukurti kriterijai, pagal kuriuos valstiečio ūkis priskirtinas buožių ūkiams⁵⁰:

„a) ūkius, kurie žemės ūkio darbams arba amatams naudojo samdomąją darbo jėgą, išskyrus tuos atvejus, kai buvo samdomas vienas pagalbinis darbininkas dirbti kalvėje arba namuose vežimams gaminti;

b) ūkius, kurie tuo metu jau pastoviai nenaudojo pagalbinės darbo jėgos, bet tai darė fašistinės okupacijos metais ir po jos;

c) ūkius, kuriuose svetimas darbas buvo išnaudojamas paslėpta forma (prisidengus giminių ar šeimos narių vardu);

⁴⁷ Baliukonienė R., *Lietuvos istorija*. Alytus, 2007, p. 103.

⁴⁸ Grunskis E., *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940-1941, 1945-1953 metais*, Vilnius, p. 94.

⁴⁹ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 90.

⁵⁰ Ten pat, p. 90.

d) ūkius, kurie sistemingai naudojo sezoninius darbininkus, išskyrus tuos atvejus, kai buvo samdomas piemu vietose, kur nėra visuomeninių ganyklų; kai, trūkstant darbingų šeimos narių samdančiojo ūkiui tvarkyti, samdomas vienas darbininkas, taip pat praradus darbingumą (samdančiajam sergant);

e) ūkius asmenų, teikiančių vergiškomis sąlygomis kitiems valstiečiams gyvulius, sėklas, produktus, žemės ūkio mašinas;

f) ūkius, turinčius sudėtingas žemės ūkio mašinas (sudėtingas sėjamašias, traktorius, variklius ir motorus), malūnus (išskyrus mažus vėjo malūnus), lentpjūves ir kitas įmones;

g) ūkius tų asmenų, kurie sistemingai supirkinėdavo ir per-parduodavo prekes bei žemės ūkio produktus⁵¹.

Buožėms taip pat uždrausta gauti kreditus. Juos šalino iš kolūkių, kooperatyvų, MTS ir kitų sovietinių įstaigų. Tokiais drastiškais būdais siekta, kuo greičiau izoliuoti ir susidoroti su pasiturinčiais gyvenančiais Lietuvos valstiečiais.

Pirmaisiais pokario metais nebuvo draudžiama individualiniams ūkiams naudotis samdoma jėga. Tačiau visa tai buvo sugriežtinta ir reglamentuota. Pažeidus nustatytas taisykles, ūkis būdavo įtraukiamas į buožių sąrašus. Privalomieji žemės ūkio produktų pristatymai valstiečių ūkiams buvo nustatomi pagal žemėvaldos dydį ir žemės rūšį. Tačiau ūkiai, kurie turėjo žemės 20 ha ar daugiau, privalėjo pristatyti 5 karus daugiau produktų nei ūkiai valdę 10 ha⁵². Viena didžiausių problemų tiek valstietijai, tiek ir valdžiai pokario laikotarpiu buvo apsirūpinimas mašinomis bei inventoriumi. 1946 m. vienam valstiečių ūkiui vidutiniškai teko 0,7 plūgo, 0,3 akėčių⁵³. Kai kuriomis mašinomis būdavo aprūpinama iš kitų sovietinių respublikų. Tačiau jų nepakako. 1944 m. Lietuvos KP(b) CK II plenumas respublikos pramonės įmonėms, kaip svarbiausią uždavinį, nurodė gaminti plūgus, akėčias, kuliamąsias ir kitą žemės ūkio inventorių⁵⁴.

Atkuriant gamybines žemės ūkio sferas, vienas svarbiausių Lietuvos komunistų partijos uždavinių buvo atkurti žemės ūkio kooperaciją. Organizuojant žemės kooperatyvus, pasitarnavo nusavintų valstiečių bei dvarininkų turtas. Kooperatyvams išdalinta nemaža dalis žemės, arklių, produktyvių galvijų, žemės ūkio mašinų (traktoriai, šienapjovės, kuliamosios, grūdų valymo mašinos t. t.) bei pastatų (dvarai, malūnai, kalvės, lentpjūvės, plytinės t. t.). 1945 m. pradėjo veikti kredito kooperacija. Ji teikė valstiečiams kreditus pastatams statyti, darbiniams ir produktyviems gyvuliams, mašinoms įsigyti. 1945 m. gegužės 2 d. LKP(b) CK ir LSSR LKT priėmė nutarimą „Dėl žemės ūkio

⁵¹ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 90.

⁵² Ten pat, p. 88.

⁵³ Ten pat, p. 82.

⁵⁴ Ten pat, p. 82.

kooperacijos Lietuvos TSR⁵⁵, pagal kurį valstiečiai, besiverčiantys žemės ūkiu arba susiję su juo, galėjo steigti žemės ūkio kooperacijos draugijas savo nariams aptarnauti visose žemės ūkio gamybos srityse. Taip atkurta pieno kooperacijos sąjunga (Pienocentras), linininkystės kooperacijos sąjunga (Linai), veisliniams gyvuliams bei paukščiams auginti ir koordinuoti sąjunga. Tačiau kooperaciniai ūkiai Lietuvos valsčiuose netapo masiniu reiškiniu. Silpna apskričių vykdomųjų komitetų ir žemės ūkio institucijų agitacija nesugebėjo įtikinti jungtis valstiečius į kooperatyvus. Į juos valstiečiai žiūrėjo su tam tikru nepasitikėjimu. Todėl 1947 m. LKP(b) CK XIII plenumo išskirti nurodymai ir uždaviniai vietiniams vykdomiesiems valsčių komitetams. Pastariesiems nurodyta masiškai įtraukti valstiečius į kooperacines draugijas⁵⁶. Vykdamas plenumo nutarimus, linininkystės draugijos buvo sujungiamos su žemės ūkio, gyvulių auginimo – pieno perdirbimo draugijomis.

1947 m. iš geriausių kooperatyvų buvo organizuojami pirmieji kolūkiai. Taip atsirado 6, o 1948 m. – jau 116 iš 594 kolūkių⁵⁷. Žemės ūkio kooperacija Lietuvoje ilgai neegzistavo. Prasidėjusi kolūkių steigimo banga 1949-1951 m. didžiąją kooperatyvo turto dalį perdavė besikuriančioms artelėms (artelė [rus. artel], susivienijimas bendrai ūkinei veiklai pagal sutartį, nustatančią, kiek kam tenka pajamų)⁵⁸.

Kaip ir 1940-1941 m., vykdamas žemės ūkio reformą, buvo kuriamos mašinų – traktorių stotys (MTS) ir mašinų – arklių nuomos punktai (MANP). Šios institucijos privalėjo demonstruoti sovietinės valdžios techninę galią bei propaguoti mechaninį žemės dirbimą. Pokario metais komunistinė valdžia nutarė ne tik atkurti visas anksčiau Lietuvoje veikusias MTS, bet kartu ir išplėsti jų skaičių. 1945 m. pabaigoje Lietuvoje jau veikė 42 MTS, savo veiklos rodikliais siekiančios prieškarinį lygį, o 1948 m. – 62 MTS. MANP skaičius didėjo analogiškai: 1945 m. – 252, 1948 m. – 170. MANP paslaugomis daugiausiai naudojami vargingi ir menką inventorių turintys valstiečiai. Dėl to MTS veikla buvo efektyvesnė nei MANP. Dauguma pasiturinčių valstiečių mieliau naudojami mechanine technika nei gyvuline jėga. Pastaroji priežastis vertė MANP stambinti⁵⁹.

Šiaulių apskrityje 1945 m. vėl pradėjo veikti, kaip ir prieškariniu, trys mašinų-traktorių stotys, teikiančios valstiečiams techninę pagalbą (Šiaulių, Lygumų, Padubysio)⁶⁰. Visų trijų Šiaulių MTS inventorių sudarė 6 traktoriniai plūgai, 4 kultivatoriai, 21 kertamosios, 11 šienapjovių⁶¹.

Nors MTS parama valstiečiams buvo efektyvesnė nei MANP, bet pirmaisiais pokario metais dėl vis dar atstatomos pramonės ir technikos trūkumo MTS nepajėgė įvykdyti gamybinių planų.

⁵⁵ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 83.

⁵⁶ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 288.

⁵⁷ Ten pat, p. 288.

⁵⁸ Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 1985, p. 46.

⁵⁹ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 84.

⁶⁰ Gumuliauskas A. *Gruzdžių ir Šakynos MTS vaidmuo kaimo sovietizacijos procese*, <http://www.llt.lt/pdf/gruzdziai/gruzdziai-MTS.pdf>, prieiga per internetą, žiūrėta 2010 05 22.

⁶¹ Ten pat, p. 1.

Mechanizatoriams buvo nepatogu dirbti sovietinės valdžios išdalintuose smulkiuose valstiečių sklypuose⁶². Daugelis mašinų ir padargų karo metais susidėvėjo, o naujų buvo įsigyjama nedaug. Trūko detalių bei technikai reikalingo kuro. Nepakako ir mechanizatorių, kurie galėtų nudirbti laukus. Nepaisant to, MTS turėjo tapti viena iš sąlygų ir varomųjų jėgų, leidžiančių sovietiniai Lietuvos valdžiai pereiti prie kolektyvizacijos proceso. Pirmuosiuose įkurtuose kolūkiuose MTS turėjo padėti nudirbti žemės ūkio darbus bei palenkti valstietiją į sovietinio ūkininkavimo pusę⁶³.

Pokario agrariniai pertvarkymai iš esmės truko ketverius metus. LKP(b) CK XVI plenumo (1948 m. balandžio 8-9 d.) konstatuota, kad Lietuvoje užbaigta agrarinė reforma ir įtvirtinta sovietinė žemėvalda⁶⁴. 1948 m. į Valstybinį žemės fondą paimta 1575094 ha dvarininkų, buožių, bažnyčių, vienuolynų ir ginklu pasipriešinusių valstiečių žemės⁶⁵. Stalininės agrarinės reformos metu panaikinta stambi privatinė žemėvalda. Kita vertus, Lietuvos ūkio problemų panaikinti nesugebėta. Iki masinės kolektyvizacijos sovietinė valdžia vykdė buožių struktūrų apribojimą, juos laipsniškai išstumiant ir menkinant. Buožėms buvo draudžiama skirti valstybinius kreditus. Nustačius samdymo taisykles, buvo apribota pati samdomoji jėga. Įteisinus buožės terminą, pradėti sudaryti buožių ūkių sąrašai. Šiems įvesti mokesčių priedai, taikytos didesnės žemės ūkio produktų pristatymo normos.

Vykdyta agrarinė reforma, pažeidinėjant lygiateisiškumą tarp valstiečių, sudarė sąlygas atsirasti sudėtingai socialinei ir politinei situacijai Lietuvoje. Ypač ji pasireiškė kaime, kur griautos susiklosčiusias ūkininkavimo tradicijos. Prisidengiant žemės reforma, kuri turėjo ginti bežemių ir mažžemių valstiečių interesus, pradėta siaurinti ir naikinti privati nuosavybė. Tokiu būdu, sunaikinus sėkmingai ūkininkaujančių valstiečių ūkius, buvo siekiama pereiti prie didžiosios kolektyvizacijos. Pirmieji žingsniai tam padaryti dar reformos metu, sukuriant kooperatyvus bei tarybinius ūkius.

⁶² Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 289.

⁶³ Gumuliauskas A. *Gruzdžių ir Šakynos MTS vaidmuo kaimo sovietizacijos procese*, <http://www.llt.lt/pdf/gruzdziai/gruzdziai-MTS.pdf>, prieiga per internetą, žiūrėta 2010 05 22.

⁶⁴ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 285.

⁶⁵ Ten pat, p. 285.

2. SOVIETINĖ KOLEKTYVIZACIJA PAKRUOJO VALSČIUJE 1948-1949

M.

2.1. Pirmųjų artelių steigimas

Pokariu vykdytos agrarinės reformos tikslas – padėti pamatus ištisinei kolektyvizacijai Lietuvoje. Jis nuosekliai plėtotas nuo 1944 m., kada vėl sovietai pajungė Lietuvą, ir tęsėsi iki pat 1948 m., kada atsirado pirmosios artelės. Pasinaudojus reforma, sukurtas milžiniškas kiekis smulkiųjų ūkių (Lietuvoje esamų smulkiųjų ūkių skaičius 123593 – 1947 m.)⁶⁶. Tai paveikė žemės ūkio produktyvumo lygį, gramzdinusį ekonomiką gilyn į krizę. Sugriovus žemės ūkį, susikūrė tinkama terpė kolektyvizacijos procesui pradėti.

Valdžios pirmieji postūmiai kolektyvizacijos lik prasidėjo, dar nepasibaigus žemės reformai. Nuo 1947 m. aktyvinta propagandinė veikla Lietuvos apylinkėse, valsčiuose bei kaimuose⁶⁷. Pasitelkus politinius agitatorius bei propagandistus, imta skleisti melaginga informacija apie kolūkinės santvarkos pranašumus bei laimėjimus. 1947 m. gegužės 21 d. VKP(b) CK priėmus nutarimą „Dėl kolūkių kūrimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR“⁶⁸, propaganda tapo dar aktyvesnė. Šiuo dokumentu Maskva stengėsi, kuo greičiau užbaigti pereinamąjį žemės ūkio reformos laikotarpį ir pradėti steigti kolūkius. Todėl, vykdant iš aukščiau primestą valią, LKP(b) CK ir LSSR Ministrų Taryba 1948 m. kovo 20 d. priėmė panašų dokumentą „Dėl kolektyvinių ūkių organizavimo respublikoje“⁶⁹. Kraštas oficialiai pradėtas kolektyvizuoti. Pirmasis M. Melnikaitės vardu pavadintas kolūkis įsteigtas 1947 m. vasario 26 d. Kėdainių apskrities Dotnuvos valsčiuje. Netrukus kolektyviniai ūkiai atsirado Šiaulių, Kelmės, Joniškio, Utenos ir kitose apskrityse. Per 1947 m. krašte sukuriama 20 kolektyvinių ūkių. Kolūkiuose buvo užsiimama laukininkyste ir gyvulininkyste. Kiekvienoje artelėje turėta nemažiau kaip dvi galvijų bei kiaulių fermas. Pagal žemės ūkio artelės ūkių įstatus kolūkiečiai galėjo turėti namą ir prie jo esantį sodybos sklypą. Pastarojo norma palikta nuo 50 iki 60 arų žemės⁷⁰. Sodybos sklype valstietis negalėjo laikyti daugiau kaip 2 karves ir prieauglį, 1 kiaulę su prieaugliu, iki 10 avių ir ožkų, neribotą skaičių paukščių, triušių bei 20 avilių bičių⁷¹. Per visą kolektyvizacijos laikotarpį Lietuvoje valstiečio pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu tapo apdirbama žemė aplink namą. Be to, skirstomais sodybų sklypais sovietinė valdžia siekė galutinai sunaikinti Lietuvoje tradiciškai susiklosčiusią vienkiemį

⁶⁶ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 291.

⁶⁷ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 108.

⁶⁸ Коллективизация крестьянских хозяйств Литовской ССР. – Вильнюс. 1977, p. 160-161.

⁶⁹ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 294.

⁷⁰ Stačiokas St. *Kolūkių žemės naudojimo teisė*, Vilnius, 1970, p. 44-45.

⁷¹ Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 203.

sistemą. Valstiečiams dalinami sodybų sklypai leido formuoti grupines sodybas, kurių pagalba valdžia siekė sukurti kolūkinius kaimus. Valstiečio šeimai priklausantis sklypas galėjo būti sumažintas 0,15 ha arba išduodamos prastesnės ganyklos kolūkyje, neišdirbus numatyto darbdienių minimumo. Neretai tuo kolūkio administracija naudodavosi, kaip bauginimo forma, siekiant valstietį priversti efektyviau dirbti kolektyviniame ūkyje.

Prasidėjusi kolektyvizacija sužlugdė ūkininkų sluoksnį. Nepaisant valdžios bauginimų, masinio stojimo į kolūkius nebuvo. 1948 m., iki didžiosios kolektyvizacijos pradžios (1949 m.), į kolektyvinius ūkius tebuvo įstoję 4 % Lietuvos valstiečių, kurių 91% sudarė vargingiausias kaimo gyventojų sluoksnis (žr. 3 lentelę).

Prasidėjusi ištisinė valstiečių ūkių kolektyvizacija ir buožių likvidacija visoje respublikoje apėmė ir Pakruojo valsčių. Pirmiausia čia įkurtas LKP(b) valsčiaus komitetas (1948 m. sausio 4 d.).⁷² Taip atsirado pirmosios partinės institucijos, turėjusios prižiūrėti kolektyvizacijos eigą regione. Pirmųjų kolūkių steigimas valsčiuje prasidėjo 1948 m. pavasarį. Remiantis Šiaulių apskrities Darbo Žmonių Deputatų Tarybos Vykdomojo komiteto sprendimu Nr. 98, 1948 m. balandžio 2 d. įsteigti Pakruojo apylinkėje (Sigutėnų km.) „Aušros“ bei Akmenėlių apylinkėje (Mažeikonių km.) „Raudonosios žvaigždės“ kolūkiai (žr. 4 lentelę)⁷³. Tų pačių metų vasarą susikūrė naujos artelės: 1948 m. rugpjūčio 13 d. Akmenėlių apylinkėje (Puknionių km.) „Į šviesią ateitį“, Balsių apylinkėje (Meilūnų ir Rimšonių km.) „Šviesiu keliu“, 1948 m. gruodžio 20 d. Klovainių apylinkėje (Klovainių km.) „Raudonoji aušra“. Pastarojo kolūkio pirmininku steigimo metu išrinktas Antanas Burkevičius⁷⁴. Pirmieji kolektyviniai ūkiai Pakruojo valsčiuje buvo nedideli bei panašios sudėties. Apie tai byloja statistiniai duomenys. Antai žemės ūkio artelė „Aušra“ apjungė 22 šeimas, iš kurių 6 buvo bežemių, 7 – mažažemių, 8 – naujakurių, 11 – vidutiniokų. Šis ūkis turėjo 24 arklius, 6 karves ir 2 kiaules. Artelės nariai dirbo 340 ha žemės, iš kurios 210 ha buvo ariamos. „Raudonosios žvaigždės“ artelė apjungė 22 šeimas, iš kurių 6 buvo bežemių, 5 – mažažemių, 7 – naujakurių, 7 – vidutiniokų. Kolektyvinis ūkis turėjo 19 arklių bei 6 karves. Bendras jo žemės plotas buvo 280 ha, iš kurių – 220 ha ariamos žemės. Kolūkis „Į šviesią ateitį“ apjungė 24 šeimas (8 – vidutiniokų, 16 – bežemių ir mažažemių). Artelėje buvo 22 gyvuliai. Bendras artelės žemės plotas siekė 206 ha, iš kurių – 152 ha ariamos⁷⁵. Taigi, didžiąją dalį pirmųjų susikūrusių kolūkių sudarė mažažemiai ir vidutiniokai. Be to, stodami valstiečiai į kolektyvinius ūkius turėdavo įnešti turimą inventorių. Tai galėdavo būti akėčios, plūgai, drapakai, ratai, rogės, pakinktai,

⁷² Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 539.

⁷³ Šiaulių apskrities Darbo Žmonių Deputatų Tarybos (toliau – DŽDT), Vykdomojo komiteto (toliau – VK) sprendimai, ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 285, l. 131.

⁷⁴ Šiaulių apskrities DŽDT VK susirašinėjimas žemės ūkio skyriaus klausimais; Pakruojo valsčiaus Akmenėlių apyl., kolūkis „Raudonoji aušra“. 1949 m. kolūkio metinė apyskaita, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 305, l. 126; f. 5, ap. 1, b. 400, l. 17.

⁷⁵ Šiaulių apskrities DŽDT VK sprendimai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 285, l. 131; f. 5, ap. 1, b. 147, l. 1.

nuosava žemė, turimas užaugintas derlius, gyvuliai ir net ūkiniai pastatai. Antai Udra Stasys iš Puknionių kaimo, stodamas į kolektyvinį ūkį, atidavė 1 arklį, 1 ratus, 1 akėčias, 1 spyruoklines akėčias, 1 roges, 1 plūgą bei reikiama (kiekis nenurodytas) kiekį rugių ir javų sėklos⁷⁶. Kitas valstietis Karinauskas Aleksas (Klovainių km) valdė 14,30 ha žemės. Kolūkiui jis taip pat atidavė 1 arklį, 1 ratus, 1 uorę, 1 plūgą, 1 spyruoklines akėčias ir 1 medines akėčias⁷⁷. Į pirmuosius susikūrusius kolūkius, kaip ir visoje Lietuvoje, Pakruojo valsčiuje dažniausiai stjo bežemiai arba mažžemiai. Iš didžiažemių į kolūkius stjo vienas kitas. „Į šviesią ateitį“ buvo įstoję keturi tokie asmenys. Tai – Udra Stasys (17,98 ha), Antanas Ragulis (18 ha), Eugenija Zukuitienė (20 ha) bei Jonas Šarka (23,34 ha). Tuo tarpu „Raudonoje aušroje“ tebuvo vienas asmuo, turėjęs didesnę kiekį žemės (Antanas Miras valdė 19,44 ha)⁷⁸. Dėl to sudaryti kolūkiai buvo smulkūs ir neturtingi. Jų inventorių sudarė tai, ką patys valstiečiai įnešdavo į visuotinį ūkį. Todėl Pakruojo kolūkių materialinė – techninė bazė niekuo nesiskyrė nuo kitų Lietuvos kolūkių. Be materialių objektų kolūkiuose taip pat trūko žmonių, išmanančių žemės ūkį bei buhalterinį darbą. Pagrindinės kolūkių veiklos sferos – augalininkystė ir gyvulininkystė. Gamybos ir darbo organizavimo formas sudarė: fermos, brigados, grandys ir kiti padaliniai, turintys savo žinioje žemės sklypus, inventorių, gyvulius. Minimuose kolūkiuose sudaryta tik po vieną laukininkystės brigadą bei avių, kiaulių ir stambių raguočių fermą⁷⁹.

Kuriantis pirmiesiems kolūkiams valsčiuje, taip pat aktyviau pradėti sudarinėti buožių sąrašai. Valstiečių ūkiai apdėti didesniais valstybiniais mokesčiais. Remiantis 1948 m. Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto protokolu, iš Pakruojo valsčiaus į buožių sąrašus įtrauktas Petras Petrauskas iš Palėčių kaimo, valdęs – 20 ha žemės bei naudojęs nuolatinę samdomą jėgą⁸⁰. Kitas ūkininkas iš Beržinių kaimo, valdęs – 19,98 ha žemės, į buožių sąrašus įtrauktas už tai, kad turėjo kuliamažą mašiną, traktorių bei naudojami samdoma darbo jėga⁸¹. Tačiau, išnagrinėjus Šiaulių DŽDT Vykdomojo komiteto protokolus, galima pastebėti, jog mokesčių išieškojimas iš ūkių valsčiuje vykdytas silpiai. Iš devyniolikos naujai įtrauktų buožių ūkių per IV – ketvirtį apmokėjęs mokesčius tebuvo vienas ūkininkas. Likusieji turėjo įsiskolinimų valstybei. Tai – Juozas Juozapaitis (skola – 7873 rb.), Jonas

⁷⁶ Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., kolūkis „Į šviesią ateitį“. Piliečių pareiškimai dėl stojimo į kolūkį, ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 148, l. 1.

⁷⁷ Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., kolūkis „Raudonoji aušra“. Piliečių pareiškimai dėl priėmimo į kolūkį, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 399, l. 1.

⁷⁸ Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., kolūkis „Į šviesią ateitį“. Piliečių pareiškimai dėl stojimo į kolūkį; Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., „Raudonoji aušra“. Piliečių pareiškimai dėl priėmimo į kolūkį, Ten pat, f. 5 ap. 1, b. 148, l. 15-16; b. 399, l. 12.

⁷⁹ 1950-1955 m. likvidavęsi Pakruojo rajono kolūkiai, Ten pat, f. 5, ap. 1, l. 16.

⁸⁰ Šiaulių apskrities DŽDT VK posėdžių protokolai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 282, l. 70.

⁸¹ Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 282, l. 70.

Rudzinskas(skola – 2927 rb)⁸². Už blogą vadovavimą valsčiaus mokesčių inspekcijos vadovu Jablonskiui skirtas griežtas papeikimas.

1948 m., kolektyvizacijos procesams išibėgėjant, vis dar dauguma Pakruojo valsčiaus valstiečių ūkių nebuvo įtraukti į kolūkius. Kapčiūnų, Laipuškių, Poškėčių, Telišionių, Pakruojo apylinkių kaimuose kolektyvizacijos darbai suaktyvinti per ateinančius metus. Tam įtakos turėjo įvairūs aukštesnių valdžios institucijų raginimai vietos valdininkams.

2.2. Masinės kolektyvizacijos pradžia

Lemiamą vaidmenį kolektyvizacijos procesuose atliko LKP(b) VI suvažiavimas (1949 m. vasario 15-18 d.), nurodęs pradėti masinį kolektyvinių ūkių steigimą⁸³. Siekiant kuo daugiau valstiečių suvartyti į kolchozus, valdžia vėl didino mokesčius privačiai besiverčiantiems ūkiams, baugino ūkininkus trėmimais bei toliau daugino agitatorių ir propagandistų skaičių Lietuvos kaime. Bolševikiniai valdžiai į pagalbą pasitelkus ekonominius, politinius bei kultūrinius svetus, Lietuvos valstietis išpaudžiamas į kampa. Jam nieko kito nebeliko, kaip tik stoti į jau sukurtus kolchozus arba burtis į grupes ir steigti naujus kolūkius. Visiškai sunaikinami stambūs ūkiai, kurių ekonominis palaužimas vykdytas nuo pat žemės reformos pradžios. Per 1949 metus kolūkių steigimai apskrityse išaugo nuo 3,9% iki 62,4%. Ypatingai intensyvus kolūkių steigimas vyko 11 apskričių (Jurbarko, Šiaulių, Joniškio, Šakių, Priekulės, Kuršėtų, Šilutės, Rietavo, Kėdainių, Anykščių, Radviliškio), kur pradėjo veikti apie 90 % visų Lietuvos kolūkių⁸⁴.

Pakruojo valsčiuje, kaip ir kitose Šiaulių apskrities valsčiuose, 1949 m. suintensyvinamas kolūkių steigimas. Per šiuos metus papildomai sukuriamas 31 kolūkis. Palyginus su 1948 m. kolūkių steigimu, efektyvumas šioje srityje išaugo 86%. Masiškai kūrėsi kolūkiai 1949 m. balandžio ir gegužės mėnesiais. Penki jų atsirado Poškėčių, 5 – Klovainių, 5 – Balsių, 5 – Teliškionių, 5 – Laipuškių, 4 – Kapčiūnų, 2 – Šukionių, 1 – Akmenėlių apylinkėje (žr. 4 lentelę). 1949 m. laikotarpiu susikūrusių kolūkių archyvinė medžiaga nėra visiškai tiksli. Todėl sunku nustatyti 4 kolūkių steigimo datas bei vietas. Be to, 2 kolūkių pirmininkų nėra žinomi nei vardai, nei pavardės. Tačiau archyvinėje medžiagoje minimi kolūkiai: „Kundročiai“ (Kundročių km.), „Salomėja Neris“ (Balsių km.), „Naujasis ūkis“, „Viltis“, „Padauguva“, „Laimučiai“ (Laimučių km.), „Žvirgždžiūnai“ (Žvirgždžiūnų km.), „Kapčiūnai“ (Kapčiūnų km.), „Jukiškiai“ (Jukiškų km.).

⁸² Šiaulių apskrities DŽDT VK posėdžių protokolai, ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 283, l. 279.

⁸³ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 336.

⁸⁴ Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 206.

Kolektyvizacijos procesams valsčiuje vadovavo Pakruojo DŽDT Vykdomojo komiteto pirmininkas Karolis Bagdonavičius ir žemės ūkio skyriaus vedėjas Edvardas Kranauskas, kurie nerodė didelio suinteresuotumo kolūkių kūrimu. Valsčiaus DŽDT VK pirmininkas taip pat iš apylinkių pirmininkų menkai išsireikalaudavo ataskaitų apie kolchozų steigimą bei ne itin daug dėmesio skyrė vietinių agitatorių siuntimui į kaimus. Analogiška situacija susidarė Pakruojo apylinkių vadovaujančių institucijų sistemoje. Akmenėlių apylinkės pirmininkas Šniūkis bei Kapčiūnų apylinkės pirmininkas Šūkis nesilankė savo regionų kolūkiuose bei silpnai vykdė buožių sąrašų sudarymo ir šalinimo iš kolūkių nurodymus. Į kolūkių steigiamuosius susirinkimus vykdavo Pakruojo kooperacijos draugijos pirmininkas Juozas Gasiūnas ir iš apskrities atsiųsti pareigūnai. Dėl prastų rezultatų steigiant kolūkius Pakruojo valsčiuje, Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomasis komitetas išreiškė nepasitenkinimą K. Bagdonavičiaus bei E. Kranausko veikla⁸⁵. Be to, žemės ūkio skyriaus vedėjas, remiantis 1950 m. Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto žemės ūkio skyriaus dokumentu, buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už Pakruojo valsčiaus kolūkių žiemkenčių sėjos ataskaitų klastojimą. E. Kranauskas į valsčiaus vykdomąjį komitetą kviesdavosi kolūkių pirmininkus ir sąskaitininkus, kurie pristatydavo žiemkenčių sėjos planus. Žemės ūkio skyriaus vedėjas tikrus žiemkenčių sėjos planus sukeisdavo su dirbtinai sukurtais, kuriose būdavo nurodoma, jog darbai įvykdyti 100%⁸⁶.

Nuo 1949 m. pavasario prasidėjo kolūkių kūrimo bumas valsčiuje. Jau minėtas K. Bagdonavičius, jo pavaduotojas P. Gapšys, žemės ūkio skyriaus vedėjas E. Kranauskas lankėsi steigiamuosiuose kolūkių susirinkimuose. Jie ten dažniausiai būdavo išrenkami garbės nariais bei pradėdavo steigiamąjį susirinkimą. Kolūkio „Poškečiai“ steigime dalyvavo Pakruojo valsčiaus komiteto pirmininkas K. Bagdonavičius, o Klovainių apylinkės kolūkio „Spilgiai“ analogiškoje akcijoje – žemės ūkio skyriaus vedėjas E. Kranauskas⁸⁷. Tokių sueigų metu atsakingi valdžios atstovai aiškindavo socializmo pranašumus prieš individualų ūkį bei artelių įstatų prasmę. Po agitacinio pranešimo visuotinis narių susirinkimas vienbalsiai priimdavo artelės įstatus. Aukščiausia kolūkio valdžios institucija tapdavo visuotinis kolūkiečių susirinkimas, kuris rinkdavo artelės prezidiumą, pirmininką, valdybą, revizijos komisiją, priiminėjo arba šalino kolektyvinio ūkio narius, tvirtino metinį gamybos planą bei kitus ūkinius reikalus. Galiausiai tokio susirinkimo nariai nusprendavo, kaip pavadinti kolūkį. Pirmininko rinkimai Pakruojo valsčiaus kolūkiuose vyko gana įvairiai. Vienur pirmininką rinko iš 3-5 kandidatų, kaip Klovainių apylinkės „Beržinių“ ūkyje (pirmininku išrinktas

⁸⁵ Šiaulių apskrities DŽDT VK sesijos protokolai, ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 279, l. 56.

⁸⁶ Šiaulių apskrities DŽDT VK sprendimai, liečiantys skyriaus ir jam pavaldžių organizacijų darbą, Ten pat, f. 154, ap. 1, b. 10, l. 3.

⁸⁷ Pakruojo valsčiaus Poškečių apyl., kolūkis „Poškečiai“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai; Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., kolūkis „Spilgiai“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 361, l. 1; b. 470, l. 1.

vieno balso persvara Šapinskas Antanas). Telišionių apylinkės „Palečiai“ kolūkyje į pirmininko postą kandidavo net 5 asmenys (pirmininku išrinktas Plungė Juozas). Tuo tarpu artelėse „Jasaičiai“, „Noreikoniai“ į pirmininko vietą iškelta tik po vieną kandidatą. Čia vienbalsiai nubalsuota už Norbutą Joną ir Gailiūną Baltrū⁸⁸. Nors kolūkių steigiamuosiuose susirinkimuose ir būta užuominų apie laisvus rinkimus, visgi, tai – tik išorinė apgaulė. Didžiąja dalimi pirmininkais, valdybos ir revizijos komisijų nariais tapdavo kompartijai patogūs statytinai, turintys menką išsilavinimą (išrenkami balsų dauguma arba vienbalsiai). Taip Telišionių apylinkės „Daugšigaliai“ kolūkio valdyba išrinkta vienbalsiai (Jonas Karlauskas, Jonas Morkūnas, Antanas Karys, Antanas Mykolaitis)⁸⁹. Klovainių „Spilgiai“ kolūkio valdybos kai kurie asmenys taip pat išrenkami vienbalsiai, o kiti – balsų dauguma (Stasys Jokubaitis, Antanas Linda (vienbalsiai), Pranas Rutkauskas (15), Juozas Bagulionis (15), Vakaitis Bolius (10)). Revizijos komisijos nariais tapo Bikas Balčiūnas, Zigmantas Palantinas, Juozas Rutkauskas⁹⁰. Dažniausiai tokie asmenys būdavo kilę iš bežemių ar mažžemių. Vienu iš valdžios statytinių buvo Akmenėlių apylinkės (Mažeikių km) „Raudonoji žvaigždė“ kolūkio pirmininkas Vladas Baika. Kolūkio nariams pasiskundus LKP(b) Pakruojo komitetui dėl pirmininko elgesio bei dėl blogos vidaus tvarkos, atvykęs pirmojo sekretoriaus pavaduotojas P. Gapšys bei žemės ūkio skyriaus vedėjas E. Kranauskas, net nesiaiškinę esamos padėties kolūkyje, kaltinimus metė patiems kolūkiečiams bei liepė uoliau dirbti, o pirmininką paliko poste⁹¹. Tačiau dėl kolūkio turto grobstymo, remiantis Šiaulių apskrities Pakruojo valsčiaus DŽDT Vykdomojo komiteto protokolu, buvo iškelta baudžiamoji byla kolūkio pirmininkui Vladui Baikai bei jo bendrams – sąskaitininkui Vainauskui ir grandininkui Viliui. Todėl V. Baika pašalintas iš kolūkio pirmininko pareigų, o naujuoju vadovu išrinktas Stasys Norvaiša.

Tačiau būta ir išimčių. Kartais pirmininką perrinkdavo kolūkiečių iniciatyva. Tokia situacija susiklostė Šukinių apylinkės kolūkyje „Jasaičiai“. Kolūkiečio Židonio iniciatyva nušalintas už blogą vadovavimą pirmininkas Jonas Norbutas. Anot eilinio kolūkio nario, pirmininkas suformavo tik vieną fermą, neprižiūrėjo sąskaitininko veiksmų bei vėlavo atsiskaityti su valstybe. J. Norbutą atstatydinti pavyko. Į jo vietą pasiūlyti trys kandidatai – Jurgis Raima, Vladas Marcinkevičius bei Antanas Šukys. Vykstant visuotinam balsavimui, balsai pasiskirstė: J. Raima (9), V. Marcinkevičius (8). A. Šukys liko be balsų. Taigi, J. Raima išrinktas naujuoju „Jasaičių“ pirmininku, o V. Marcinkevičius – pavaduotoju.

⁸⁸ Pakruojo valsčiaus Šukionių apyl., kolūkis „Jasaičiai“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 155, l. 1.

⁸⁹ Pakruojo valsčiaus Telišionių apyl., kolūkis „Daugšigaliai“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 62, l. 1.

⁹⁰ Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., kolūkis „Spilgių“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 470, l. 1.

⁹¹ Pakruojo valsčiaus Akmenėlių apyl., kolūkis „Raudonoji žvaigždė“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 410, l. 9.

Stodami valstiečiai į kolūkį privalėdavo pasirašyti turto suvisuomeninimo aktą, kurį įteikdavo kolūkio sudaryta revizijos komisija. Dokumente registruotas esamo valstiečio turto kiekis, būklė (gera, prasta, bloga), piniginė vertė. Taip pat registruojamame akte nurodoma, kiek narių stoja į kolektyvinį ūkį. Valstietis Antanas Šimelis 1949 m. balandžio 11 d., stodamas į kolūkį „Vorošilovas“ (Poškesių apyl.), surašytame akte nurodė kolūkiui atiduodantis 1 arklį, 1 ratus, 1 uorę, 1 ravėtuva, 1 dvižagrę, 1 spyruoklines akėčias, 1 porinį plūgą, 1 roges, 1 akėčias. Inventorizuotas turtas buvo įvertintas 395 rubliais. Kitas ūkininkas Jonas Pranciškus, stodamas į tą patį kolūkį, 1949 m. balandžio 25 d. atidavė 1 arklį, 1 prieauglį, 1 ratus, 1 šienapjovę, 1 akėčias, 1 plūgą, 1 uorę, 1 roges, 1 akėčias, 1 kauptuką, iš viso turto už 910 rb⁹². Panašius turto suvisuomeninimo aktus pildė ir kitų valsčiaus apylinkių kaimų valstiečiai.

Balsių apylinkės, Jukiškių kaimo valstietis Petras Jonaitis, stodamas į kolūkį, atidavė 2 arklius, 2 roges, 1 plūgą, 1 uorę, 1 spiralines akėčias, 2 medines akėčias, 1 porinis plūgas, 1 pakinktai. Be techninio inventoriaus, remiantis sudaryto akto duomenimis, žemdirbys įnešė ir sėklos: rugių (2,22 cnt.), kviečių (1,22 cnt.), mišinio (4,68 cnt.), žirnių (1,30 cnt), bulvių (6 cnt.), vasarinių kviečių (1 cnt.), avižių (0,90 cnt.). Visas įneštas turtas įvertintas 2276 rb.. Dalis pinigų išskirta į nedalomąjį fondą (428,29 rb.), likusi sumos dalis liko, kaip pajinis įnašas. Kitas kaimo gyventojas Stasys Misiūnas inventorizavo: 1 arklį, 1 ratus, 1 roges, 1 plūgą vienkinkį, 1 medines akėčias, 1 uorę, 1 pakinktus, sėklos: rugių (0,75 cnt.), kviečių (0,60 cnt.), vasarinių kviečių (0,22 cnt.), mišinio (2,25 cnt.), bulvių (3 cnt.). Visas įneštas turtas įvertintas 1014 rb. Pinigų išskirta į nedalomą fondą – 195,30 rb., likusi sumos dalis taip pat palikta, kaip pajinis įnašas. Aktų inventorizaciją atliko Jukiškių kolūkio revizijos komisija: Petras Jonaitis, Jonas Raškevičius, Petras Dumbauskas⁹³.

Ne visi kolektyviniai ūkiai turėjo daug kolūkiečių, gyvosios traukiamos jėgos, technikos. Antai Balsių kolūkyje „Naujasis ūkis“ dirbo 65 žmonės. Ūkis turėjo 45 arklius, 12 porinių plūgų, 14 vienkinkių plūgų, 10 akėčių, 12 spyruoklinių akėčių, 4 kertamąsias mašinas, 5 šienapjoves, 1 porinius ratus, 6 grėblius. „Salomėjos Nėries“ kolūkis – atitinkamai 63 žmonės, 40 arklių, 18 porinių plūgų, 13 akėčių, 20 spyruoklinių akėčių, 2 ravėtuvus, 1 kertamąją mašiną, 2 šienapjoves, 1 kuliąją mašiną, 2 fuktelius, 3 stambius raguočius. „Padauguvos“ kolūkis – 90 kolūkiečių, 44 arklius, 20 porinių plūgų, 15 medinių akėčių, 33 spyruoklines akėčias, 3 raviėtuvus, 2 kertamąsias mašinas, 4 šienapjoves, 1 kuliąją mašiną, 2 fuktelius⁹⁴. Klovainių kolūkyje „Pavasaris“ – 53 žmonės, 22 arklius, 12 porinių plūgų, 14 vienkinkių plūgų, 18 akėčių, 20 spiralinių akėčių, 2 porines spiralines akėčias, 4 zigzagines

⁹²Pakruojo valsčiaus Poškesių apyl., kolūkis „Vorošilovas“. Turto suvisuomeninimo aktai, ŠAA, f. 601, ap. 1, b. 3, l. 1, 54.

⁹³Pakruojo valsčiaus Balsių apyl., kolūkis „Jukiškių“. Turto suvisuomeninimo aktai, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 170, l. 8, 10.

⁹⁴Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto sprendimai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 333, l. 338-339.

akėčias, 7 štelvojus, 21 roges, 3 vieninkes roges, 1 kultivatorių, 1 sėjamąją mašiną, 1puktelį, 2 pjaunamąsias mašinas, 22 vieninkius ratus, 2 ratus⁹⁵. 1949 m. susikūrusių kolektyvinių ūkių materialinės bazės statistiniai duomenys, kaip ir 1948 m., buvo menki. Kolūkių techninį inventorių sudarė tai, ką patys valstiečiai įnešdavo į kolūkį arba papildydavo kooperatyvų, tarybinių ūkių perleidžiamu turtu. Tokiu būdu Poškėčių kolūkis „Kulyčiai“ iš Pakruojo tarybinio ūkio gavo 82 ha žemės bei visą ten buvusį inventorių (pastatai, žemdirbystės produktai ir gyvuliai)⁹⁶. Kolūkių „Vorošilovas“ pirmininkui pateikus prašymą dėl Naujadvario kaime esamų pastatų, inventorius bei žemės 3,47 ha kolūkių gamybiniais procesams plėtoti (tuomet turtas priklausė Pakruojo paruošos linų punktui), be didesnių apsvarstymų Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomasis komitetas šį prašymą patenkino⁹⁷. Kolūkiams taip pat už turimus pinigus minimaliai nusipirkdavo keletą būtiniausių ūkinei veiklai daiktų. Didžioji dalis kolūkių pinigų skirta gyvuliams ar sėklai įsigyti.

Valstiečiai, stodami į kolūkį, taip pat turėdavo sumokėti stojimo mokestį. Kiekvienas kolūkių narys, remiantis kolūkių visuotinių narių susirinkimo nutarimu, turėdavo sumokėti 20-40 rublių mokestį nepriklausomai nuo valdomo žemės sklypo dydžio. Valstiečiai mokestį privalėdavo susimokėti per tris dienas. Pinigai bei įnešamas inventorių patekdavo į kolūkių nedalomą fondą. Pastarąjį sudarydavo 50%-70% įnešamo kolūkiečio turto. Likusi pinigų suma likdavo, kaip kolūkiečių indeliai vadinami „pajumi“.

Visuose valsčiaus kolūkiuose vienas svarbiausių visuotinio susirinkimo keliamų klausimų buvo sąskaitos atidarymas Šiaulių žemės ūkio banke. Paskolą paimti iš banko būdavo įpareigojamas pirmininkas arba sąskaitininkas. Ji turėjo užtikrinti materialinę paramą svarbiausiems kolūkių vystymosi procesams. Kolektyviniai ūkiai paimtas pinigines paskolas iš banko pirmiausiai skirdavo gyvulių įsigijimui (stambiesiems raguočiams, arkliams, veislinėms kiaulėms, avims). Kitas svarbus pirkinys – trąšos (gyvulinės bei laukininkystės trąšos). Be to, reikėjo įsigyti technikos (plūgų, akėčių, šienapjovių, kultivatorių, sėjamųjų mašinų). Paskolos dalį sudarydavo ir augalinės sėklos pirkinys. Pakruojo valsčiaus kolūkių paskolos vidutiniškai sudarė 30000-40000 rublių. Poškesių apylinkės kolūkis „Vorošilovas“ iš žemės ūkio banko pasiskolino 32000 rublių, iš kurių 15000 rb. skirta pirkti 10 karvių (kainavo 2000 rb.), 10 prieauglio (12000 rb.), 8 kiaules (3000 rb.)⁹⁸. Laipuškių apylinkės kolūkis „Pirmoji vaga“ paėmė iš banko 40000 rublių paskolą. Ji visa skirta stambiesiems raguočiams įsigyti (25000 rb.). Avių ir kiaulių pirkinys skirta 70000 rb., trąšų pirkinys rudens sėjai – 5000 rb., o

⁹⁵ Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., kolūkis „Pavasaris“. Turto suvisuomeninimo aktai, ŠAA, f. 446, ap. 1, b. 3, l. 1-26.

⁹⁶ Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto posėdžių protokolai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 330, l. 167.

⁹⁷ Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 330, l. 189.

⁹⁸ Pakruojo valsčiaus Poškėčių apyl., kolūkis „Vorošilovas“. Kolūkių narių visuotinio susirinkimo protokolai, Ten pat, f. 601, ap. 1, b. 1, l. 41.

smulkiam inventoriui įsigyti – 3000 rb.⁹⁹. Didžiausią 1949 m. paskolą paėmė Šukinių apylinkės kolūkis „Jasaičiai“. Jis pasiskolino 65000 rublių. Už gautus pinigus numatyta įsigyti stambių raguočių (30000 rb.). Veislinėms kiaulėms įsigyti skirta 10000 rb., mašinoms ir inventoriui – 5000 rb., darbiniam arkliams – 15000 rb.. Likusi sumos dalis (5000 rb.) panaudota trąšoms nusipirkti¹⁰⁰.

Tačiau paskolos ne visada gelbėjo. Neapseita be finansinių sunkumų. Pakruojo valsčiaus kolūkiai turėjo įsiskolinimų valstybei. Tokia padėtis aiškiai matėsi kolektyvinių ūkių metinėse ataskaitose. Jas sudarydavo finansinių ir ekonominių rodiklių metiniai rezultatai. Metinės apyskaitos dokumento struktūrą sudarė: kolektyvinio ūkio sąstatas, darbadienių išdirbimas, kolektyvinio ūkio valstiečių ir jų šeimų dalyvavimas visuomeniniame ūkyje, gamybinės brigados bei grandys ir papildomas darbo atlyginimas, plano įvykdymas ir kolektyvinio ūkio laukininkystės pajamos, produktų paskirstymas ir kolektyvinio ūkio gyvulininkystės pajamos, kolektyvinio ūkio sodininkystės pajamos, gyvulių pristatymas, perdavimas ir skerdimas, kapitalinių investicijų lėšų ir jų išlaidavimas, atsiskaitymas su kolektyvinio ūkio valstiečiais, kolektyvinio ūkio balansas, varikliniai, žemės ūkio mašinos ir įrankiai, pagalbinės įmonės, kolektyviniame ūkyje esantys produktai ir jų pirkimas, atlikti svarbiausi darbai, patrešta, kolektyvinio ūkio administracinis ir aptarnaujantis personalas, augalininkystės brigadininkai, gyvulininkystės fermų vedėjai ir žemės ūkio specialistai ir t.t.¹⁰¹.

Remiantis 21 kolūkio metinių apyskaitų duomenimis, galima konstatuoti, jog net 18 kolūkių negalėjo įnešti valstybei nedalomojo fondo mokesčio. Antai Pakruojo valsčiaus „Aušros“ kolūkis buvo skolingas 5883,82 rub., Klovainių apylinkės kolūkiai „Pavasaris“ – 2456 rb., „Beržiniai“ – 4943,60 rb., „Bešonys“ – 2301,51 rb., Telišionių apylinkės kolūkiai „Daugšigaliai“ – 3463,14 rb., „Auštantis rytas“ – 1978,82 rb., „Sidaugai“ – 3613 rb., „11-ojo komjaunimo suvažiavimas“ – 316,69 rb., Akmenėlių apylinkės kolūkiai „Į šviesią ateitį“ – 6571,69 rb., „Raudonoji žvaigždė“ – 21195 rb., „Noreikoniai“ – 11705,97 rb. Laipuškių apylinkės kolūkiai „Pakalniškiai“ – 4891,56 rb., „Puodiškiai“ – 1525,67 rb., „Sitkūnai“ – 112,05 rb. Poškėčių apylinkės kolūkiai „Kulyčiai“ – 1391,12 rb., „Vorošilovas“ – 11610,96 rb., Šukionių apylinkės kolūkis „Saveliai“ – 1406,30 rb., Kapčiūnų apylinkės kolūkis „Siečiai“ – 2352 rb. Didžioji dalis kolūkių skolų, remiantis Lietuvos SSR Ministrų Tarybos nutarimais, būdavo nurašomos (1950, 1951 m.). Be to, vadovaujantis Pakruojo valsčiaus DŽDT sprendimu, žemės ūkio vedėjas E. Kranauskas bei žemės ūkio skyriaus buhalteris – revizorius Zutkus įpareigoti periodiškai tikrinti kolūkius, kaip šie atsiskaito su valstybe.

⁹⁹ Pakruojo valsčiaus Laipuškių apyl., kolūkis „Pirmoji vaga“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, ŠAA, f. 469, ap. 1, b. 1, l. 36.

¹⁰⁰ Pakruojo valsčiaus Šukionių apyl., kolūkis „Jasaičiai“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 155, l. 3.

¹⁰¹ Pakruojo valsčiaus Pakruojo apyl., kolūkis „Aušra“. 1949 m. metinė apyskaita, Ten pat, f. 5, ap. 1, b. 21, l. 1-18.

Kolektyviniuose ūkiuose galima pamatyti ir darbo drausmės laužymo faktų. Darbo tvarką kolūkiuose reglamentavo vidaus tvarkos taisyklės. Kolūkiečio darbo kontrolė bei baudmės būdavo nustatomos pagal darbadienius. Kiekvienas kolūkis atskirai vertino darbadienių mažinimą, nors ir Pakruojo DŽDT komiteto nurodymu būdavo galima mažinti net po penkis darbadienius už praleistą dieną. Darbadienių mažinimas, kaip baudmės taikymas už praleistas dienas kolūkyje, būdavo tvirtinamas kolūkių narių visuotinio susirinkimo metu. Antai Šukionių apylinkės kolūkyje „Jasaičiai“ nustatytos drausmės nuostatos: jei kolūkio narys vėluoja į darbą pirmą kartą ir tik pusvalandį, asmuo yra perspėjamas, o, antrą kartą pavėlavus, sumažinamas vienas darbadienis. Kiekvieną kartą vėluojant bent pusvalandį, darbadienių mažinimo skaičius didėja. Be to, jei valstietis nepasirodo kolūkyje visą dieną be priežasties, iš jo atimami 5 darbadieniai¹⁰². Kitame kolūkyje „Sitkūnai“ darbadieniai mažinami griežta tvarka: jei valstietis neateina į kolūkio susirinkimą, mažinama 5 darbadeniais, taip pat 5 darbadeniais mažinama už praleistą darbo dieną bei 10 darbadienių – už savavališką arklio pasiėmimą¹⁰³. Taigi, kolūkių vidaus tvarka būdavo griežta. Už prasižengimus be paaiškinimo valstietis minimaliai netekdavo 5 darbadienių ir daugiau.

Kaip jau minėta praeituose skyriuose, Lietuvos SSR Ministrų Tarybos 1947 m. gruodžio 15 d. nutarimas „Dėl privalomų buožių sąrašų sudarymo“ įpareigojo valdžios institucijas sudarinėti tokius dokumentus. Juos sudarinėjo ir Pakruojo valsčiaus apylinkių DŽDT komitetai, o tvirtindavo LKP(b) Pakruojo valsčiaus komitetas. Tačiau, remiantis Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto protokolais¹⁰⁴, Pakruojo valsčiaus apylinkėse bei kolūkiuose buožių ir mokesčių ieškojimas buvo silpnai vykdomas. Parengtos LKP(b) Pakruojo valsčiaus apylinkių komitetų buožių sąrašų charakteristikos nukeliaudavo į LKP(b) Pakruojo valsčiaus komitetą. Ten jos dar kartą buvo peržiūrimos bei svarstomos. Tada sprendėsi valstiečio likimas – palikti jį buožių sąrašuose ar braukti. Po to valsčiaus sprendimo duomenys keliaudavo į LKP(b) Šiaulių apskrities komitetą. Čia galutinai buvo nusprendžiama, kaip elgtis su valstiečiu. Ūkininkai, įrašyti į buožių sąrašus, galėdavo apskusti šį sprendimą bei prašyti, kad dar kartą būtų peržiūrimi valstiečio turto duomenys. Kartais tai duodavo teigiamų rezultatų. Tačiau tai buvo vienetiniai atvejai. Antai Telišionių apylinkės Daugšigalių kaimo valstietis Jonas Taraševičius, valdęs 20 ha žemės, pats ją apdirbdavo, nesamdydavo darbo jėgos bei

¹⁰² Pakruojo valsčiaus Šukionių apyl., kolūkis „Jasaičiai“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 155, l. 3.

¹⁰³ Pakruojo valsčiaus Klovainių apyl., kolūkis „Sitkūnai“. Kolūkio narių visuotinio susirinkimo protokolai, Ten pat, f. 5, ap. 1, B. 445, l. 10.

¹⁰⁴ Šiaulių apskrities DŽDT VK sprendimai; Pakruojo valsčiaus DŽDT VK posėdžių protokolai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 287, l. 49; f. 41, ap. 1, b. 21, l. 19.

vykdė atsiskaitymus su valstybe be įsiskolinimų¹⁰⁵. Todėl, dar kartą apvarsčius Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomajame komitete jo apeliaciją, klaida buvo ištaisyta. Tos pačios apylinkės Palečių kaimo ūkininkas Mykolas Plungė taip pat išbrauktas iš buožių sąrašo. Jo turta sudarė 19,90 ha blogos kokybės žemė, 2 karvės, 2 arkliai, 3 avys, prasti trobesiai. Apie jo naudojamą darbo jėgą dokumente nieko neminima¹⁰⁶. Dėl šių priežasčių jis išbrauktas iš buožių sąrašo. Antanas Burža, valdęs 21,79 ha blogos kokybės žemės, turėjo 2 karves, 3 avis, 2 arklius, prastus trobesius bei negalėjo įvykdyti valstybinių mokesčių. Jis taip pat išbrauktas iš buožių sąrašų. Tai – tik kelėtas asmenų, kuriems pavyko išsisukti nuo buožės etiketės. Tačiau didžiajai daliai valsčiaus ūkininkų buvo kur kas prastesnė padėtis.

Remiantis Šiaulių apskrities DŽDT vykdomojo komiteto 1948-1949 m. protokoluose esamais buožių ūkių sąrašų duomenimis, galima teigti, kad iš Pakruojo valsčiaus į buožių sąrašus pakliuvo 89 asmenys, kurių ūkiams svarstytas apmokestinimo klausimas (žr. 5 lentelę). 68 asmenys, pagal pateiktas charakteristikas, priskirti buožėms už naudojimąsi samdoma darbo jėga tiek nacių, tiek antrosios SSRS okupacijos metais. Keletas tokių valstiečių minimi Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto 1949 m. vasario 25 d. sprendime Nr. 49. Vienoje charakteristikoje nurodoma, kad „piliėtis Prikockis Jonas gyvena Mažeikonių kaime, valdo 19,98 ha žemės, tame skaičiuje: ariamos 16 ha, sodo 0,05 ha ir šienaujamo ploto 0,50 ha. Nuo 1942 m. iki 1948 m. samdė, samdinį Mačą, o nuo 1949 m. – merginą“¹⁰⁷. Į analogišką sąrašą įtrauktas ir valstietis Dapšys Povilas iš Beržinių kaimo. Šis ūkininkas „valdė 23,06 ha žemės iš kurios 17,40 ariamos. Sodo dydį sudarė 0,75 ha ir ganyklos 3,50 ha. P. Dapšys naudojo samdomą darbo jėgą karo bei pokario laikotarpiu“¹⁰⁸.

Į buožių sąrašus įrašyti ir tie ūkininkai, kurie turėjo traktorių ar kuliąmąją mašiną. Dėl šios priežasties minėtuose sąrašuose atsirado Mykolas Libauskas (Pakruojis), Juozas Verkėlis (Dimšiškių km), Antanas Rudzinkas (Klovainių apyl., Beržinių km.), Jonas Rudzinkas (Klovainių apyl., Beržinių km.), Stasys Navaruskas (Kapčiūnų apyl., Kapčiūnų km), Petras Urbonas (Klovainių apyl., Beržinių km.), Juozas Urkas (Klovainių apyl., Beržinių km.)¹⁰⁹. Be to, sąrašė figūravo ūkiai, kaltinti slėpė gyvulius arba spec. evakuoti. Likusių ūkių įtraukimo į buožių sąrašus priežastys nenurodytos (žr. 5 lentelę).

¹⁰⁵ Šiaulių apskrities DŽDT VK, susirašinėjimas su Pakruojo valsčiaus DŽDT VK pagrindiniais darbo klausimais, ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 311, l. 14.

¹⁰⁶ Šiaulių apskrities DŽDT VK, susirašinėjimas su Pakruojo valsčiaus DŽDT VK pagrindiniais darbo klausimais, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 311, l. 15.

¹⁰⁷ Šiaulių apskrities DŽDT VK sprendimai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 332, l. 86.

¹⁰⁸ Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 332, l. 86.

¹⁰⁹ Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto posėdžių protokolai; Šiaulių apskrities DŽDT VK susirašinėjimas su Pakruojo valsčiaus DŽDT VK pagrindiniais darbo klausimais, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 282, l. 70-71; b. 283 l. 260, 318; b. 311, l. 2.

Tačiau dalis buožių ūkių buvo atleisti nuo mokesčių. Į šį sąrašą pateko Petras Petrauskas (Telišionių apyl., Palečių km.), Jonas Juozapaitis (Poškėčių apyl., Poškėčių km.), Antanas Kazokaitis (Poškėčių apyl., Kundročių km.), Mykolas Liubinskas (Laipuškių apyl., Laimučių km.), Emilija Jeneliunienė (Telišionių apyl., Sidaugų km.), Juozas Petrauskas (Telišionių apyl., Daugšigalių km.), Antanas Rudzinskas (Klovainių apyl., Beržinių km.), Jonas Rudzinskas (Klovainių apyl., Beržinių km.), Jonas Petrauskas (Telišionių apyl., Daugšigaliai km.), Leonas Petrauskas (Telišionių apyl., Kelvų km.), Stasė Geležytė (Šukinių apyl., Jasaičių km.), Areina Bronius (Klovainių apyl., Krivaičių km.), Bronius Laurikietis (Poškėčių apyl., Norkoniškių km.), Juozas Masiulionis (Klovainių apyl., Spilgių km.), Antanas Kriščiūnas (Laipuškių apyl., Sitkūnų km.), Juozas Verkėlis (Dimšiškių km.)¹¹⁰. 1948-1949 m. daugiausia buožių ūkių veikė Poškėčių apylinkėje (19). Kitose apylinkėse šis rodiklis buvo apylygis: Telišionių (14), Klovainių (14), Kapčiūnų (10), Laipuškių (9), Akmenėlių (8), Balsių (8), Pakruojo (3), Šukinių (1), Joniškaičių (2), Sutkūnų (1). Pagrindine priežastimi, dėl kurios dauguma Pakruojo valsčiaus ūkių įtraukti į buožių sąrašus, tapo samdomos jėgos naudojimas. Be to, bolševikams nebuvo svarbu, kokių laikotarpiu samdomas darbas ūkiuose naudotas: ar tai būtų prieškarinio, karo ar pokario laikotarpis. Be to, žemės sklypo dydis čia neturėjo reikšmės: jei valstietis ir neviršijo 20 ha normos, bet naudojo samdomą jėgą, jis įtraukiamas į buožių sąrašą. Toks likimas ištiko Petrą Grybę. Jo valdomas ūkis siekė vos 0,56 ha, tačiau ši žemėvalda prilyginta buožės statusui dėl to, kad naudota samdomoji jėga.

Faktiškai stojimai į kolektyvinius ūkius nebuvo draudžiami bet kokio dydžio turta valdantiems valstiečiams. Tačiau kolūkiuose buvo persekiojami ir ieškomi valstiečiai, kurie atsisakė paklusti valdžiai, o kolūkis jiems tebuvo maskuotė. Kaip jau minėta, Pakruojo apylinkių kolūkiuose menkai ieškota buožių, o gal ir nebūta ko ieškoti, nes patys valsčiaus kolūkiai 85%-90% buvo sudaryti iš bežemių bei mažžemių valstiečių. Visgi, pasitaikė atvejų, kai kolūkio visuotinio narių susirinkimo metu svarstytas buožių klausimas. Toks įvykis užfiksuotas Akmenėlių apylinkės, Mažeikonių kaimo kolūkio „Į šviesią ateitį“ protokoluose. Kolūkio visuotinis narių susirinkimas bei kolūkio valdyba buožių statusui priskyrė tris savo kolektyvo narius. Iš kolūkio pašalinti Ona Šukienė, Vera Bureikienė, Julius Gulbinas. Šie asmenys buvo apkaltinti sabotavimu bei gyvulių slėpimu nuo kolūkio narių. Kaltinamieji prilyginti buožių statusui ir atleisti iš kolūkio. Dėl tokių pat priežasčių iš Balsių kolūkio „Naujasis ūkis“ pašalintas Mozūras, kuris slėpė 4 karves bei 2 kiaules. Analogiška situacija susidarė ir Kapčiūnų apylinkės kolūkyje „Siečiai“ (pašalintas Julius Mūčas)¹¹¹.

¹¹⁰ Šiaulių apskrities DŽDT VK sprendimai, ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 332, l. 2.

¹¹¹ Pakruojo valsčiaus DŽDT VK posėdžių protokolai, Ten pat, f. 41, b. 21, l. 19, 24.

Tačiau pasitaikė ir išskirtinių atvejų, kai visų kolūkio narių vardu rašytas pareiškimas Šiaulių apskrities DŽDT Vykdomojo komiteto pirmininkui. Dokumente prašoma kolūkio nariui panaikinti buožės statusą. Tokį pareiškimą parašė Laipuškių apylinkės kolūkio „Pirmoji vaga“ nariai¹¹². Protokole teigiama, jog kolūkietis Povilas Siriūnas prieš įstojimą į kolūkį valdė 19 ha žemės bei nesinaudojo samdoma darbo jėga. Be to, kolūkiui jis atidavė 2 arklius, 1 karvę, reprodukcinius bulius bei inventorių su trobesiais. Taip pat pareiškime minima, kad nėra nusiskundimų dėl šio asmens, o pavestus darbus jis atlieka gerai. Dokumente nurodoma, kad P. Siriūnui atsiųstas pranešimas, kuriame jis priskiriamas buožėms bei turi sumokėti 13500 rb. valstybinių mokesčių, o taip pat šalinamas iš kolūkio. Tačiau tolimesnėje pareiškimo dalyje teigiama, jog kolūkis tokio sprendimo negavo bei visuotiniame narių susirinkime nebuvo svarstytas P. Siriūno pašalinimo klausimas. Remiantis šiais argumentais, visi kolūkio nariai vienbalsiai sutiko gražinti P. Siriūną į kolūkį. Galutinis sprendimas šioje istorijoje priimtas 1950 m. kovo 31 d. Pakruojo liaudies teisme. Baudžiamosios bylos svarstymo metu neatsirado liudininkų, kurie patvirtintų P. Siriūnui mestus kaltinimus. Todėl teismui nieko kito neliko, kaip įtarimus atmesti. Be to, LKP(b) Šiaulių apskrities komiteto sekretorius G. Kirijenas nuvyko į kaimą iširti padėties. Jo pasirašytame akte nurodoma tokia informacija: „1926 m. kartu su broliu turėjo 15 ha žemės. 1927 m. išėjus kaimui į vienkiemius, blogesnės žemės gavo 33 ha, kuria 1928 m pasidalino su broliu, gaudamas Siriūnas Povilas 19 ha, o jo brolis 14 ha, nes Siriūnas Povilas paėmė trečiojo brolio žemę, kadangi jis jį išleido į Argentiną už savo pinigus. Patikrinimo metu nustatyta, kad Siriūnas Povilas visą laiką kitos žemės nedirbo, o savo žemėje samdomąją darbo jėgą nesinaudojo, nes turėjo savo samdomos jėgos. Todėl mano nuomone pil. Siriūno Povilo ūkis neatitinka buožinių ūkių požymiams“¹¹³. Apskrities DŽDT VK., peržiūrėjęs surašytą aktą ir teismo medžiagą 1950 m. gegužės 12 d. Siriūno Povilo pareiškimą patenkino.

Kalbant apie kolektyvinių ūkių gamybinę veiklą bei ekonominę padėtį Pakruojo valsčiuje, galima teigti, jog naujo tipo ūkininkavimo būdas nepadarė ekonominio perversmo valsčiuje. Tai byloja nuveiktų darbų rodikliai bei nuolatiniai Pakruojo valsčiaus DŽDT Vykdomojo komiteto papeikimai kolūkių pirmininkams dėl darbo rezultatų. Akmenėlių apylinkės „Raudonosios žvaigždės“ kolūkio pirmininkui V. Baikai priekaištauta dėl gyvulinių tvartų neįstiklinimo, nesutvarkytų ėdžių, lovių, durų ir sienų. Kolūkis „Į šviesią ateitį“, nors ir susikūrė 1948 m., organizacinę darbą vykdė silpnai: sudarytoms brigadoms ir grandims nepriskiriama žemė, gyvuliai ir inventoriūs. Taip pat prastai

¹¹² Šiaulių apskrities DŽDT VK susirašinėjimas su Pakruojo valsčiaus VK pagrindiniais veiklos klausimais, ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 352. l. 157.

¹¹³ Šiaulių apskrities DŽDT VK paaiškinamieji dokumentai prie apskrities Vykdomojo komiteto protokolų, Ten pat, f. 48, b. 375, l. 809, 811, 813.

remontuojama technika¹¹⁴. Identiška situacija susidarė šiuose kolūkiuose: „Vorošilovas“, „Pavasaris“, „Savėliai“, „Pakalniškiai“. 1949 m. pavasarinė sėja Poškėčių apylinkės kolūkyje „Kulyčiai“ vykdyta lėtai. Kolūkiui, remiantis planu, numatyta apsėti 182 ha žemės. Tačiau sugebėta atlikti darbus tik 24 ha. Pakruojo valsčiaus DŽDT Vykdomojo komiteto protokole nurodomos neįvykdyto plano priežastys. Kolūkio valdžia nebuvo iki galo surinkusi iš kolūkiečių sėklos. Be to, nebuvo atlikti sėklos valymo darbai¹¹⁵. „Pirmosios vagos“ šienavimo planas taip pat neįvykdytas, nes turėta 1 šienapjovė buvo remontuojama, o arklinių grėblių pasirodė esą 3, iš kurių tik dvi veikiančios¹¹⁶. Derliaus nuėmimo planus kolūkiai taip pat vykdė silpnai: „Auštančio ryto“ kolūkis net nebuvo sudaręs 1949 m. nuėmimo derliaus plano bei sutarčių su mašinų ir traktorių stotimi dėl kūlimo eigos. Kūlimo sezonas kituose kolektyviniuose ūkiuose taip pat atrodė prastai. Jie turėjo 9 kuliamašias mašinas, iš kurių 7 teveikė. Todėl prikulta tik 1760 t. iš 1500 ha, o tai sudarė 35% plano. Taip nutiko dėl turimo menko kiekio kuliamašų mašinų. Be to, visą laiką kolūkių mašinoms trūko kuro, tepalų, prastai mechanizmai. Dėl tokių pat priežasčių Lygumų MTS kūlimo darbams Pakruojo valsčiuje pristatė tik 2 kuliamašias mašinas.

1948-1949 m. Pakruojo valsčiuje įsteigti kolūkiai buvo nedideli bei ekonomiškai silpni. Kolektyviniuose ūkiuose trūko darbingų žmonių, o gyvulių skaičius tesudarė 1/3 reikiamo kiekio trimečiui planui įgyvendinti (žr. 6 ir 7 lenteles). 1949 m. pabaigoje Pakruojo valsčiuje 36 kolektyviniuose ūkiuose turėta 834 stambų raguočių, 716 kaulių, 516 avių, 4059 paukščių. Čia sukurtos 42 gyvulininkystės fermos¹¹⁷. Tačiau, vykdant trimetį planą, kolūkiuose gyvuliai blogai prižiūrėti, netinkamai vykdytas jų dauginimas.

Dauguma kolūkių kūrėsi kiekvienoje apylinkėje, kai kuriose – net po kelis. Smulkių kolektyvinių ūkių gamybos procesai valsčiuje sovietų valdžios netenkino. Daugiausia kolūkių įsteigta Telišionių, Balsių, Klovainių, Laipuškių ir Kapčiūnų apylinkėse. Į kolektyvinius ūkius stojantieji valstiečiai buvo priversti atiduoti beveik visą savo užgyventą turtą. Kolūkiečiui paliekama tik nuo 40 iki 60 arų žemės bei keletas gyvulių.

¹¹⁴ Pakruojo valsčiaus DŽDT VK posėdžių protokolai, ŠAA, f. 41, ap. 1, b. 21, l. 38-39.

¹¹⁵ Ten pat, f. 41, ap. 1, b. 21, l. 14.

¹¹⁶ Pakruojo valsčiaus DŽDT VK posėdžių protokolai, Ten pat, f. 41, ap. 1, b. 21, l. 20.

¹¹⁷ Šiaulių apskrities DŽDT VK susirašinėjimas žemės ūkio klausimais, Ten pat, f. 48. b. 346, l. 1056.

3. PIRMOSIOS KOLEKTYVIZACIJOS PABAIGA PAKRUOJO RAJONE

3.1. Kolektyvinių ūkių stambinimo kampanija

1949 m., politinės – ekonominės prievartos ir masinių trėmimų sąlygomis, vietinės sovietinės valdžios institucijos kolektyvizuojamuose kaimuose pasiekė joms reikalingų permainų. Jeigu metų pradžioje į kolūkius buvo suvaryta tik 3,8% valstiečių, tai metų pabaigoje – net 62,4%¹¹⁸. Lietuvių istoriografijoje minima, jog, siekiant „padėti“ greičiau apsispręsti likusiems pavienininkams, 1950 m. žemės ūkio mokesčių sovietinė valdžia padidino trigubai. Tuo pačiu padidintos ir pyliavos (žr. 8 ir 9 lenteles). Be to, dėl okupacinės valdžios taikytų represijų ir Lietuvos žmonių trėmimų į Sibirą pavienininkai pradėjo masiškai stoti į kolūkius. Tokiu kampu pasisukus kolektyvizacijos procesui, visose Lietuvos apskrityse 1950-1951 m. sukolektyvinama apie 94% valstiečių ūkių¹¹⁹. Per trejus metus ištisinė kolektyvizacija Lietuvoje iš esmės buvo baigta. 1951 m. pabaigoje kolektyvizacijos procesas pagal sritis buvo toks: Šiaulių sritis – 97,7%, Klaipėdos – 96,6%, Kauno – 93,6%, Vilniaus 87,5%¹²⁰.

Stalininės kolektyvizacijos pabaiga teisiškai buvo įtvirtinta 1951 m. gruodžio 26 d., kada LSSR Aukščiausios Tarybos: sesija konstatavo, jog „Lietuvos visose liaudies ūkio srityse nedalomai viešpatauja socializmas“¹²¹. Tačiau, dar nesibaigus ištisinei kolektyvizacijai, 1950 m. gegužės 23 d. VKP(b) CK priėmė nutarimą dėl kolūkių šalyje stambinimo. Lietuvoje šis procesas prasidėjo nuo 1950 m. rudens ir tesėsi iki pat 1956 m.. 1950 metais kolūkių skaičius respublikoje siekė – 6032, 1952 m. – 2938, o 1955 m. – 1809¹²² (žr. 10 lentelę). Sustambinus kolūkius, jų skaičius Lietuvos regionuose sumažėjo apie 4 kartus. Beje, analogiška situacija susiklostė ir Latvijoje. Čia kolūkių skaičius per tą patį laikotarpį sumažėjo nuo 4169 ligi 1792¹²³.

Kolūkių stambinimo kampaniją lėmė keletas priežasčių. Pirmiausia stambinimas pradėtas vykdyti dėl administracinės – teritorinės persikirstymo politikos. 1950 m. birželio 20 d. Lietuvos SSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsaku buvo skubiai panaikintos apskritys ir valsčiai, o vietoje jų respublika suskirstyta į sritis bei rajonus. Tuometinėje Lietuvoje iš 57 apskričių sudarytos 4 sritys ir 87 rajonai. Tačiau, sritims nepasiteisinus dėl administracinio dubliavimo, jos panaikinamos 1953 m.¹²⁴.

Kita, matyt, svarbiausia priežastimi lėmusia kolūkių stambėjimą, tapo siekis padidinti žemės ūkio produkcijos gamybos našumą. Sovietinėje istoriografijoje teigiama, jog ištisinės kolektyvizacijos metu susikūrę kolūkiai buvo smulkūs (20-40 valstiečių kiemų). Todėl jie nepajėgė taikyti racionalių

¹¹⁸ Baliukonienė R., *Lietuvos istorija*, Alytus, 2007, p. 104.

¹¹⁹ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 119.

¹²⁰ Ten pat, p. 119.

¹²¹ *Lietuva, 1940-1990: okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2007, p. 287.

¹²² Meškauskas K., *Lietuvos ūkis 1940-1990*, Vilnius, 1994, p. 54.

¹²³ Misiūnas R., Taagepera R., *Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940-1980*, Vilnius, 1992, p. 114.

¹²⁴ Meškauskas K., *Lietuvos ūkis 1940-1990*, Vilnius, 1994, p. 51.

ūkininkavimo formų, našiai naudoti technikos, neturėjo kvalifikuotų darbininkų (pirmininkai, sąskaitininkai, brigadininkai t.t.)¹²⁵.

Tiek sovietinėje, tiek posovietinėje istoriografijoje pabrėžiama, jog ištisinės kolektyvizacijos metu sukurtų kolūkių gamyba vystėsi lėtai. Be to, įgyvendinat kolektyvizaciją šalyje, nebuvo apsieita be klaidų. Kolūkiuose dėl lėšų stygiaus trūko gamybinių pastatų gyvuliams laikyti. Pradžioje fermos buvo nedidelės. Gyvulininkystės pastatuose tilpo tik 11% kolūkio arklių, 44% kiaulių, 26% galvijų¹²⁶. Tad neretai gyvuliai laikyti valstiečių ūkiuose. Kolūkiuose darbas organizuotas brigadomis ir grandimis. Masinės kolektyvizacijos laikotarpiu didžioji dauguma brigadų neturėjo pastovaus žemės sklypo, darbinų gyvulių, inventoriaus. Prasidėjus stambinimo procesui, kai kuriuose kolūkiuose buvo dirbama smulkiomis brigadomis¹²⁷. Tai sudarydavo darbo jėgos ir gamybos įrankių perteklių, kai kitur viso to trūko.

Lietuvoje kolektyvizacijos tempai iš visų trijų okupuotų Baltijos valstybių buvo lėčiausi. Lietuvoje iki 1950 metų pabaigos vis dar veikė apie 11% privačių ūkių, Estijoje – 8%, o Latvijoje – tik 4%¹²⁸.

Sovietinė valdžia, siekdama pakelti stambinamų kolūkių ekonominį lygį, pradžiai juose sugriežtino artelės įstatų laikymosi tvarką. Pagal įstatus iš anksto numatytas darbo organizavimas, tiksliai apskaita ir kontrolė, išdirbio normos įvedimas, darbadienių minimumas. Gamybos apimtims didinti iš nacionalizuotos žemės sukurtas vieningas žemės masyvas¹²⁹. Kolūkinę materialinę bazę sudarė iš valstiečių perimtas ir suvisuomenintas žemės ūkio inventorius ir pastatai. Partinėms institucijoms kreipė didelį dėmesį visuomeninės gyvulininkystės plėtojimui. Gyvųjų inventorių kolūkiuose sudarė iš stojančių valstiečių ir buožinamų ūkių paimti gyvuliai. Neretai valstybė kredituodavo kolūkius. Kreditų didžioji dalis skirta gyvuliams įsigyti¹³⁰. Kolektyvizacijos ir ūkių stambinimo procese svarbią rolę atliko – MTS. Jos padėjo kolūkiams įdirbti didesnę žemės plotą per trumpesnę laiką¹³¹. Taip pat MTS turėjo pademonstruoti sovietinės technikos ūkininkavimo pranašumus (žr. 11 lentelę).

Be aukščiau išvardintų priemonių partija, siekiant sustiprinti kolektyvinius ūkius, pradėjo rūpintis trūkstančių gamybos specialistų rengimu ir jų kvalifikacijos kėlimu. Šis procesas neapsiėjo ir be vietinių partijos padalinių sugriežtintos kontrolės. Jų atstovai turėjo važinėti po apylinkių kolūkius, tikrinti

¹²⁵ Songaila R., *Lietuvos TSR žemės ūkio vystymo uždaviniai*, Vilnius, 1983, p. 11.

¹²⁶ Ten pat, p. 11.

¹²⁷ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 123.

¹²⁸ Misiūnas R., Taagepera R., *Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940-1980*, Vilnius, 1992, p. 110-111.

¹²⁹ Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 343.

¹³⁰ Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 211.

¹³¹ Gregorauskas M., *Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940-1960*, Vilnius, 1960, p. 193.

nudirbtų darbų ataskaitas, kontroliuoti gamybinių planų įgyvendinimą, skatinti socialistinį lenktyniavimą.

Pakruojo valsčius, prieš prasidedant administraciniam – teritoriniam persikirstymui, priklausė Šiaulių apskričiai ir susidėjo iš 8 apylinkių. Pradėjus įgyvendinti administracinę – teritorinę persikirstymo politiką, Pakruojo valsčius 1950 m. birželio 20 d. įsaku pervadinamas rajonu. 1950-1953 m. rajonas priklausė Šiaulių sričiai. Naujai sudarytas Pakruojo rajonas savo žinioje turėjo 26 apylinkes. Rajono sudėtį sudarė Pakruojo miestas ir šios apylinkės: Mikniūnų, Titonių (anksčiau priklausė Joniškio apskričiai); Dervelių, Gesvių, Gikonių, Maldžiūnų, Mediniškių, Meldinių, Rozalimo, Valainių, Zigmantiškio (anksčiau priklausė Radviliškio apskričiai); Akmenėlių, Balsių, Beinoraičių, Dargužių, Joniškaičių, Kapčiūnų, Kausnujų, Klovainių, Laipuškių, Lygumų, Poškėčių, Stačiūnų, Sutkūnų Telišionių, Vilūnaičių (anksčiau priklausė Šiaulių apskričiai)¹³².

Ištisinė kolektyvizacija Pakruojuje iš esmės baigėsi 1949 metų pabaigoje. Tuo metu Pakruojo valsčiui priklausė 36 kolūkiai, turėję 17416 ha žemės, iš jų ariamos, sodų ir daržų – 12134 ha¹³³.

Kolūkių stambinimo procesas Pakruojo krašte prasidėjo 1950 m. pavasarį. Pirmieji kolūkiai sustambinami (pagal Šiaulių apskrities DŽDT vykdomojo komiteto 1950 m. balandžio 14 d. protokolą Nr. 201), susijungus Pakruojo valsčiaus kolūkiams „Raudonoji Aušra ir „Margiai“ į vieną kolektyvinę ūkį „Raudonoji Aušra“. Pastarasis turėjo 1010,67 ha žemės. Pirmininku išrinktas Antanas Bartkus¹³⁴. Sprendžiant iš dokumente pateiktų faktų, galima daryti išvadą, kad stambinimo procesas Pakruojo valsčiuje prasidėjo, nelaukiant oficialaus centrinės sovietų valdžios nutarimo. Tačiau tolimesnė ūkių stambinimo eiga sustojo iki 1950 m. rugpjūčio mėn..

Pakruojo valsčiui persiorganizavus į rajoną, jo ribose atsidūrė kolūkiai, anksčiau priklausę Joniškio, Radviliškio ir Šiaulių apskritims. Tokiomis aplinkybėmis rajone po 1950 m. birželio 20 d. atsirado 89 kolūkiai¹³⁵. Tačiau įvykę pokyčiai netenkino tų kolūkiečių, kurie ligi tol nepriklausė Pakruojo valsčiui. 1950 m. liepos 12 d. Šiaulių srities Vykdomojo komiteto pirmininkui įteiktas jungtinis skundas pasirašytas dešimties kolūkių pirmininkų (Mikniūnų apylinkės: „Žalgiris“ – Antanas Karklys, „Gimtoji žemė“ – Petras Grižas, „Jaunoji gvardija“ – Vasiliauskas, „Spartuolis“ – Jūra Ramonas, „Laisvės keliu“ – Juozas Sindriūnas; Titonių apylinkė: „Žemdirbys“ – Karolis Švereika, „Titoniai“ – Petras Grigaliūnas, „Sūkurių rytojaus“ – Leonas Bortaševičius, „Varpas“ – I. Gasparaitis). Dokumente visi pirmininkai su kolūkiečių pritarimu išreiškė norą, kad Mikniūnų ir Titonių apylinkės

¹³² Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl Lietuvos TSR administracinio – teritorinio padalijimo“ 1950 06 20, ŠAA.

¹³³ Šiaulių apskrities DŽDT VK posėdžių protokolai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 365, l. 66.

¹³⁴ Šiaulių apskrities DŽDT VK posėdžių protokolai, Ten pat, f. 48, ap. 1, b. 370, l. 321.

¹³⁵ Pakruojo rajono DŽDT VK sesijos protokolai, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 5, l. 20.

prisijungtų prie Joniškio rajono. Išsakyta pozicija argumentuota, jog atstumas iki Joniškio miesto – trumpesnis. Be to, kolūkius su Joniškiu jungia geresni keliai. Tačiau srities Vykdomojo komiteto atsakymas buvo neigiamas. Minėti kolūkiai ir apylinkės savo teritorinės – administracinės priklausomybės nepakeitė. Analogiška situacija susiklostė 1950 m. liepos 21 d. Stačiūnų apylinkės kolūkyje „Budionovas“. Jo kolūkiečiai taip pat norėjo prisijungti prie Šiaulių rajono. Tačiau srities DŽDT VK atsakymas buvo analogiškas¹³⁶.

Stambinimo metu didžioji dalis Pakruojo rajono kolūkių buvo likviduoti. Vidutiniškai kiekvienam iš jų teko 484 ha žemės, 41 kolūkiečių kiemas, 29 darbingi vyrai ir 34 darbingos moterys. Remiantis Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto protokolais, galima nustatyti, jog kolūkių stambinimo kampanija rajone atsinaujino 1950 m. rugpjūčio 22 d.. Tuo metu patvirtinti kiti kolektyvinių ūkių susijungimai. Beinoraičių apylinkėje susijungė į vieną kolūkį: „Beinoraičiai“ ir „Petro Cvirkos“ kolūkiai, pasivadindami pastarojo vardu. Kolūkis turėjo 1156 ha žemės. Jis susidėjo iš 96 kiemų ir 98 darbingų žmonių. Pirmininku išrinktas V. P. Sturis. Kolūkiai „Raudonoji Žvaigždė“, „Noreikoniai“ ir „Į Šviesią ateitį“ susijungė į kolektyvinį ūkį „Gimtoji Žemė“. Pastarajam priklausė 2313 ha žemės, iš kurios – 1980 ha ariamos. Kolūkis specializavosi gyvulininkystėje (laikė stambių raguočių – 195 vnt., kiaulių – 192 vnt., avių – 105 vnt., paukščių – 813 vnt., arklių lauko darbams 163 vnt.).

Meldinių apylinkėje, susijungus keliems kolūkiams, sustambėjo kolektyvinis ūkis „Ažuolas“ (jį sudarė net penki kolūkiai: „Ažuolas“, „Jaunoji Gvardija“, „Valstietis“, „Naujas kelias“). Sustambintas kolūkis turėjo 1830 ha žemės (1312 ha ariamos). Kolūkis susidėjo iš 88 kiemų bei 129 darbingų žmonių. Pirmininku išrinktas Stočkus. Stačiūnų apylinkėje į vieną ūkinį vienetą susijungė kolektyviniai ūkiai „Mickūnų“, „Žemaitės“ ir „Budionovo“ kolektyviniai ūkiai. Jie pasivadino „Žemaitės“ vardu. Naujuoju pirmininku išrinktas J. A. Songaila. Kolūkis turėjo 2058 ha žemės (1403 ha ariamos). Jo pagrindine gamybinės veiklos sritimi tapo gyvulininkystė (turėjo stambių raguočių – 216 vnt., kiaulių – 273 vnt., avių – 235 vnt., paukščių – 380 vnt.). Sustambintoje artelėje buvo 121 darbingų valstiečių iš 120 kiemų.

Sutkūnų apylinkėje į stambinimo kampaniją pateko kolūkiai „Mūša“, „Lenino kelio“, Titonių apylinkės „Žemdirbys“ ir Mikniūnų apylinkės „Žalgiris“. Jie susijungė į vieną bendrą kolektyvinį ūkį „Lenino kelio“. Kolūkis susidėjo iš 162 kiemų, kuriuose gyveno 212 darbingų žmonių. Jis turėjo 2152 ha žemės (1585 ha ariamos). Kolūkio pirmininku išrinktas Juozas Kazlauskas.

¹³⁶ Šiaulių srities DŽDT Vykdomojo komiteto bendrasis skyrius. Susirašinėjimas su rajonų ir miestu vykdomaisiais komitetais, ŠAA, f. 129, ap. 1, b. 17, l. 42, 114; b. 30, l. 3.

Balsių apylinkėje sustambinamas kolūkis „Naujasis ūkis“. Jį sudarė susijungę kolektyviniai ūkiai „Padauguva“, „Viltis“ ir „Naujasis ūkis“. Kolūkis turėjo 1482 ha žemės 1482 ha (1161 ha ariamos). Jame laikyti 67 stambūs raguočiai, 93 kiaulės, 73 avys, 356 paukščiai, 156 arkliai. Pirmininku išrinktas Kazys Šumskis.

Klovainių apylinkėje sustambinami trys kolūkiai („Beržiniai“, „Raudonoji Aušra“, „Pavasaris“), kurie pasivadino „Pavasaris“. Jo pirmininku išrinktas Stasys Skorka. Kolūkis turėjo 2592 ha žemės (1721 ha ariamos). Jis susidėjo iš 203 kiemų ir 352 darbingų valstiečių. Kolektyviniame ūkyje subendrinti 168 arkliai, 142 stambūs raguočiai, 145 kiaulės, 115 avių, 656 paukščiai.

Į kolūkį „Auštantis Rytas“ Telišionių apylinkėje susijungė kolektyviniai ūkiai „Auštantis Rytas“ ir „Sidaugai“. Jo pirmininku išrinktas Jonas Dumbris, o vėliau – Mikas Justinskas. Kolūkis iš viso turėjo 751 ha žemės (613 ha ariamos).

Ta pačia intencija Lygumų apylinkės kolūkis „Spindulys“ prijungtas prie artelės „Černiachovskis“, kuris dar priklausymo Lygumų valsčiui laikotarpiu sustambintas Šiaulių apskrities DŽDT VK. 1950 m. balandžio 27 d. sprendimu. Tada į vieną ūkinį vienetą sujungti „Juknaičių“ ir „Vilūnaičių“ kolektyviniai ūkiai. Naujai pertvarkytas „Černiachovskio“ kolūkis Pakruojo rajono Vilūnaičių apylinkėje turėjo 1494 ha žemės. Jis susidėjo iš 102 kiemų ir 138 darbingų žmonių. Pirmininku išrinktas Ignas Trumpis.

Balsių apylinkėje sustambintas kolūkis „Salomėja Nėris“ (susijungė „Salomėja Nėris“, ir „Šviesiu keliu“). Šiam kolūkiui pirmininkavo B. Šimoliūnas, po to Starkus Jonas, B. Statkevičius. Jam priskirta 1500 ha žemės (1158 ha ariamos). Kolūkyje turėtų gyvulių skaičius menkai pakito (stambių raguočių – 26 vnt., kiaulių – 46 vnt., avių – 55 vnt., paukščių – 388 vnt.).

Dargužių apylinkės kolūkio „Aušra“ ir Poškėčių apylinkės kolektyvinių ūkių „Kundročiai“, „Vorošilovas“ kolūkiečiai susijungė į vieną bendrą ūkį „Vorošilovas“. Naujojo darinio pirmininku tapo Stasys Pikelis. Kolūkio visą žemės plotą sudarė 1288 ha, o ariamos – 989 ha. Jame dirbo 191 darbingas žmogus¹³⁷.

1950 m. rugpjūčio 26 d. Pakruojo DŽDT VK sprendimu patvirtinti kiti kolūkių susijungimai. Telišionių apylinkės „XI –asis komjaunimo suvažiavimas“, Titonių apylinkės „Varpas“, „Titoniai“, Pamūšio apylinkės „Sūkurio rytojaus“ kolektyviniai ūkiai susijungė į vieną bendrą ūkį „XI –asis komjaunimo suvažiavimas“. Sustambinto kolūkio gyvąjį inventorių sudarė 73 stambūs raguočiai, 113 kiaulių, 113 arklių, 521 paukštis. Jis turėjo 1113 ha ariamos žemės ir 140 darbingų žmonių. Remiantis minėtu nutarimu, Gikonių apylinkėje liko tik vienas kolūkis „Marytė Melnikaitė“. Į jį įjungti

¹³⁷ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai su priedais; Šiaulių apskrities DŽDT VK sprendimai, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 1, l. 42-52; F. 48, ap. 1, b. 370, l. 384.

kolektyviniai ūkiai „Gegužės Pirmoji“, „Mūsų Vienybė“, „Kolektyviniu keliu“. Naujai suburtame kolūkyje egzistavo 99 kiemai su 142 kolūkiečiais. Kolūkiui iš viso suteikta 1459 ha žemės (1044 ha ariamos). Jis turėjo 38 stambius raguočius, 97 kiaules, 60 arklių, 691 paukštį¹³⁸. Remiantis pastarųjų dviejų kolūkių pateiktais duomenimis, galima spręsti, jog ir po sustambinimo kolektyvinių ūkių materialinė padėtis išliko prasta. Fermose laikyta per mažai gyvulių, kad būtų galima įgyvendinti iš viršaus nustatytus penkmečio gamybinius planus.

Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto posėdžio, įvykusio 1950 m. rugsėjo 29 d., metu patvirtinti dar papildomai dvylikos sustambintų kolūkių žemės ūkio artelės įstatai. Remiantis jais, matyti, jog į kolektyvinį ūkį „Jaunoji gvardija“ Mikniūnų apylinkėje susijungė kolūkiai „Laisvės keliu“ iš Mikniūnų apylinkės ir „Jaunosios gvardijos“ iš Meldinių apylinkės. Kolūkio pirmininku patvirtintas Sindriūnas. Ūkiui priskirta 854 ha ariamos žemės. Be to, Poškėčių apylinkės „Jasaičių“, Valainių apylinkės „Valainių aušros“, Sutekūnų apylinkės „Spalio“ kolektyviniai ūkiai susijungė į „Aušros“ kolūkį. Sustambintas ūkis turėjo 985 ha žemės (735 ha ariamos). Jame laikyta 67 stambūs raguočiai, 55 kiaulės, 70 avių, 403 paukščiai, 96 darbiniai arkliai. Net šeši kolūkiai Rozalimo apylinkėje susijungė į naują ūkinį vienetą „Į šviesią ateitį“. Jis sudarytas iš Rozalimo apylinkės „Ateities“, „Kalinino“, „Dulkiškių švyturio“ Zigmontiškių apylinkės „Gintaro“, Gikonų apylinkės „Padaugyvenės“ ir „Maskva“ (apylinkė nežinoma) kolūkių. Naujuoju pirmininku išrinktas Mykolas Čeponis. Kolūkis turėjo 3054 ha žemės (2146 ha ariamos). Kapčiūnų apylinkėje į naują ūkinį vienetą „Kapčiūnai“ susijungė Balsių apylinkės „Jukiškių“, „Siečių“ ir „Žvirgždžiūnų“ (apylinkė nežinoma) kolūkiai. Naujas ūkis susidėjo iš 158 kiemų su 169 darbingais kolūkiečiais, turėjo 1687 ha ariamos žemės. Dar vienas sustambintas kolūkis „Pirmyn“ Telišionių apylinkėje iš kolektyvinių ūkių Telišionių apylinkėje „Paliečiai“ ir Vilūnaičių apylinkės „Daugšigaliai“. Pirmininku išrinktas Juozas Plungė.

Pakruojo rajono DŽDT VK. taip pat patvirtino Mikniūnų apylinkėje sustambintą kolūkį „Spartuolis“ (įėjo kolūkiai „Gimtoji žemė“, „Spartuolis“ ir Titonių apylinkės „Starkoniai“). Jis turėjo 96 stambius raguočius, 83 kiaules, 63 avis, 491 paukštį, 1383 ha žemės (1048 ha ariamos). Laipuškių apylinkėje sustambinami du kolūkiai. Vienas iš jų – „Puodiškiai“ (įėjo Klovainių apylinkės „Sitkūnų“, „Spilgių“, Laipuškių apylinkės „Puodiškių“ kolūkiai). Jam priklausė 1510 ha žemės (1028 ha ariamos). Sustambintame kolūkyje buvo 80 kiemų su 113 darbingų žmonių. Kitas sustambinamas kolūkis – „Pirmoji vaga“ (įėjo „Pirmoji vaga“, „Pakalniškiai“). Jis turėjo 1202 ha žemės (856 ha ariamos). Kolūkio pirmininku tapo Juozas Siriūnas. Vėliau jį pakeitė Jonas Dovidauskas, Vytautas Koma. Mediniškių apylinkėje patvirtintas susijungęs kolūkis „Tarybinis laukas“ (įėjo „Naujojo gyvenimo“,

¹³⁸ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai su priedais, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 1, l. 62-63.

Mūsų pergale“, „Tarybinio lauko“, „Šviesiojo kelio“ kolūkiai). Jis turėjo 2063 ha žemės (1451 ha ariamos). Lygumų apylinkėje susijungė „Lygumų“ ir „Vėbaru“ kolektyviniai ūkiai. Jo pirmininku išrinktas Titas Šiliūginas. Kolūkyje dirbo 258 žmonių. Poškėčių apylinkėje susijungė Šukionių apylinkės „Rytų pašvaistės“, „Savelio“ ir Poškėčių apylinkės „Kulyčių“ kolektyviniai ūkiai į naują ūkinį vienetą „Vienybė“. Jam priklausė 1185 ha žemės. Kolūkyje dirbo 125 žmonės, gyvenę 90 kiemų. Kolektyviniai ūkiai „Pergalė“, Poškečiai ir „Kareiviškiai“ susijungė į vieną ūkinį vienetą „Pergalė“. Jo pirmininku išrinktas Vilčiauskas. 1950 m. šio kolūkio žemės plotą sudarė 2388 ha, o 1956 m. – 2923 ha¹³⁹.

Pakruojo rajonui taip pat priklausė penkiolika kolūkių, kurie dar nebuvo paliesti stambinimo proceso. Tai – Dervelių apylinkės „Ždanovas“, „Žalgiris“ „Raudonasis partizanas“, „Bališkiai“, Lygumų – „Tarybų Lietuva“ „Tiesa“, Joniškaičių – „Aleknaičiai“, Gesvių – „Aktyvistas“ Klovainių – „Bešoniai“, Stačiūnų – „Gegužės pirmoji“, „Tarybinis kelias“, Laipuškių – „Laimučiai“, Mikniūnų – „Mažupė“, o taip pat nežinomų apylinkių – „Patriotas“, „Stachanovietis“.

1950 m. Pakruojo rajone 74 kolūkiai sustambinti į 25. 6 kolūkiai egzistavo senose nustatytose ribose, o likę devyni buvo ruošiami tolimesnei stambinimo kampanijai. Remiantis pateiktais duomenimis, galima teigti, jog 1951 m. pradžioje Pakruojo rajone gyvavo 40 kolūkių. Per tris metus rajone iš 3702 valstiečių ūkių į kolūkius sustojo 3670 ūkių. Tuo metu kiekvienam sustambintam kolūkiui vidutiniškai teko 1600 ha žemės, 111 kiemų, 77 darbingi vyrai ir 91 darbinga moteris. Kolūkių fermose iš viso laikyta gyvulių: stambiųjų raguočių – 4406 vnt., kiaulių – 5460 vnt., avių – 3216 vnt. ir paukščių – 14425 vnt.¹⁴⁰. Be to, po administracinių – teritorinių pakeitimų bei kolūkių stambinimo proceso 1950 m. Pakruojo rajone buvo 74604 ha žemės, iš kurios – 43522 ha ariamos¹⁴¹.

Kolektyvinių ūkių stambinimo proceso metu sovietinė valdžia siekė suvartyti į kolūkius paskutinius valstiečius. Todėl 1950 m. žemės ūkio mokesčiai individualiems ūkiams patrigubėjo. Pakruojo rajone į šių nelaimelių sąrašą pateko šie valstiečiai: iš Dargužių apylinkės, Sakalo kaimo Juozas Miežys, Antanas Čepaitis, Kauksnujų apylinkės, Šukionių kaimo Petras Zakaras, Pranas Prikockis, Aleksas Mališauskas, Mediniškių apylinkės, Galalių kaimo Jonas Janušauskas, Mediniškių kaimo Modesta Jucienė, Jonas Mokelianas¹⁴². Likę „pavienininkai“, nesugebėję sumokėti padidintų mokesčių, sutikdavo stoti į kolūkius. Tokiu atveju Pakruojo rajono DŽDT VK finansų skyrius valstiečiams nurašydavo žemės ūkio mokesčius. Taip Antanui Juknevičiui nurašyta – 8420 rub., Stasiui Juknevičiui – 3190 rub., Stasiui Kupriui – 7260 rub., Teodorai Tarasevičienei – 7620 rub., Kaziui

¹³⁹ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai su priedais, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 1, l. 95-100.

¹⁴⁰ Pakruojo rajono DŽDT VK sesijos protokolai, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 5, l. 22.

¹⁴¹ Šiaulių srities DŽDT VK sprendimai, Ten pat, f. 129, ap. 1, b. 57, l. 226.

¹⁴² Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 1, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 6, l. 93.

Bučniui – 4941 rub., Pakruojo rajono DŽDT VK finansų skyrius per 1950 m. rugsėjo mėn. iš viso nurašė mokesčių pavieniams ūkiams už 102000 rublių¹⁴³.

Tolimesnė kolektyvinių ūkių stambinimo banga nuvilnijo 1951-1952 m.. Šią informaciją patvirtino Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto posėdžio, įvykusio 1951 m. vasario 26 d., protokolas Nr. 6.. Minėtu laikotarpiu Dervelių apylinkėje atsirado sustambintas kolūkis „Žalgiris“ (susijungė kolektyviniai ūkiai „Raudonasis partizanas“, „Bališkiai“, „Ždanovas“). Jis turėjo 2033 ha žemės (1620 ha ariamos). Kolūkis susidėjo iš 133 kiemų ir 237 darbingų valstiečių. Taip pat kolektyviniai ūkiai „Aktyvistas“, „Patriotas“, „Stachanovietis“, „Mažupė“, „Laimučiai“ susijungė į vieną ūkinį vienetą („Aktyvistas“). Sustambinto kolūkio gyvąjį inventorių sudarė: stambūs raguočiai – 158 vnt., kaulės – 177 vnt., avys – 129 vnt., paukščiai – 489 vnt., darbiniai arkliai – 197 vnt.. Ūkis turėjo 1736 ha žemės.

Tuo metu Poškėčių apylinkės kolūkis „Vorošilovas“ ir Dervelių apylinkės kolektyvinis ūkis „Bališkiai“ susijungė į vieną ūkinį vienetą („Vorošilovas“). Naujai susijungęs kolūkis turėjo 1947 ha žemės (1404 ha ariamos). Jo pirmininku išrinktas Stasys Pikelis¹⁴⁴. Po šių reformų Pakruojo rajone 1951 m. pabaigoje liko 32 stambūs kolūkiai.

1952 m. vasario 22 d. Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto posėdyje patvirtinti šešių kolūkių žemės ūkio artelės įstatai. Valainių apylinkės kolūkis „Aušra“ dar kartą buvo sustambintas. Prie jo prijungtas kolūkis „Vienybė“. „Aušros“ kolektyvinio ūkio žemės plotą sudarė 2246 ha (1523 ha ariama). Kolūkis susidėjo iš 160 kiemų ir 227 darbingų žmonių.

Taip pat šio minėtame posėdyje patvirtintas kolūkių „Auštantis rytas“ ir „Gimtoji žemė“ susijungimas. Sustambintas kolektyvinis ūkis pasivadino „Gimtoji žemė“. Jo pirmininku išrinktas Jurgis Kūdaris. Kolūkis turėjo 2056 ha ariamos žemės. Be to, Meldinių apylinkėje prie kolūkio „Jaunoji Gvardija“ prisijungė Mikniūnų apylinkės kolektyvinis ūkis „Spartuolis“. Naujai įsteigtas ūkis turėjo 263 stambius raguočius, 399 kiaulių, 127 avis, 772 paukščius, 236 darbinius arklius.

Tuo tarpu Lygumų apylinkės kolūkis „Aleknaičiai“ Pakruojo rajono DŽDT VK, sprendimu padalintas į dvi dalis. Viena pusė turto atiteko kolektyviniui ūkiui „Černiachovskis“, o kita – „Pergalė“. Toks pat likimas ištiko Lygumų apylinkės kolūki „Tiesa“. Jo turtas padalintas kolūkiams „Lygumai“ ir „Žemaitė“. Balsių apylinkėje, susijungus kolektyviniams ūkiams „Naujasis ūkis“ ir „S. Nėris“, liko tik vienas kolūkis „Naujasis ūkis“. Pastarajame egzistavo 249 kiemai ir 404 darbingi kolūkiečiai. Jo pirmininku išrinktas Kazys Šumskis. Kolūkiui priklausė 2193 ha ariamos žemės¹⁴⁵.

¹⁴³ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai su priedais, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 1, l. 62, 79.

¹⁴⁴ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 1, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 6, l. 94-95.

¹⁴⁵ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 13, l. 194, 198; b. 14, l. 8.

Kolūkių stambinimo proceso jungiamosiomis grandimis buvo ne tik kolūkiai, bet ir tarybiniai ūkiai. Pastarųjų žemės plotai, priešingai nei kolūkių, nebuvo perimami dideliais kiekiais. Apie tai byloja Pakruojo DŽDT VK, priimtas nutarimas Nr. 95. Dokumente skelbiama, jog Gataučių tarybinio ūkio Mažojo Pamūšio skyrius su 235 ha žemės prijungtas prie kolūkio „Lenino keliu“, Pociūnų tarybinio ūkio Padubysio skyrius su 57 ha žemės – prie „Į šviesią ateitį“, o Simantiškių skyrius su 103 ha žemės – prie „Marytės Melnikaitės“. Pakruojo rajono Lizdeikių tarybinio ūkio skyriaus su 86 ha žemės perleistas kolūkiui „XI –asis komjaunimo suvažiavimas“. Labariškio skyriaus 100 ha ir Akmenėlių skyriaus 82 ha žemės atiteko kolūkiui „Gimtoji žemė“. Be to, kolūkiui „Lygumai perleista 325 ha žemės iš Lygumų skyriaus¹⁴⁶.

Pakruojo rajone per 1951-1952 m. į kolektyvinių ūkių stambinimo procesą įsitraukė visi rajono kolūkiai. Tuometinėse rajonui priklausančiose apylinkėse nebeliko nei vieno šios reformos nepaliesto ūkio. Paskutiniai sustambinti kolūkiai „Laimučiai“, „Mažupė“, „Patriotas“, „Aktyvistas“. Tuo pačiu metu prasidėjo kita šio proceso dalis. Tai – sustambintų kolūkių tolesnis jungimas. 1951-1952 m. tokiu būdu reorganizuoti kolektyviniai ūkiai „Žalgiris“, „Vorošilovas“, „Jaunoji gvardija“, „Naujasis ūkis“ ir t.t..

1952 m. pabaigoje Pakruojo rajono likusiuose 26 kolūkiuose iš viso turėta 55199 ha žemės (41228 ha ariamos). Beje, bendra rajono žemės teritorija sudarė 75037 ha, iš kurių arimo reikmėms skirta 46180 ha¹⁴⁷.

3.2. Baigiamoji kolektyvinių ūkių stambinimo stadija

1953-1956 m. laikotarpiu Lietuvos SSR visiškai užbaigtas kolūkių stambinimo procesas bei pirmasis valstiečių ūkių kolektyvizacijos etapas. 1953 metais į kolektyvinius ūkius susijungė daugiau kaip 360 tūkst. valstiečių ūkių. Tuo metu Lietuvos SSR veikė 2252 žemės ūkio artelės ir 88 tarybiniai ūkiai. Kiekvienam jų teko po 1580 ha žemės ūkio naudmenų, 825 ha pasėlių, 138 galvijus. Dalis kolūkių jau turėjo išvystytą visuomeninį ūkį¹⁴⁸.

Pakruojo rajone minimu laikotarpiu iš 26 kolūkių liko 18. Be to, 1954 m. gegužės mėn. Lietuvos SSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsaku reformuotos rajonų apylinkės. Remiantis šiuo dokumentu, 26 Pakruojo rajono apylinkės pertvarkytos į 10 {Balsių apylinkė (į ją įėjo iki tol buvusi Kapčiūnų apylinkė), Klovainių apylinkė (Gesvių, Laipuškių), Lygumų apylinkė (Beinoraičių,

¹⁴⁶ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 13, l. 106.

¹⁴⁷ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 4, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 16, l. 115-116.

¹⁴⁸ Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 309-310.

Dargužių, Joniškaičių), Mažeikonių apylinkė (Akmenėlių, Telišionių), Pamūšio apylinkė (Mikniūnų, Titonių, Sutkūnų), Rozalimo apylinkė (Dervelių, Maldžiūnų, Zigmontiškių), Stačiūnų apylinkė (Kauksnųjų), Šukionių apylinkė (Poškėčių, Valainių), Vilūnaičių apylinkė, Žvirblonių apylinkė (Gikonių, Mediniškių, Meldinių)}¹⁴⁹.

1953 m. kovo 11 d. Pakruojo rajono DŽDT Vykdomasis komitetas priėmė sprendimą sujungti ir panaikinti ketvertą kolūkių. Taip Stačiūnų apylinkėje į „Gegužės pirmąją“ susijungė „Tarybinis kelias“ ir „Gegužės pirmoji“. Naujam kolūkiui priklausė 3705,34 ha žemės (2751,81 ha ariamos). Pirmininku išrinktas Stasys Grigaliūnas. Laipuškių apylinkėje liko tik vienas kolūkis „Pirmoji vaga“. Jis sudarytas iš buvusių kolektyvinių ūkių „Pirmoji vaga“ ir „Puodiškiai“. Kolūkis susidėjo iš 184 kiemų ir 324 darbingų valstiečių. Ūkiui priklausė 1677,06 ha ariamos žemės. Kolūkis „M. Melnikaitė“ prijungtas prie „Tarybinio lauko“ (Mediniškių apylinkė). Sustambintas kolektyvinis ūkis turėjo 391 stambų raguotį, 405 kiaules, 191 avį, 577 paukštį, 261 aklį. Be to, Pakruojo rajono DŽDT VK., sprendimu Nr. 122 į kolūkį „Salomėja Nėris“ susijungė kolektyviniai ūkiai „P. Cvirka“ ir „Tarybų Lietuva“. Naujai suformuotas ūkis turėjo žemės 2894,34 ha. Jo pirmininku tapo Laurinavičius¹⁵⁰. 1953 m. sausio 4 d. Mediniškių apylinkėje sudarytas naujas kolūkis „Tarybinis kelias“, o artelė „XI –asis Komjaunimo suvažiavimas“ persivadino „Mūša“.

Stačiūnų apylinkės kolektyvinis ūkis „Žemaitė“ sustambintas 1950 m.. Po šios reorganizacijos kolūkis veikė iki 1954 m. sausio 1 d.. Po to jis prisijungė su Lygumų apylinkės kolūkio „Lygumai“¹⁵¹. Pakruojo rajono DŽDT VK. 1954 m. balandžio 2 d. sprendimu Nr. 151. Vilūnaičių apylinkėje prie artelės „Černiachovskis“ prisijungė Telišionių apylinkės kolūkis „Pirmyn“. Naujojo kolektyvinio ūkio pirmininku išrinktas Titas Seliūginas. Gesvių apylinkės kolūkis „Artojas“ (prieš tai vadinosi „Aktyvistas“), remiantis balandžio 12 d. Pakruojo rajono DŽDT VK., sprendimu Nr. 165., 3069 ha žemės atidavė Pakruojo tarybiniam ūkiui. Be to, jis liepos 1 d. prijungtas prie kolektyvinio ūkio „Gegužės pirmoji“¹⁵². Kapčiūnų apylinkės kolūkis „Kapčiūnai“ 1954 m. balandžio 12 d. Pakruojo DŽDT VK., sprendimu Nr. 167. prisijungtas prie Joniškio rajono kolektyvinio ūkio „Komjaunuolis“¹⁵³.

Kolektyviniams ūkiams susijungus, buvę jų kolūkiečiai privalėdavo apieisti iki tol užgyventus pastatus ir persikelti į naujo kolūkio teritoriją, kur gyvenimas prasidėdavo iš naujo. Be to, ten dažnai trūkdavo tinkamų gyvenamųjų, ūkinių pastatų. Todėl šviežiai atsikėlę valstiečiai dažnai būdavo apgyvendinami avarinės būklės namuose arba gyvendavo po dvi ar tris šeimas viename būste. Tačiau į

¹⁴⁹ Lietuvos TSR administracinio – teritorinio suskirstymo žinynas, I dalis, Vilnius, 1974, p. 290-295.

¹⁵⁰ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 1, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 19, l. 244-247.

¹⁵¹ Lietuvos TSR Pakruojo rajono Stačiūnų apylinkės „J. Žemaitė“ kolūkio, Apyrašas nr. 1, Ten pat, f. 583, ap. 1, l. 1.

¹⁵² Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 3; Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 4, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 25, l. 3; b. 26, l. 134.

¹⁵³ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 3, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 25, l. 8.

šią problemą kolūkių administracija nekreipė dėmesio ir dažnai pretenzijas palydėdavo necenzūriniais žodžiais. Be to, naujakuriai neretai būdavo neįtraukiami į susijungusio kolūkių narių sąrašus bei nepriregistruojami. Atsikėlusius kolūkiečiais taip pat būdavo išduodama prastos kokybės maisto produktai. Tokios situaciją valstiečius pergyveno, persikėlus į kolūkius „Lygumai“, „Gegužės pirmoji“. Juose, kaip minima Pakruojo rajono DŽDT VK sprendime „Dėl persikėlėlių ūkinio ir įdarbinimo eigos Lygumai ir Gegužės pirmoji kol.“, valstiečiai buvo aprūpinti maisto produktais, kurie tiko tik gyvuliams šerti. Kolūkyje „Lygumai“ nebuvo priimti į narius Abramavičienė, Virbickas, Miliukienė¹⁵⁴.

1955 m. sustambinti paskutiniai kolūkiai Pakruojo rajone. Tačiau tai nereiškė pirmosios kolektyvizacijos bei stambinimo proceso pabaigos. 1955-1956 m. kolektyviniuose ūkiuose vyko žemės reorganizacija. Šiuo laikotarpiu likviduoti kolūkių žemės naudojimo reformos netikslumai. Taip perduoti buvusių apylinkių sklypų perdavimai kolūkiams, o kai kurių kolūkių dalis žemių atiteko tarybinių ūkių žinion. Žemės ūkio ministerija iš naujai gautų žemių sudarydavo tarybinius ūkius Pakruojo rajone. Be to, dėl technikos stygiaus bei sustambinti kolūkiai nesugebėjo racionaliai išnaudoti visų priskirtų žemių. Todėl kolūkius vėl pradėjo smulkinti.

Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto posėdžio, įvykusio 1955 m. balandžio 23 d., sprendimu Nr. 122. patvirtintas paskutinis dviejų kolūkių susijungimas. Prie Mažeikonių apylinkės kolūkio „Vorošilovas“ prisijungė Lygumų apylinkės kolektyvinis ūkis „Salomėja Nėris“. Tačiau pastarojo turtas nebuvo perduotas. Sustambintų kolūkių žemės ribų nepatogumams likviduoti bei apimtims sumažinti dalis jų teritorijos perduota tarybinių ūkių žinion. Taip atsitiko su „S. Nėries“ kolūkio žeme (2989 ha). Ant jos stovinčius pastatus, įrengimus valstybė išpirko. Tokiu būdu „Vorošilovo kolūkiui sumokėta 997023 rubliai¹⁵⁵. 1957 m. gruodžio 7 d. kolūkis „Vorošilovas“ pasikeitė savo pavadinimą į „Draugystė“. Po šio paskutinio sustambinimo Pakruojo rajone liko 17 kolūkių.

Tarybinių ūkių žinion taip pat pateko dar trijų Pakruojo rajono kolūkių žemių dalys, kurių kolūkiečiai nesugebėdavo panaudoti. Klovainių apylinkės kolektyvinis ūkis „Pirmoji vaga“ taip perdavė 1271 ha. Vilūnaičių apylinkės kolūkis „Černiachovskis“ – 1254 ha, o „Tarybinis kelias“ – 857 ha žemės. Analogiškai pasielgti turėjo artelės „Pavasaris“ (perdavė 299 ha), „Naujasis ūkis“ (perdavė 159 ha). Pakruojo rajono tarybiniam ūkiui iš viso priklausė 9219 ha žemės¹⁵⁶.

1956 m. Pakruojo rajone dėl geografinių ir ekonominių priežasčių pradėtas priešingas stambinimui procesas – kolektyvinių ūkių smulkinimas. Dėl kolūkiuose egzistavusio žemės pertekliaus

¹⁵⁴ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 4, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 26, l. 568.

¹⁵⁵ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 1, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 32, l. 227, 293.

¹⁵⁶ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 2, Ten pat, f. 482, ap. 1, b. 33, l. 8, 45, 88, 525.

kolūkiečiai nesugebėdavo laiku apdirbti laukų. Todėl vietos valdžia ryžosi atskirti kolūkius. Dėl minėtų priežasčių Pakruojo DŽDT VK priėmė nutarimą Nr. 88, kuriuo padalijo Lygumų apylinkės kolūki „Lygumai“ į dvi dalis. Susmulkinti kolektyviniai ūkiai pasivadino „Žemaitė“ ir „Lygumai“. Pirmojo bendrą žemės plotą sudarė 2631 ha (1952 ha ariamos), o antrojo atitinkamai – 2461 ha ir 1684 ha.

Taigi, 1956 metais Pakruojo rajone pasibaigė pirmasis kolektyvizacijos etapas bei ilgas sudėtingas, ypač valstiečiams sunkus, stambinimo procesas. 1950-1956 metų laikotarpiu Pakruojo rajone iš 89 smulkių kolūkių liko tik 18 (Rozalimo apylinkėje – „Žalgiris“, „Į šviesią ateitį“, Žvirblonių – „Ažuolas“, „Tarybinis kelias“, Stačiūnų – „Gegužės pirmoji“, „Pergalė“, Lygumų – „Žemaitė“, „Lygumai“, Pamūšio – „Jaunoji gvardija“, „Lenino keliu“, Mažeikonių – „Gimtoji žemė“, „Vorošilovas“, Šukionių – „Aušra“, Vilūnaičių – „Černachovskis“, Balsių – „Naujasis ūkis“, Klovainių – „Pavasaris“, „Pirmoji vaga“). 1956 m. rajono kolūkiai valdė 50851 ha žemės, iš kurios arimui skirta 33192 ha. Bendrą rajono teritoriją sudarė 73259 ha (kultivuota 38495 ha)¹⁵⁷.

3.3. Socialinė ir ekonominė kolūkių struktūra

1950-1952 m. kolektyvinių ūkių materialinės būklės rodikliai gan stipriai keitėsi. Šiuo laikotarpiu suvisuomenintos žemės plotai kolūkiuose išsiplėtė nuo 205 ha iki 1340 ha. 1952 m. pradžioje į kolūkius jau buvo įstoję 94,1% valstiečių ūkių. Kolūkių kiemų skaičius vidutiniškai padidėjo nuo 15 iki 117 vnt. (žr. 12 lentelę), o kolūkiečių – atitinkamai nuo 47 iki 198¹⁵⁸. Minimu laikotarpiu Lietuvos SSR kolūkiams priklausančių gyvulių skaičius taip pat smarkiai išaugo. Didėjo galvijų ir ypač kiaulių kiekiai. Galvijų skaičius vidutiniškai kolūkiuose kito nuo 7,1 vnt., iki 85,4 vnt., kiaulių – 1,7 – 75,8 vnt., o arklių – 6,4 vnt. – 113,9 vnt.. Mažiausiai kito avininkystės rodikliai. Jei 1948 m. avių vidutiniškai vienas kolūkis laikė 2,9 vnt., tai 1952 m. jų skaičius tesiekė 39 vnt. (žr. 12 lentelę). 1953 m. pabaigoje respublikos kolūkiams priklausė galvijų – 310,2 tūkst. vnt., o kiaulių – 250, 3 tūkst. vnt.. Nepaisant išaugusių gamybos apimčių, dėl fermų trūkumo dauguma gyvulių vis dar buvo laikoma kolūkiečių ir „pavienininkų“ tvartuose¹⁵⁹.

1950-1956 m. Pakruojo rajone (žr. 13 ir 40 lenteles) nemaža dalis sustambintų kolūkių specializavosi ne tik laukininkystėje, bet ir gyvulininkystėje. Išanalizavus duomenis, galima pažymėti, kad kolektyviniuose ūkiuose nuo 1950 iki 1954 m. pastebimas visų gyvulių rūšių skaičiaus augimas. Gyvulių skaičius didėjo, nes kolūkiai bei rajono vadovybė skyrė nemažai lėšų fermų statyboms. Antai

¹⁵⁷ Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto posėdžių protokolai, t. 2, ŠAA. f. 482, ap. 1, b. 40, l. 334.

¹⁵⁸ Lietuvos Komunistų Partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985, p. 346.

¹⁵⁹ Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 310.

Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto sprendimu 1952 m. „Černiachovskio“ kolūkiui skirta gyvulininkystės pastatų statybai 19000 rb., „Petro Cvirkos“ – 35000 rb. „Tarybų Lietuvos“ – 15000 rb¹⁶⁰. Kolūkyje „Pavasaris“ minimu laikotarpiu stambių raguočių skaičius padidėjo nuo 90 vnt. iki 336 vnt., kiaulių – 310 vnt., o paukščių – 894 vnt.. Mažiausiai padaugėjo arklių (1950 m. – 154 vnt., 1954 m. – 179 vnt., 1956 m. – 136 vnt.). Žvirblonių apylinkės kolūkyje „Ažuolas“ stambių raguočių padidėjo nuo 68 iki 282, kiaulių – 62 iki 456. Didžiausi gyvulių augimo tempai pastebimi kolektyviniuose ūkiuose „Jaunoji gvardija“ ir „Pirmoji vaga“. Pastarajame kolūkyje stambiųjų raguočių skaičius kito nuo 41 vnt. iki 300 vnt., kiaulių – atitinkamai 38 ir 464, avių – 31 ir 136, paukščių – 136 ir 1024, arklių – 106 ir 212. 1950-1954 m. analogiškai gyvulių rodikliai kito kolūkyje „Jaunoji gvardija“. Šiame ūkyje didėjo stambių raguočių (39 iki 406), kiaulių (45 iki 676), avių (48 iki 200, 1953 m. – 898), paukščių (463 iki 1846), arklių (84 iki 203).

Geriausius kiaulininkystės rodiklius 1954 m. pasiekė kolūkiai: „Gegužės pirmoji“ (1121 vnt.), „Lygumai“ (1048 vnt.), „Jaunoji gvardija“ (676 vnt.), „Į šviesią ateitį“ (575 vnt.), „Gimtoji žemė“ (520 vnt.). Paukštininkystės srityje pirmavo jau minėtasis kolektyvinis ūkis „Lygumai“ (3477 vnt.), taip pat „Gegužės pirmoji“ (3430 vnt.), „Lenino keliu“ (1953 vnt.), „Jaunoji gvardija“ (1846 vnt.), „Į šviesią ateitį“ (1750 vnt.), „Aušra“ (1687 vnt.), „Gimtoji žemė“ (1500 vnt.).

Lentelėse pateikti duomenys iliustruoja, jog Pakruojo rajono kolektyviniai ūkiai vystė ir avininkystę. Kita vertus, ji plėtota mažiausiai. Todėl kolūkių avininkystės gamybiniai rodikliai buvo kuklūs. Daugiausiai avių rajone 1954 m. laikė kolūkis „Jaunoji gvardija“ (898 vnt.), „Lygumai“ (466 vnt.), „Gegužės pirmoji“ (411 vnt.), „Į šviesią ateitį“ (240 vnt.), „Lenino keliu“ (222 vnt.), „Aušra“ (213 vnt.), mažiausiai – „Mūša“ (100 vnt.), „Vorošilovas“ (107 vnt.), „Pirmoji vaga“ (143 vnt.).

1950-1954 m., kolektyviniams ūkiams ir MTS stokojant technikos, svarbų vaidmenį atliko valstiečių suvisuomeninti padargai bei arkliai. Su pastarųjų pagalba kolūkiečiai nudirbdavo ne tik laukininkystės, bet ir visus likusius darbus. Iš lentelėse pateiktų duomenų galima spręsti, jog per minėtą laikotarpį arklių laikymo kiekybiniai rodikliai šoktelėjo į viršų. Pakruojo rajono kolūkiuose 1949 m. vidutiniškai buvo 41,5 arkliai, 1950 m. – 114,5 vnt., 1954 m. – 212,8 vnt., 1956 m. – 137,8 vnt.. Daugiausiai arklių didėjo „Gegužės pirmosios“ kolūkyje (nuo 179 iki 424 vnt.), toliau sekė „Lygumai“ (nuo 158 iki 361 vnt.). Mažiausiai arklių laikė „Vorošilovo“ kolūkis.

Arklių skaičiaus mažėjimui 1955-1956 m. įtakos turėjo keletas priežasčių: 1) kolūkiečių tarpe nebuvo atsakingumo jausmo, todėl svetimus arklius dažnai darbo metu nualindavo 2) ligos ir pašarų

¹⁶⁰ Pakruojo rajono DŽDT VK potvarkiai, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 17, l. 12, 14, 16, 26.

stygius kolūkiuose sukėlė masinį arklių bei kitų gyvulių kritimą; 3) arklių poreikis kolūkiuose sumažėjo, nes pagerėjo MTS techninės bazė. 4) kolūkiuose imta plačiau naudoti techniką.

Pakruojo valsčius 1949 m. savo ribose neturėjo nei vienos mašinų – traktorių stoties. Todėl didžiąją dalį valsčiaus kolūkių aptarnaudavo gretimo Lygumų valsčiaus MTS, o likusius – Šeduvos ir Linkuvos MTS. 1950 m., Pakruojo valsčių perorganizavus į rajoną, šiam jau priklausė Lygumų ir Rozalimo MTS. 1950-1956 m. Pakruojo rajone jos paskirstytos į dvi aptarnaujančias kolūkių zonas¹⁶¹. Tačiau regiono kolūkiuose suformavus didelius žemės masyvus, dėl mechanikos ir technikos detalių stokos MTS nesugebėdavo įvykdyti žemės purenimo planų, o už darbus imdavo nemažus atlygius. Todėl dauguma kolūkių taupymo sumetimais stengdavosi kuo įmanoma daugiau darbų atlikti sava turima technika ir gyvąja darbo jėga.

Lentelėse pateikti duomenys iliustruoja, jog kolūkiai skyrėsi sustambintos žemės kiekiu. 1956 m. didžiausias žemės plotas priklausė Stačiūnų apylinkės kolūkiui „Gegužės pirmoji“ 3901,16 ha. Nedaug atsiliko Rozalimo apylinkės kolektyvinis ūkis „Į šviesią ateitį“, turėjęs 3556,59 ha žemės. Iš paskos sekė kolūkiai: Šukionių apylinkės „Aušra“ (2934,66 ha), Stačiūnų apylinkės „Pergalė“ (2923 ha), Pamūšio apylinkės „Lenino keliu“ (2880 ha.), „Jaunoji gvardija“ (2851,65 ha), Laipuškių apylinkės „Pirmoji vaga“ (2646,89 ha). Mažiausiai minimu laikotarpiu žemės valdė Pamūšio apylinkės kolūkis „Mūša“ (2030 ha), Rozalimo apylinkės – „Žalgiris“ (1811 ha) ir Poškėčių apylinkės kolektyvinis ūkis „Vorošilovas“ (1390 ha).

1950-1954 m., Pakruojo rajono kolektyviniams ūkiams jungiantis į vieną didelį bendrą darinį, jų kiemų ir darbo jėgos kiekis taip pat išaugo (žr. 41 ir 68 lenteles). Didžiausiai kiemų Pakruojo rajone turėjo kolūkis „Lygumai“. Šiame kolektyviniame ūkyje šis rodiklis padidėjo nuo 160 iki 310. Taip pat dideliu kiemų skaičiumi pasižymėjo Stačiūnų apylinkės „Gegužės pirmosios“ kolūkis (išaugo nuo 125 iki 264). Kiemų padidėjo kolūkiuose „Jaunoji gvardija“ (nuo 74 iki 178) ir „Pirmoji vaga“ (nuo 93 iki 181). Kituose kolektyviniuose ūkiuose šie rodikliai kito nežymiai (Žvirblonių apylinkės kolūkyje „Ažuolas“ – nuo 93 iki 107, Rozalimo apylinkės – „Žalgiris“ – nuo 128 iki 136). Stabiliausiai valstiečių kiemų skaičius laikėsi kolūkiuose „Pavasaris“ (atitinkamai 203 ir 207), „Į šviesią ateitį“ (258 ir 266), „Lenino keliu“ (163 ir 168).

Remiantis lentelėse pateiktais duomenimis, galima teigti, jog daugiausiai darbingų kolūkiečių, kaip ir kiemų, turėjo kolektyvinis ūkis „Lygumai“. Kolūkio narių kiekis santykinai didėjo 1,9 karto (nuo 267 iki 522). Po to sekė „Gegužės pirmosios“ kolūkis (atitinkamai 201 ir 418). Tačiau iš pateiktų duomenų matyti kai kurių kolūkių narių regresija. Antai Klovainių apylinkės kolektyviniame ūkyje

¹⁶¹ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 1, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 23, l. 8.

„Pavasaris“ kolūkiečių sumažėjo nuo 336 iki 285, Mažeikių apylinkės – „Vorošilove“ atitinkamai 212 ir 153, Rozalimo apylinkės – „Į šviesią ateitį“ – 427 ir 369. Itin mažai darbingų žmonių liko kolūkyje „Ažuolas“ (nuo 130 iki 93). Kolūkiečių mažėjimą lėmė keletas esminių priežasčių. Stambinant kolūkius, dalis jų dėl silpnai vystomos gamybos buvo reorganizuoti į tarybinius ūkius. Į pastaruosius išėjo dirbti dalis kolūkiečių. Kita šios tendencijos priežastimi tapo žmonių persikėlimas iš kaimų į miestus. Be to, patys kolūkiečiai, neapsikentę prastų gyvenimo sąlygų, prašė kolūkio visuotinio narių susirinkimo atleisti iš kolūkio.

Sovietų valdžia, siekdama skatinti kolūkinę gamybinę veiklą ir drausmę, sugriežtino žemės ūkio artelės įstatus. Kolūkių visuomeninis ūkis dabar formuotas, remiantis šiuo dokumentu¹⁶². Įstatai buvo tipiniai ir skirti visiems besikuriantiems ir susijungusiems kolūkiams. Antai kolektyvinio ūkio „Ažuolas“ įstatai sudaryti iš 8 skyrių ir 25 punktų.

Pirmajame skyriuje „Tikslai ir uždaviniai“ įvardijama, jog „Pakruojo rajono kolūkio „Ažuolas“ darbo valstiečiai savo noru jungiasi į žemės ūkio artelę, kad bendrosios gamybos priemonės ir bendru organizuotu darbu sukurtų kolektyvinį, tai yra visuomeninį, ūkį, užtikrintų visišką pergalę prieš buožes, visus darbo žmonių išnaudotojus ir priešus, užtikrintų visišką pergalę prieš skurdą ir tamsumą, prieš smulkaus individualaus ūkio atsilikimą, sukurtų aukštą darbo našumą ir tuo būdu užtikrinti geresnį kolūkiečių gyvenimą“¹⁶³. Dokumente taip pat buvo nustatyta kolektyvinio ūkio valdymo tvarka: „Kolūkį valdė visuotinis narių susirinkimas, kurio susirinkimo metu buvo renkama valdybą dvejiems metams. Valdybą kolūkyje atliko vykdomosios valdžios funkcijas, o visuotinis narių susirinkimas kolūkyje buvo aukščiausias valdymo organas. Susirinkę nariai: a) rinko kolūkio pirmininką, valdybą, revizijos komisiją; b) priėmė arba šalino kolektyvinio ūkio narius; c) tvirtino metinį gamybos planą, pajamų – išlaidų sąmatą, statybos planą, išdirbio normas ir darbų vertinimą darbadieniais; d) tvirtino sutartis su MTS; e) tvirtino metinę apyskaitą; f) tvirtino įvairių fondų dydį ir duotinių už darbadienius produktų bei pinigų kiekį; g) tvirtino artelės vidaus tvarkos taisykles“¹⁶⁴. Visuotinio narių susirinkimo nutarimai buvo priimami kolūkiečių balsų dauguma atviru balsavimu.

Kolūkių pavyzdiniai žemės ūkio įstatai turėjo sudaryti valstiečiams iliuziją apie kuriamą vidinę demokratiją. Atviro balsavimo metu buvo galima priiminėti tik kolūkio valdžiai naudingus ir priimtinus sprendimus.

Kolektyvinių ūkių įstatus tvirtindavo Pakruojo rajono DŽDT Vykdomasis komitetas. Jis peržiūrėdavo kolūkiečių visuotinių susirinkimų priimtus nutarimus ir galutinai nusprendė juos

¹⁶² Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 122.

¹⁶³ Pakruojo rajono Meldinių apyl., kolūkis „Ažuolas“. Žemės ūkio artelės įstatai, ŠAA, f. 475, ap. 1, b. 21, l. 1.

¹⁶⁴ Ten pat, f. 475, ap. 1, b. 21, l. 9.

tvirtinti. Tokių būdu DŽDT VK. 1952 m. birželio mėn. patvirtino 8 kolūkių įstatus. Tuo metu priimti Valainių apylinkės „Aušros“, Kauksnujų apylinkės „Pergalės“, Poškėčių apylinkės „Vorošilovo“, Dervelių apylinkės „Žalgirio“, Rozalimo apylinkės „Į šviesią ateitį“, Laipuškių apylinkės „Pirmosios vagos“, „Puodiškių“, Pašvitinio apylinkės „Jaunosios gvardijos“ kolūkių įstatai. Analogiška tvarka 1952 m. liepos mėn. priimti dar 8 kolektyvinių ūkių dokumentai¹⁶⁵.

Kolektyviniuose ūkiuose gamybos ir darbo organizavimo formomis tapo fermos, brigados, grandys ir kiti padaliniai, turintys savo žinioje kolūkio žemės sklypus, inventorių, darbinių ir produktyviųjų gyvulių, įvairių statinių ir kitų gamybos priemonių. Kolūkiečių sudarytoms brigadoms ir grandims vadovaudavo brigadininkai. Brigados dirbo augalininkystėje ir gyvulininkystėje. Lietuvoje, kaip ir visoje Sovietų Sąjungoje, atliktas darbas skaičiuotas „darbadieniais“. Kolūkiuose taip pat buvo sudaromos darbadienių normos. Darbiniam aktyvumui skatinti kolūkiečiams nustatytos metinis privalomas darbadienių minimumas. Jo neišdirbus būdavo imamas sankcijų. Tai galėjo būti sodybų sklypų sumažinimas ar blogesnės ganyklos išskirimas¹⁶⁶. Kolūkių administracija su kolūkiečiais už darbą atsilygindavo metų pabaigoje, nuėmus visą derlių. Už darbadenius mokėta produktais (daugiausiai: grūdais, šiaudais, šienų, cukrumi) ir pinigais (žr. 69 lentelė). Egzistuojant tokiai apmokėjimo sistemai, dažnas kolūkis likdavo įsiskolinęs savo kolūkiečiams. Šios skolos 1949 m. siekė 1,2 mln. rb., 1951 m. – 2,9 mln., o 1953 m. – 4,8 mln.¹⁶⁷. Darbadienių sistema buvo panaikinta tik 1966 m., kolūkiečiams garantuojant apmokėjimą pinigais bei išmokant avansą kas ketvirtį, o vėliau ir kas mėnesį¹⁶⁸.

1950 m. Lietuvos SSR, kolūkiuose valstiečiai privalėjo išdirbti (vyras – 150, moteris – 100) darbadienių minimumą, o 1954 m. – 218 darbadienių¹⁶⁹. 1950-1956 m., augant stambinimo mastams, didėjo ir ekonominis smukimas. Tai užfiksuota kolūkių 1950 m. metinėse apyskaitose. Antai „Lygumų“ kolektyviniame ūkyje už vieną darbadienį patvirtinta 3 kg grūdų, ir 2 rb., „Pavasario“ – atitinkamai 2,9 kg ir 1 rb., 1 kg šiaudų, 140 g cukraus, „Gimtosios žemės“ – 2,3 kg ir 0,23 rb., „Puodiškių“ – 4,4 kg ir 0,1 rb., „Pavasario“ – 1,186 kg grūdų, 1,5 kg šieno, 25 g cukraus. Antai 1953 m. pastarajame jau skirta 1,3 kg grūdų, 0,28 rb.. Tuo tarpu „Gimtosios žemės“ kolūkiečiai gavo 1,32 rb., 1,01 kg grūdų, 670 g cukraus, „Puodiškių“ – 1,3 kg grūdų ir 0,28 rb., „Lygumų“ – 1,80 rb., 1,5 kg grūdų, 30 g cukraus. Tačiau realiai kolūkietis negaudavo nei to, kas būdavo numatyta metinėse kolūkių apyskaitose.

¹⁶⁵ Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 2; Pakruojo rajono DŽDT VK posėdžių protokolai, t. 3, ŠAA, f. 482, ap. 1, b. 14, l. 166, 190; b.15, l. 41-42.

¹⁶⁶ Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979, p. 145.

¹⁶⁷ Treinys M., *Talkos galia*, Vilnius, 1990, p. 97.

¹⁶⁸ Ten pat, p. 98.

¹⁶⁹ Tuska L., *Lietuva 1938-1953 metais*, Kaunas, 1995, p. 164.

Pakruojo rajono Meldinių apylinkės kolūkio „Ažuolas“ visuotinis narių susirinkimas 1954 m. balandžio 3 d. priėmė nutarimą dėl pagrindinių žemės ūkio darbų išdirbimo normų ir jų įvertinimo darbadieniais¹⁷⁰. Kolūkiečiams minimaliai reikėjo išdirbti 200 darbadienių. Remiantis dokumente pateiktais duomenimis, kolūkiečiui už arimą vienvagiu ir dvivagiu plūgų priskaičiuota po 2 darbadenius, o už akėjimą „zig-zag“ akėčiomis – 1,25 darbadienio, javų pjovimą dalgiu, pjautuvu, javapjove – 2, 25 darbadienių, pėdų rišimas ir jų sustatymas į gubas – du darbadieniai, šieno vartymas – 1,25 darbadienio, linų nukūlimas rankiniu būdu – 1,5 darbadienio, kviečių, rugių, avižų, miežių sėklos valymas – vienas darbadienis, grūdinių kultūrų ravėjimas – 1,5 darbadienio, bulvių sėklos perrinkimas – 0,75 darbadienio, ryšių paruošimas – 0,5 darbadienio.

Lietuvos kolūkiečių darbo aktyvumui kelti naudotas „socialistinis lenktyniavimas“ tarp kolūkių. Šios akcija, komunistų įsitikinimų, turėjo tapti varomąja jėga, siekiant gerinti kolūkinės gamybos apimtis. 1952 m. Pakruojo rajono Kauksnųjų apylinkės kolūkis „Pergalė“ pasirašė „socialistinio lenktyniavimo“ sutartį su Viliūnaičių apylinkės kolūkiu „Černiachovskis“. Nutarta lenktyniauti laukininkystės, gyvulininkystės srityse. Dokumentu kolūkių brigados įsipareigojo pasiekti tam tikrų laimėjimų. „Pergalės“ kolūkiečiai užsibrėžė nuimti po 19 cnt rugių iš 359 ha, kviečių – po 18,5 cnt iš 133 ha, miežių – po 20 cnt iš 244 ha, ankštinių kultūrų – po 19 cnt iš 32 ha, cukrinių runkelių po 250 cnt iš 69 ha. Gyvulininkystėje siekta pagerinti primelžio rodiklį iki 2200 kg iš kiekvienos karvės. Lenktyniavimo eigai prižiūrėti kolūkyje paskirta trijų asmenų komisija, į kurią įėjo pirmininkas Vilčiauskas, agronomas Petras Švilpa, Leonas Montvydas¹⁷¹. Kolektyvinio ūkio „Černiachovskis“ užsibrėžti tikslai buvo kur kas didesni. Čia kolūkiečiai siekė nuimti po 19 cnt rugių iš 230 ha, kviečių – po 19,5 cnt iš 100 ha, ankštinių kultūrų – po 10 cnt iš 28 ha, cukrinių runkelių – po 235 cnt iš 53 ha. Be to, įsipareigota primelžti po 1950 kg pieno iš kiekvienos karvės, užauginti 22 paršelius, 750 vištų. Šiame kolūkyje lenktyniavimo eigą prižiūrėjo Aleksas Debraitis, Vladas Gaškauskas, Virginijus Dėtras¹⁷². Panašias sutartis sudarinėjo ir kiti rajono kolūkiai. Aplamai visą socialistinį lenktyniavimą kontroliavo Pakruojo rajono DŽDT Vykdomojo komiteto vadovai. Tačiau ši akcija rajone vyko ne taip sklandžiai, kaip tikėjosi vietinė valdžia. Ypatingai kritikuotos Telišionių, Akmenėlių, Balsių, Joniškaičių, Valainių, apylinkės.

Nors tiek sovietinėje, tiek posovietinėje istoriografijoje pabrėžiama sustambintų kolūkių sugriežtėjusi centralizacija ir darbo drausmės sustiprėjimas. Visgi valstiečiai nesugebėjo susitaikyti su

¹⁷⁰ Pakruojo rajono Meldinių apyl., kolūkis „Ažuolas“. Pagrindinių žemės ūkio darbų išdirbimo normos ir jų įvertinimas darbadieniais, ŠAA, f. 475, ap. 1, b. 44, l. 1-17.

¹⁷¹ Pakruojo rajono Kauksnųjų apyl., kolūkis „Pergalė“. Socialistinių lenktynių įsipareigojimai, Ten pat, f. 456, ap. 1, b. 20, l. 1-3.

¹⁷² Pakruojo rajono Viliūnaičių apyl., kolūkis „Černiachovskis“. Socialistinių lenktynių įsipareigojimai, Ten pat, f. 476, ap. 1, b. 8, l. 1-4.

individualios nuosavybės netektimi bei skurdžiu atlygiu. Todėl kolūkiuose nyko darbo kultūra, nevengta viešai girtuokliauti. Be to, kolūkiečiai pradėjo vadovautis posakiu, geriau gyvena ne tas, kuris dirba, o tas, kuris yra apsukresnis ir sugeba daugiau pavogti¹⁷³.

Apatijos darbui apraiškų ir vagysčių galima rasti ir Pakruojo rajono kolūkiuose. Antai Akmenėlių apylinkės „Gimtosios žemės“ kolūkio antroje laukininkystės brigadoje brigadininkas ir jos nariai neretai darbo metu žaisdavo kortomis iš pinigų. Žvirblonių apylinkės kolūkio „Ažuolas“ visuotinis narių susirinkimas skyrė „perspėjimą“ kolūkiečiui Viktorui Kainauskui, kaip rašoma protokole, už šiaudų grobstymą „dideliais kiekiais“¹⁷⁴. Kolektyviniame ūkyje „Lenino keliu“, kaip nurodoma laikraštyje „Tiesa“, pirmininkas menkino savo autoritetą nuolat būdamas neblaivus. Todėl viso kolūkio drausmė taip pat pašlijo. Kaip minima straipsnyje, kolūkio dirbamos žemės padargai mėtėsi laukuose neprižiūrimi, revizija nedirbo savo darbo, o iš aruodų išgrobstyta 8 tonos javų. Šis įvykis apsvarstytas Pakruojo rajono DŽDT Vykdomajame komitete. Nuspręsta, kad kolūkio pirmininkas turi apleisti užimamas pareigas¹⁷⁵.

Bendras kolūkių gamybos lygis pirmosios kolektyvizacijos laikotarpiu buvo žemas. Stambinamų kolūkių proceso viena iš svarbiausių neigiamų pasekmių tapo žemės ūkio nuosmukis. Daugelis kolūkių 1954-1956 m. išaugindavo menką derlių. Taip pat pablogėjo gyvulių produktyvumas bei darbo našumas. Besibaigiančios kolektyvizacijos tęsiama stambinimo kampanija buvo viena sudėtingiausių reformų per visą kolektyvizuojamo ūkio laikotarpį. Jos metu sukolektyvintas Lietuvos agrarinis ūkis patyrė didžiausius ekonominius nuostolius nuo okupacijos pradžios. Respublikos ūkis masinės kolektyvizacijos išvakarėse tesiekė prieškarinį gamybos lygį. Vidutinis javų derlius 1947 m. buvo 11,7 cnt, o 1949 m. – 15 cnt iš ha. 1950 m. kolūkiuose šis rodiklis krito iki 8 cnt iš ha, 1953 m. – 5 cnt, 1955 m. – vos 4 cnt iš ha¹⁷⁶. Sukolektyvintas Lietuvos žemės ūkis 1955 m. pasiekė kritinį tašką. Tokie žemi rodikliai buvo ne tik javų derliaus, bet ir kitose augalininkystės bei gyvulininkystės produkcijos srityse. Kolūkiuose dirbantys valstiečiai artėjo prie nepritekliaus ribos. Nuo visiško bado juos saugojo 60 arų kolūkio skirtas sodybinis žemės sklypas, kuris davė tris ketvirtadalius visų pajamų (15-20% pajamų gauta iš kolektyvinio ūkio). Kolektyviniuose ūkiuose valstiečiai Lietuvos žemės ūkio prieškarinį gamybos lygį pasiekė, tik prabėgus 12 metų nuo kritinio momento.

¹⁷³ Gumuliauskas A., *Lietuvos istorija (1795-2009 m.)*, Šiauliai, 2010, p. 343.

¹⁷⁴ Pakruojo rajono Žvirblonių apyl., kolūkis „Ažuolas“. Kolūkio narių visuotinių susirinkimų ir kolūkio valdybos posėdžių protokolai, ŠAA, f. 475, ap. 1, b. 52, l. 2.

¹⁷⁵ Pakruojo rajono DŽDT VK laikraščių straipsnių ir žinučių iškarpos ir jų tyrimo medžiaga, Ten pat. f. 482, ap. 1, b. 36, l. 22.

¹⁷⁶ Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 288.

IŠVADOS

1. 1940 m. liepos 22 d., Liaudies seimui paskelbus žemės reformą, neatidėliotinai prasidėjo stambių ūkių žemės apkarpymas ar atėmimas. Nacionalizacija truko tris mėnesius. Kaimo sovietizacijos pagrindiniu tikslu tapo privatinės nuosavybės, vienkiemių sunaikinimas, žemės ūkio kolektyvizacijos įgyvendinimas. Ši pertvarka savo mastu buvo didžiausia Lietuvos žemės ūkio istorijoje.
2. Antrosios SSRS okupacijos metais Lietuva vis dar buvo agrarinis kraštas. Dauguma žmonių tebegyveno kaime. Prieš prasidedant kolektyvizacijai Lietuvoje, vykdyta agrarinio ūkio reforma. Reformos tikslai 1944-1948 m. liko nepakitę, kaip ir pirmosios okupacijos metu. Ir toliau siekta panaikinti individualią nuosavybę bei parengti teisinę bazę kolektyvizacijos darbams pradėti.
3. Lietuvoje kolektyvizacijos procesas prasidėjo 1947 m. vasario 26 d., reformavus žemės ūkio kooperacijos metu įkurtas pirmąsias artelės. Didžiausią dalį kolektyvinių ūkių narių sudarė bežemiai ir mažžemiai. 1947-1951 m. prievartine kolektyvizacija bei trėmimais galutinai likviduoti individualiai besiverčiantys valstiečių ūkiai.
4. Pakruojo valsčiuje kolektyvinių ūkių steigimo procesas prasidėjo 1948 m. balandžio 2 d., kada Pakruojo apylinkėje, Sigutėnų kaime, įsteigtas kolūkis „Aušra“. Taip pat tuo metu Akmenėlių apylinkėje, Mažeikonių kaime savo veiklą pradėjo kolūkis „Raudonoji žvaigždė“.
5. 1949 m. Pakruojo valsčiuje prasidėjo ištisinė kolektyvizacija. Per visus metus vietinių valdžios institucijų prievartiniu valstiečių darbo kolektyvinimu susikūrė 31 naujas kolektyvinis ūkis. Masiškai kolūkiai kūrėsi 1949 m. balandžio ir gegužės mėnesiais. Šiuo laikotarpiu įsteigta 19 kolektyvinių ūkių. 1948-1949 m. Daugiausia prievarta suvartytų valstiečių į kolektyvinius ūkius susikūrė – Telišionių (5), Balsių (5), Klovainių (5), Laipuškių (5) ir Kapčiūnų (4) apylinkėse.
6. Valstiečiai, stodami į kolūkius, turėdavo įnešti turimą kilnojamą bei nekilnojamą turtą. Be to, jie privalėjo pasirašyti suvisuomeninimo aktą. Kolūkiuose taikytas stojimo mokestis valstiečiams, kuris siekė 20-40 rublių.
7. Aukščiausia kolūkinės valdžios institucija turėjo tapti visuotinis kolūkiečių susirinkimas, kuris rinkdavo artelės prezidiumą, pirmininką, valdybą, revizijos komisiją, priiminėjo arba šalino kolektyvinio ūkio narius. Tačiau praktiškai visus kolūkinės veiklos procesus valdė komunistų partija bei jos padaliniai.
8. Kolektyvizacijos procesus Pakruojo valsčiuje, o vėliau rajone kontroliavo Pakruojo Darbo Žmonių Deputatų Tarybos Vykdomasis komitetas, žemės ūkio skyrius bei Šiaulių apskrities (iki

- 1950 m.) ir srities (iki 1953 m.) DŽDT Vykdomieji komitetai. Pakruojo valsčiaus partiniai valdininkai atsainiai žiūrėjo į pirmųjų kolūkių steigimą. Tik nuo 1949 m. pavasario jie pradėjo lankytis kolektyvinių ūkių steigiamuosiuose susirinkimuose.
9. 1950 m. birželio 20 d., pakeitus Lietuvos administracinį – teritorinį suskirstymą bei likvidavus apskritis, valsčius, siekta sukurti veiksmingesnę valdymo sistemą. Pakruojo rajone po šios reformos pasikeitė kolūkių skaičius. Tam įtakos turėjo buvusių Jonišio, Radviliškio, Šiaulių apskričių kolūkių įjungimas į Pakruojo rajoną. Tokiomis aplinkybėmis 1950 m. vasarą rūpimame regione atsirado papildomai 53 kolūkiai.
 10. 1950 m. Pakruojo rajone egzistavę kolūkiai, anot vietos partinių funkcionierių, buvo labai smulkūs, ekonomiškai silpni ir nesugebėjo įgyvendinti LKP(b) keliamų tikslų. Todėl 1950 m. balandžio 14 d. rajone prasidėjo kolūkių stambinimo procesas. Pirmieji susijungė kolūkiai „Raudonoji aušra“ ir „Margiai“. Pakruojo rajone stambinimo procesas prasidėjo dar iki oficialios kampanijos pradžios.
 11. 1950 m. pabaigoje Pakruojo rajone 74 kolūkiai sustambinti į 25. Be to, 6 egzistavo anksčiau nustatytose ribose, o likę 9 rengėsi tolimesnei stambinimo eigai. 1951 m. rajone liko 32 kolūkiai, 1952 m. – 26, 1953 m. – 22, 1954 m. – 18, 1955 m. – 17. 1956 m. prasidėjo atvirkščias procesas – kolūkių smulkinimas. Pirmuoju susmulkintu kolektyviniu ūkiu tapo „Lygumai“. Jis padalintas į du kolūkius „Žemaitė“ ir „Lygumai“. Galiausiai 1956 m. Pakruojo rajone liko 18 kolūkių.
 12. Pagrindinėmis Pakruojo valsčiaus ir rajono kolūkių veiklos sferomis buvo augalininkystė ir gyvulininkystės produktų gamyba. Kolūkių darbo organizavimo formos: fermos, brigados, grandys ir kiti padaliniai, turintys savo žinioje žemės sklypus, inventorių, darbinių ir produktyviųjų gyvulių bei kitų gamybos priemonių.
 13. Atlikta duomenų analizė parodė, jog stambinamų kolūkių materialinė būklė buvo silpna. Visgi 1950-1954 m. pastebimas visų kolūkinių gyvulių rūšių skaičiaus lėtas augimas. Tam įtakos turėjo valstybinių kreditų skyrimai. Tačiau gaunamų pinigų ir statybinių medžiagų neužteko gamybos kaštams padengti. Todėl daugelyje kolūkių trūko gyvulininkystei skirtų pastatų. Turėtose fermose tilpo tik 11% arklių, 44% kiaulių, 26% galvijų.
 14. Kolūkiai turėjo rimtų socialinių ir ekonominių problemų. Jiems ypač trūko kvalifikuotų darbuotojų, technikos. Be to, netikslingai naudota darbo jėga, švaistytas ir grobstytas visuomeninis turtas. Dėl šių priežasčių Pakruojo rajono kolūkių ekonominiai rodikliai 1954-1955 m. ženkliai pablogėjo.

15. Per tris metus rajone iš 3702 valstiečių ūkių į kolūkius įstojo 3670 ūkių. Tačiau kolūkius išstikusi krizė bei prastos gyvenimo sąlygos vertė valstiečius bėgti į miestus. Likusi dalis valstiečių kolūkiuose vargus kentė, išsilaikydami iš jiems skirtų 0,6 ha žemės sklypų. Šie sklypai kolūkiečiams suteikdavo $\frac{3}{4}$ visų gaunamų pajamų.
16. Kolektyvizacijos procesas Pakruojo valsčiuje ir rajone niekuo nesiskyrė nuo kitų kolektyvizuojamų Lietuvos regionų. Krašte buvo pritaikyti tokie pat stalininio teroro metodai bei priemonės, steigiant kolektyvinius ūkius, kaip ir visoje Lietuvoje.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA**Šaltiniai***Nepublikuoti šaltiniai*

1. F. 5, ap. 1, b. 21-591, *Šiaulių apskrities archyvas*.
2. F. 16, ap. 2, b. 4, 366, 382, *Šiaulių apskrities archyvas*.
3. F. 41, ap. 1, b. 21, *Šiaulių apskrities archyvas*.
4. F. 48, ap. 1, b. 282-375, *Šiaulių apskrities archyvas*.
5. F. 129, ap. 1, b. 17, 50, 57, 86, *Šiaulių apskrities archyvas*.
6. F. 139, ap. 1, b. 1-8, *Šiaulių apskrities archyvas*.
7. F. 154, ap. 1, b. 10, *Šiaulių apskrities archyvas*.
8. F. 282, ap. 1, b. 8-45, *Šiaulių apskrities archyvas*.
9. F. 446, ap. 1, b. 1-30, *Šiaulių apskrities archyvas*.
10. F. 456, ap. 1, b. 13, 20, 25, 28, 30, 36, *Šiaulių apskrities archyvas*.
11. F. 466, ap. 1, b. 5, 8, 14, 21, 27, 33, 40, 46, *Šiaulių apskrities archyvas*.
12. F. 469, ap. 1, b. 1, 2, 3, 6, 11, 15, 20, 28, *Šiaulių apskrities archyvas*.
13. F. 470, ap. 1, b. 2, 7, 14, 22, 28, 33, 40, *Šiaulių apskrities archyvas*.
14. F. 472, ap. 1, b. 8, 10, 12, 14, 17, 23, *Šiaulių apskrities archyvas*.
15. F. 473, ap. 1, b. 9, 13, 18, 20, 22, 26, 29, 32, *Šiaulių apskrities archyvas*.
16. F. 474, ap. 1, b. 9, 18, 21, 25, 33, *Šiaulių apskrities archyvas*.
17. F. 475, ap. 1, b. 8, 16, 28, 37, 38, 44, 47, 52, 56, *Šiaulių apskrities archyvas*.
18. F. 476, ap. 1, b. 8, 10, 17, *Šiaulių apskrities archyvas*.
19. F. 482, ap. 1, b. 1-47, *Šiaulių apskrities archyvas*.
20. F. 492, ap. 1, b. 4, 8, 10, 23, 28, 32, 37, *Šiaulių apskrities archyvas*.
21. F. 583, ap. 1, b. 2, *Šiaulių apskrities archyvas*.
22. F. 601, ap. 1, b. 1-30, *Šiaulių apskrities archyvas*.
23. F. 617, ap. 1, b. 1, *Šiaulių apskrities archyvas*.
24. F. 626, ap. 1, b. 1-30, *Šiaulių apskrities archyvas*.
25. Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl Lietuvos administracinio – teritorinio padalijimo“ 1950 06 20, *Šiaulių apskrities archyvas*.

Publikuoti šaltiniai

1. Kasperavičius A., Manelis E., Sindaravičius A., *Dokumentų rinkinys XX amžius*, Vilnius, 2001.
2. Коллективизация крестьянских хозяйств Литовской ССР. Сборник документов и материалов, Вильнюс, 1977.
3. *Lietuvos liaudies seimas: Stenogramos ir medžiaga*, Vilnius, 1985.
4. *Lietuvos TSR administracinio – teritorinio suskirstymo žinynas*, I dalis, Vilnius 1974.
5. *Šiaulių apygardos archyvo fondų žinynas*, Vilnius, 1994.

Atsiminimai

1. Balčiūnas L., *Gimtinėje prie Mūšos*, Kaunas, 1998.

Literatūra

1. Adomonienė I., *Kolektyvizacija Anykščių apskrityje 1948-1950 m.*, Utena, 2009.
2. Baliukonienė R., *Lietuvos istorija*, Alytus, 2007.
3. Butkus G., *Pirmieji žingsniai kolektyvinių keliu*, Vilnius, 1977.
4. Gregorauskas M., *Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940-1960*, Vilnius, 1960.
5. Grunskis E., *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940-1941, 1945-1953 metais*, Vilnius, 1996.
6. Gumuliauskas A., *Gruzdžių ir Šakynos MTS vaidmuo kaimo sovietizacijos procese*, <http://www.llt.lt/pdf/gruzdziai/gruzdziai-MTS.pdf>, prieiga per internetą, žiūrėta 2010 05 22.
7. Gumuliauskas A., *Kolektyvizacija Gruzdžių valsčiuje*, <http://www.llt.lt/pdf/gruzdziai/kolektyvizacija.pdf>, prieiga per internetą, žiūrėta 2011 04 07.
8. Gumuliauskas A., *Lietuvos istorija (1795-2009 m.)*, Šiauliai, 2010.
9. Katinas P., *Nepasmerktas genocidas, XXI amžiaus horizontai*, „XXI amžiaus“ priedas apie Lietuvą ir pasaulį, 2006, nr. 1 (117), <http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/horizontai/20060111/5-1.html>, prieiga per internetą, žiūrėta 2011 04 07.
10. *Lietuva 1940-1990: okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius, 2007.
11. Lietuvos Komunistų partijos istorijos apybraiža, t. 3, Vilnius, 1985.
12. Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975.
13. Meškauskas K., *Lietuvos ūkis 1940-1990 m.*, Vilnius, 1994.
14. Misiūnas R., Taagepera R., *Baltijos valstybės: priklausomybės metai, 1940-1980*, Vilnius, 1992.
15. Prialgauskienė R., Šliurpienė J., *Balsių kaimas: praeitis ir dabartis*, Balsiai, 2004.

16. Songaila R., *Lietuvos TSR žemės ūkio vystymo uždaviniai*, Vilnius, 1983.
17. Stačiokas St., *Kolūkių žemės naudojimosi teisė*, Vilnius, 1970.
18. Tarybų Lietuvos valstietija. Istorijos apybraiža, Vilnius, 1979.
19. Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 1985.
20. Tininis V., *Sovietų sąjungos politinės struktūros ir jų nusikalstama veikla: antroji sovietinė okupacija (1944-1953)*, Vilnius 2008.
21. Treinys M., *Talkos galia*, Vilnius, 1990.
22. Truska L., *Lietuva 1938-1953 metais*, Kaunas, 1995.
23. Žiemelis D., Lietuva Vidurio ir Rytų Europoje XVI – XVIII amžiuje: Feodalinė reakcija” ar periferinis Kapitalizmas? *Lietuvos istorijos studijos*, 2006, nr. 18, p. 51.

SUTRUMPINIMAI

AT	– Aukščiausioji Taryba
CK	– Centro komitetas
DŽDT	– Darbo žmonių deputatų taryba
LKP(b)	– Lietuvos komunistų partija (bolševikų)
LKT	– Liaudies komisarų taryba
LSSR	– Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika
MANP	– Mašinių – arklių nuomos punktas
MGB	– Valstybės saugumo ministerija (rus. Ministerstvo gosudarstvennoj bezopasnosti)
MT	– Ministrų Taryba
MTS	– Mašinių – traktorių stotis
MVD	– Vidaus reikalų ministerija (rus. Ministerstvo vnutrennich del)
NKGB	– Valstybės saugumo liaudies komisariatas (rus. Narodnyj komisariat gosudarstvennoj bezopasnost)
NKVD	– Vidaus reikalų liaudies komisariatas (rus. Narodnyj komisariat vnutrennich del)
SSRS	– Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
ŠAA	– Šiaulių apskrities archyvas
TSR	– Tarybų Socialistinė Respublika
VK	– Vykdomasis komitetas
VKP(b)	– Visasąjunginė komunistų partija (bolševikų)

SANTRAUKA

1940 m. birželio 14 d. Sovietų Sąjungai jėga užėmus Lietuvą, jau pirmaisiais okupacijos mėnesiais visoje šalyje buvo sistemingai pradėtas diegti sovietinio žemės ūkio mechanizmas. Kaimo sovietizacijos pagrindiniu tikslu tapo privatinės nuosavybės, vienkiemių sunaikinimas, žemės ūkio kolektyvizacijos įgyvendinimas. Tačiau šis procesas buvo sustabdytas, prasidėjus karui tarp SSRS ir Trečiojo Reicho.

1944-1947 m. Lietuvoje, prieš prasidedant kolektyvinių ūkių steigimui, vykdyta agrarinė žemės reforma. Kolūkių kūrimo procesas krašte atnaujintas 1947 m.. Po dviejų metų praktiškai vos ne kiekviename kaime steigtas kolektyvinis ūkis. Dar nepasibaigus kolektyvizacijai, 1950 m. priimtas nutarimas stambinti kolūkius. Apylinkių bei kaimų smulkūs kolektyviniai ūkiai jungėsi į stambesnius.

Pakruojo valsčiuje kolektyvinių ūkių steigimo procesas prasidėjo 1948 m. pavasarį, kada Pakruojo apylinkėje, Sigutėnų kaime pradėjo veiklą kolūkis „Aušra“ ir Akmenėlių apylinkėje, Mažeikonių kaime kolūkis „Raudonoji žvaigždė“. 1948 m. Pakruojo valsčiuje įsteigti tik keturi kolūkiai.

1949 m., masinės kolektyvizacijos metu, papildomai susikūrė 32 kolūkiai. 1950 m. birželio 20 d., po teritorinės – administraciniams reformos, Pakruojo valsčius tapo rajonu. Po reformos pastarajam priskirti (Joniškio, Radviliškio, Šiaulių apskričių) kolūkiai. Tokiomis aplinkybėmis Pakruojo rajone 1950 m. veikė 89 kolūkiai. Tuo pat metu, kaip ir visoje šalyje, taip ir Pakruojo rajone pradėti stambinti kolektyviniai ūkiai. 1956 m. Pakruojo rajone, pasibaigus stambinimo procesui, liko 18 kolūkių.

Pakruojo valsčiaus ir rajono kolūkiai specializavosi augalininkystėje ir gyvulininkystėje. Jų darbo organizavimo formomis tapo fermos, brigados, grandys. Kolūkių materialinė būklė buvo silpna. Visgi nuo 1950-1954 m. pastebimi materialinės bazės gerėjimo požymiai.

Kolūkiai turėjo rimtų socialinių ir ekonominių problemų. Jiems ypač trūko kvalifikuotų darbuotojų, technikos. Kolūkiečiai stokojo darbo kultūros įgūdžių. Netikslingai naudota darbo jėga. Švaistytas ir grobstytas visuomeninis kolūkių turtas. Silpnas pirmininkų vadovavimas kolūkiuose neleido pasiekti norimų rezultatų. Dėl šių priežasčių Pakruojo rajono kolūkių visi ekonominiai rodikliai 1954-1955 m. smarkiai krito žemyn. Susidarius krizei, dalis valstiečių pabėgo į miestus.

Kolektyvizacijos procesas Pakruojo valsčiuje ir rajone niekuo nesiskyrė nuo kitų regionų. Krašte buvo pritaikyti tokie pat stalininio teroro metodai bei priemonės, steigiant kolektyvinius ūkius, kaip ir visoje Lietuvoje.

SUMMARY

After the Soviet Union forcibly annexed Lithuania on June 14, 1940, already in the first months of occupation the new Soviet system of agriculture was started to be systematically implemented in the whole country. The goal of sovietization campaign in Lithuanian villages was the destruction of private property and homesteads and the implementation of collectivization of agriculture. However, this process was interrupted when the war between the Soviet Union and the Third Reich broke out.

In the years 1944-1947 before the beginning of collectivization, the agrarian land reform was carried out in Lithuania. The creation of collective farms was resumed in 1947. After two years in practically every village there was a collective farm. Before the collectivization was even completed, in 1950 there was a decision to increase the size of collective farms by merging smaller farms into bigger ones.

In the Pakruojis county, the process of collective farm creation was started in the spring of 1948, when in the village of Sigutėnai the first collective farm "Aušra" („Dawn“) was created and in the village of Mažeikoniai – the collective farm by the name of „Raudonoji žvaigždė“ („The Red star“) started to operate. In 1948 only four collective farms have been founded in Pakruojis county.

In 1949 during the mass collectivization campaign, 32 collective farms were founded. On June 20 after the territorial-administrative reform the Pakruojis county became Pakruojis district. After the reform it included the collective farms of Joniškis, Radviliškis and Šiauliai counties. Thus in 1950 there were 89 collective farms in Pakruojis district. At that time in Pakruojis district just like in the whole country collective farms were started to be merged into bigger ones. In 1956 after the process of merging was finished, there were only 18 collective farms left in Pakruojis district.

The collective farms of Pakruojis county and later Pakruojis district specialized in crop-growing and cattle breeding. They organized their work in farms, brigades and chains. The material situation of collective farms was weak. However, since the years 1950-1954 one can observe the signs of improvement in the material basis of collective farms.

Collective farms faced serious social and economic problems. They especially lacked technology and qualified workers. The collective farm workers lacked the skills of working culture. The workforce was not utilized rationally. The property of collective farms was often plundered and embezzled. Weak management by collective farms' chairmen did not allow to achieve good results. Due to these reasons all economic indicators in the collective farms of Pakruojis district fell down in the years of 1954-1955. Due to the crisis, part of farmers fled to the cities.

The process of collectivization in the Pakruojis county was non-different from other regions in Lithuania. During the creation of collective farms the same methods of Stalinist terror have been applied.

PRIEDAI

INTERVIU

Sovietinė kasdienybė: darbo kultūra kolūkyje

BUVUSIOS KOLŪKIETĖS MARIJOS KAZLAUSKIENĖS (SKRUOLYTĖS) PRISIMINIMAI APIE KOLEKTYVINĮ ŪKĮ „Į ŠVIESIĄ ATEITĮ“	Marija Kazlauskienė gimė 1928 m. rugsėjo 13 d., Dimšiškių kaime, Rozalimo valsčiuje. Iki 1985 m. gyveno Pakruojo raj., Rozalimo miestelyje Upės 3 g. Dabartinė gyvenamoji vieta Pakruojo raj., Rozalimo miestelis Pušyno 9 g.	Laimonas Kupriūnas 2011 m. gegužės 7 d. Laikas: 15.30-16.42
--	--	---

Jūsų, vardas, pavardė?

Marija, Kazlauskienė (Skrulytė)

Kada ir kur gimėte?

1928 m. rugsėjo 13 d., Dimšiškių kaimas, buvusio Panevėžio apskritis, Rozalimo valsčius.

Kur augote ir kada pradėjote lankyti mokyklą? Kokią mokyklą?

Ten ir augau kur gimiau. 1935-1939 m. lankiau „Žiurkių“ pradinę mokyklą. Toliau tęsiau mokslus Rozalimo septynmetėje mokykloje. 1941 m. baigiau beveik šešias klases.

Kuo vertėsi jūsų tėvai? Kur ir kada dirbo?

Iki susikuriant kolūkiams, mano tėvai vertėsi žemdirbyste. Dirbdavo savo nuosavą žemę. Kai Moniūnų kaime susikūrė kolūkis „Kalininas“, tėtis Adolfas Skruolys 1949 m. tapo šio kolūkio pirmininku ir jam vadovavo vienerius metus, o mano mama Ona Skruolienė kolūkyje visą laiką buvo paprasta darbininkė.

Kokio statuso buvo jūsų tėvai bežemiai, mažžemiai ar vidutiniokai?

Mano tėvai buvo vidutiniokai. Žemės turėjo apie 18 ha.

Kokia ir kur buvo jūsų pirmoji darbovietė?

Nuo pat vaikystės dirbau žemės ūkyje iki kol tėvai turėjo savo žemę, o vėliau kai kolūkiai prasidėjo, tai kolūkyje dirbau visą laiką.

Kokiame kolūkyje jūs pradėjote dirbti? Kokiame valsčiuje ar rajone dirbote? Kokį darbą dirbote?

1949 m. stojau į „Kalininino“ kolūkį. Rozalimo valsčiuje, Moniūnų kaime. Laukininkystės brigadoje paprasta darbininke.

Koks kolūkis Rozalimo valsčiuje susikūrė pirmas? Kiek išviso Rozalimo valsčiuje buvo kolūkių?

Pats pirmas susikūrė 1948 m. „Ateities“ kolūkis. Iš viso Rozalimo valsčiuje buvo penki kolūkiai. Po to kai Rozalimas tapo rajono apylinkės kolūkiai susijungė.

Į kokį kolūkį „Kalinino“ kolūkis susijungė stambinimo metu?

1950 m. susijungė į kolūkį „Į šviesią ateitį“.

Ar visi žmonės stojo į kolūkį? Ar mažažemiai ir bežemei noriai ėjo dirbti į kolūkį?

Visi kaimo žmonės ėjom į kolūkį. Nors pradžioje, kai kurie nenoriai ėjo į kolūkį. Kai kurie vietoj kolūkio ėjo į durpyną dirbt. Dar net buvo dainuojama: „Kas nenori žemės dirbt ir tėvų klausyt“. Tas tegul einį į durpyną vargą pamatyt.

Bežemiai ir mažažemiai katrie neturėjo, kaip sakant, savo žemės ir niekas jų nebesamdė tai kažkur turėjo eit dirbt. Nors jie kai stojo į kolūkį buvo labiausia išdidus ir įsivaizdavo, kad yra svarbesni už kitus.

Kai juos „ūkinikaičiai“ samdydavo gerai mokėdavo. Ypač vyrams. Metų gale gaudavo dideles algas. Jie geriau gyveno nei tie patys, kurie samdė. Tie kurie ėjo tarnaut, galėdavo susipirkt dviračius, o „ūkinikaičiai“ net neturėjo už ką dviračių nusipirkt. Jiems tekdavo didelius tarybinės valdžios mokesčius kentėt.

Ar buvo koks nors piniginis stojimo mokestis į kolūkį?

Ne. Vietoj pinigų žmonės kolūkiui atidavė visus padargus ir dalį gyvulių.

Ar visi kolūkiečiai noriai atidavė savo gyvulius ir padargus?

Nei vienas nenorėjom, bet kad ėmė tai nepasipriešinsi. Ką liepdavo, tą tekdavo atiduoti.

Kokia buvo kolūkio materialinė būklė? Fermų ir padargų būklė?

Gyvulių iš karto buvo labai mažai. Paskui pradėjo pirkt po biški (po truputi) iš žmonių. Pastatai tai buvo tie patys, kieno nors ūkininko kuris didesnius turėjo, tai tuos tvartus nacionalizavo ir ten gyvulius laikė. Kas koki svirną turėjo ten grūdus supildavo. O vėliau, kai pirmininku tapo Kapustinas supirko gyvulius, tai tada kolūkyje už kaimo ėmė statyti tvartus. Kolūkis turėjo kelias kiaulides ir stambių gyvulių keletą tvartų.

Dalį padargų tai kolūkio pirmininkas atvažiuodavo pas kaimo žmogų nieko neklausęs susirinkdavo ir išsiveždavo, o kitą dalį patys ūkininkai stodami į kolūkį atiduodavo.

Pradžioj kolūky kokių kelis metus išvis technikos nebuvo. Rudenį vyrai patys eidavo ir kviečius rankom pjaudavo, o mes moterys nupjautus kviečius į pėdas surišdavom ir į gubas sustatydavom, kad išdžiūtų, o po to veždavo į klojimą išskulti.

Ar buvo galima pasinaudoti kolūkio arkliais ar kita žemės ūkio technika? Savo tikslais?

Galėjom. Nereikėdavo nieko mokėt. Reikėdavo tik nueit pas brigadininką ir paprašyt, kad tą dieną reikia arklio savo sklypui apsidirbt, tai jei nebūdavo tuo metu arkliai užimti iškart duodavo. Jei būdavo užimti tai liepdavo kita diena ateit.

Ar prisimenate kolūkio pirmininkus?

Kolūkyje „Kalininas“ tai buvo Adolfas Skruolis, Baltramiejūnas, o kolūkyje „Į šviesią ateitį“ pirmininkavo Mykolas Čeponis, Ciprijonas Paliukas, Alfonsas Matiukas, Aleksandras Kapustinas.

Kokius žmones skirdavo kolūkio pirmininkais?

Svarbiausia buvo, kad ne girtuoklis pirmininkautu, o taip tai buvo paprasti žmonės nieko nebaigę. M. Čeponį paskyrus pirmininku, tai net pasirašyti jokiose dokumentuose nesugebėdavo, Paliukas taip pat vos kelias klases tebuvo baigęs.

Ar buvo vedama kolūkio apskaita? Kas buvo apskaitininkas kolūkyje? Ar jis gerai atlikdavo savo darbą?

Apskaita kolūkyje buvo vedama, nes dažnai iš rajono kišdavosi ir reikėdavo kiekvieną brūkšnelį teisingai padėt ir kiekvieną skaičių parodyt. 1950 m. apskaitininku tai buvo Stepas Neuronas. Iš pradžių nesuprasdavo niekas, ką ir kaip reikėdavo užrašyt. Dažnai būdavo, kad apskaitininką nubardavo jei ką blogai atlikdavo.

Ar buvo klastojami kokie nors duomenys apie atliktus darbus kolūkyje?

Ar klastodavo ar ne? Mes paprasti žmonės to nežinodavome. Šiaip tai nebuvo tokios mados. Visi bijojo, nes už tai labai griežtai buvo baudžiama sodindavo į kalėjimą. Tačiau kas kiek norėdavome, tiek darbadienių galėdavome užsirašyt. Apskaitininkas nieko nesakydavo, nes vis tiek už juos nieko taip ir negaudavome.

Ar dažnai atvažiuodavo iš rajono partiniai asmenys?

Dažnai lankydavos. Kiekvieną kartą vis su naujais nurodymais ir vis kitais planais. Mes dar sakydavom: „Da saulutė netekėjo iš rajono atpleškėjo. Atvažiavo viens kits persimainė planus kits“.

Jei prisimenate, kokius nurodymus jie duodavo atvažiavę? Ką sakydavo?

Mūsų tai neliesdavo paprastų darbininkų visus nurodymus gaudavo pirmininkas. Atvažiavę iš rajono kaip pasakydavo taip pirmininkas viską šventai tūrėdavo atlikt.

Dažniausiai nurodydavo, kada prasidėdavo pavasario, vasaros ir rudens darbai. Ar ten sakykim, kokia sėja nurodydavo nuo kada prasidėt ir iki kada reikėdavo užbaigt. Per tą laikotarpį visi eidavome į laukus dirbt.

Kokias pareigas užėmėte kolūkyje?

Visą laiką, kiek dirbau, priklausiau laukininkystės brigadai, buvau paprasta darbininkė.

Kiek darbadienių reikėdavo išdirbti?

1949 m. „Kalinino“ kolūkyje niekas nerašė jokių darbadienių. Niekas nieko nemokėjo, todėl mes nieko ir negaudavome. Tačiau nors savo žemę ir atidavėm kolūkiui, bet mes ją vis dar dirbom kaip savo sklypą, todėl dalį pajamų gaudavom iš jos. 1950 m. ir 1951 m. atsiradus kolūkiui „Į šviesią ateitį“ reikėdavo išdirbt po 150 darbadienių. Vėlesniais laikais dar daugiau. Laukininkystės brigadoje, kai dirbau už dieną, gaudavau 1,4 rublio bei per metus tris žmonės turėdavom dalintis 50 kg gautų avižų. Tačiau, kas blogiausia, mūsų brigadininkas Algis Bauka buvo labai neatsakingas ir niekada nesurašydavo, kiek išdirbdavom darbadienių. Todėl mums teko kreiptis į pirmininką Paliuką, kad paskirtu atsakingesnį brigadininką. Tai vietoj jo paskyrė brigadininke Blėdienę. Jai pradėjus dirbti tada viskas stoji į savo vietas. Ji visada surašydavo ką ir kiek nudirbome laukuose.

Kokius darbus dirbdavote? Ar būdavo sunku dirbti?

Įvairius darbus tekdavo dirbti. Priklausomai nuo metų laiko. Vasarą tekdavo ravėti laukuose, šieną grėbti, minti ir vežti. Rudenį tai ir ant sėjalkos (sėjamoji mašina) pabūt ir mėšlą kratyt, linus rišti į pėdas.

Darbas kolūkyje buvo tikrai labai sunkus. Išdirbti reikėdavo 8 valandas per dieną, bet kita syki, ypač vasarą tekdavo dirbti iki pat tamsiausios nakties. Kolūkyje dirbdavom lyg savo pačių darbus.

Ar kolūkyje būdavo spėjama nudirbti visus darbus?

Panašiai būdavo spėjama nudirbt visus darbus, tik su linais būdavo problemų. Jei orai neleisdavo, tai nespėdavom atlikt patvirtintų linininkystės užduočių.

Ar kolūkis atsiskaitydavo valstybines prievoles?

Visą laiką atsiskaitydavo. Visų pirma būdavo atsiskaitoma su kolūkiečiais, o visą kita kas jau būdavo užplanuota atiduodavo valstybei.

Ar būdavo sudaromos sutartys su mašinų – traktorių stotimis?

Iškarto, po kol nebuvo kolūkiui priklausančių traktorių ir apmokytų traktorininkų, pačioj pradžioj tai MTS apdirbdavo, o daugiau kai kolūkis įsigijo traktorių visą laiką patys kolūkiečiai apdirbdavo laukus.

Kokios būdavo nuobaudos už pravaikštas? Ar būdavo girtų darbuotojų kolūkyje? Kaip su tokiais elgdavosi vadovybė? Koks buvo bendradarbių požiūris į juos (pvz., smerkiantis, užjaučiantis, pašiepiantis ir pan.)?

Nelabai kas ten žiūrėdavo, jei žmogus negalėdavo ateit į darbą, tai niekas nieko nesakydavo.

Būdavo kad vienas kitas ateidavo išgėręs. Pirmininkas ar brigadininkas papykdavo skirdavo papeikimą ir tiek. Prasižengęs kolūkietis sekančia diena ateidavo išsiblaivęs į kolūkį ir toliau dirbdavo ir niekas nieko nesakydavo. Toks elgesys visiems buvo normalus ir niekas dėl to baisiai per daug nepykdavo.

Mes, paprasti darbininkai, tai tokių žmonių nesmerkėdavom, nebent tik visi draugiškai pasijuodavom ir toliau kibdavom į darbus.

Kokie santykiai buvo tarp darbuotojų?

Gerai tarp visų. Nesipykdavo niekas.

Ar kolūkyje buvo vagiama? Ar pasitaikydavo, kad apskūsdavo vieni kitus?

Buvo apskundę Juozą Baltramiejūną už buroko paėmimą. Sėdėjo kalėjime 7 metus. Šiaip daugiausiai vogdavo tie, kurie fermose dirbo. Ypač šėrikai, fermos vedėjai. Kartą buvo pagauta bevagianti miltus fermos vedėja kartu su savo vyru veterinaru. Abu jie buvo išmesti iš kolūkio.

Ar jūsų darbovietėje vykdavo „draugiški teismai“?

Taip vykdavo.

Kada ir kaip jie vykdavo?

Ten koks prasižengėlis patekdavo į teismą, tai jo paklausinėdavo, žmogus pasiteisindavo dar koki liudininką apklausdavo, galiausiai pabardavo ir viskas tuo pasibaigdavo.

Ar jūsų darbe buvo „garbės lenta“? Kokių žmonių nuotraukos būdavo iškabinamos „garbės lenta“?

Taip buvo. Į garbės lentą kabindavo tuos žmones, kurie geriausiai nudirbdavo darbus kolūkyje. Tankiausiai kabėdavo traktoristų, šėrikų, lauko darbininkų nuotraukos. Atsimenu ne karta lentoje puikavosi Onos Kazilienės nuotrauka. Ji ten pateko už gerą veršelių išauginimą. Taip pat ten daug metų kabėjo traktoristo Aleksandro Kazlausko nuotrauka. Jis net dažnai juokais sakydavo: „Nukabinkit mane! Man atsibodo! Aš šaļu ir šaļu visą laik.“

Kaip patys žmonės į „garbės lentą“ žiūrėjo? Ar buvo garbės reikalas į ją patekti?

Ne. Niekas nenorėdavo į ją patekti. Mums nepatiko „garbės lenta“: kiekvieną kartą praeidamas vis matai savo baisią nuotrauką. Nelabai smagu būdavo. Geriau, kad jos nebūtų buvę. Ankščiau tai žmonės šididavosi (tyčiodavosi). Sakydavo: „Vajėtau mana, jei supyksiu aš ant tavęs, tai paėmęs nuotrauka kur nors ant tvoros pakabinsiu“.

Ar iš to būdavo kokia nors materialinė nauda (pvz., didesnė alga ar greičiau skirdavo būstą)?

Tie, kurie patekdavo į garbės lentą, tai papildomai tai, jei gaudavo 25 rublius ir garbės rašto, o daugiau tai jokios naudos kaip ir nebuvo. Va, Aleksui Kazlauskui, kad važinėjo su traktoriu ir iš jo seno kiemo buvo sunku išsisukt, tai davė naujoj vietoj žemės ir leido statyti gyveną namą. O šiaip nieks nieko nereikalaudavo, nes visi turėjo savo būstus.

1948-1953 M. IŠTREMŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ SKAIČIUS*

Išviso	1948	1949	1950	1951	1952	1953
102617	42384	34401	892	21918	2613	100

* Lentelė sudaryta remiantis Grunskis E., *Lietuvos gyventojų trėmimai 1940-1941 1945-1953 metais*, Vilnius, 1996, p. 206.

1947-1948, 1948 ir 1949 METŲ LIETUVOS TREMTINIŲ SOCIALINĖ SUDĖTIS (pagal SSRS MGB nustatytą klasifikaciją)*

Socialinis sluoksnis	Trėmimai		
	1947-12 – 1948-04-15	1948-05-22-27	1949-03 – 05-03
„Buožių“ šeimų	602 (58, 9%)	8385 (73, 9%)	7763 (81, 7%)
Vidutiniokų šeimų	354 (34, 6%)	2388 (21, 0%)	1417 (14, 9%)
Vargingųjų valstiečių šeimų	43 (4, 2%)	256 (2, 3%)	205 (2, 1%)
Kitų šeimų	23 (2, 3%)	316 (2, 8%)	122 (1, 3%)
Išviso	1022 (100%)	11345 (100%)	9503 (100%)

* Lentelė sudaryta remiantis: Kasperavičius A., Manelis E., Sindaravičius A., *Dokumentų rinkinys XX amžius*, Vilnius, p. 253.

KOLEKTYVIZACIJOS PROCESAS LIETUVOJE 1948-1949 M.*

Data	Kolūkių skaičius	Kolūkiečių kiemų, skaičius	Vargingųjų valstiečių kiemų %	Vidutinių valstiečių kiemų %	Kolektyvizacija %
1948-01-01	20	296	91,0	9,0	0,07
1948-04-01	75	1625	63,0	37,0	0,40
1948-07-01	227	5554	48,0	52,0	1,40
1948-10-01	290	7227	45,0	55,0	1,80
1948-11-01	380	9065	45,0	55,0	2,30
1949-01-01	614	15160	–	–	3,90

* Lentelė sudaryta remiantis: Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 203.

PAKRUOJO VALSČIAUS KOLŪKIŲ SĄRAŠAS*

Eil. Nr.	Kolūkis	Apylinkė	Kaimas	Steigimo data	Pirmininkas
1.	Aušra	Pakruojo	Sigutėnų, Mažeikonių	1948-04-02	Jonas Ivanauskas
2.	Raudonosios žvaigždės	Akmenėlių	Mažeikonių	1948-04-02	Vladas Bakas
3.	Į šviesią ateitį	Akmenėlių	Puknionių	1948-08-13	Ignas Šidlauskas
4.	Šviesių keliu	Balsių	Meilūnų, Rimšonių	1948-08-13	Veronika Jasilionytė
5.	Raudonosios aušros	Klovainių	Klovainių	1948-12-20	Antanas Bartkus
6.	Kundročiai	Poškėčių	Kundročiai	1949	Kazys Skabinckas
7.	Salomėja Neris	Balsių	Balsių	1949	S. Dubikaltis
8.	Naujasis ūkis	Balsių	Uošių	1949	Jonas Raila
9.	Padauguva	Balsių	Padauguva	1949	Mikas Raziulis
10.	Viltis	Balsių	**	1949	Juozas Venclovas
11.	Laimučiai	Laipuškių	Laimučių	1949	**
12.	Žvirgždžiūnai	Kapčiūnų	Žvirgždžiūnų, Kuolingų	1949	Juozas Bajorūnas
13.	Kapčiūnai	Kapčiūnų	Kapčiūnų	1949	Adolfas Sakalauskas
14.	Jukiškiai	Kapčiūnų	Jukiškių	1949	Kostas Pakeltis
15.	Margiai	Klovainių	Margių, Laukagalių, Redžgalių	1949-01-08	**
16.	Pavasaris	Klovainių	Krivaičių	1949-01-18	Stasys Skorka
17.	Kareiviškiai	Poškėčių	Kareiviškių	1949-03-30	Juozas Nakčiūnas
18.	Kulyčiai	Poškėčių	Kulyčių, Savėliškių, Užsienio, Teterviškių	1949-04	Alfonas Adomaitis
19.	Saveliai	Šukionių	Savelių	1949-04	Stasys Padirvinskas
20.	Siečiai	Kapčiūnų	Siečių	1949-04	Stasys Slančauskas
21.	Sidaugai	Telišionių	Sidaugų	1949-04	Kazys Grinius
22.	Auštančio ryto	Telišionių	**	1949-04	Jonas Dūmbris
23.	Sitkūnai	Laipuškių	Sitkūnų	1949-04	Gasparas Balčiūnas
24.	Daugšigaliai	Telišionių	Daugšigalių, Kirponių	1949-04-01	Juozas Gudavičius
25.	Poškėčiai	Poškėčių	Poškėčių, Užubalių	1949-04-02	Kazys Palijauskas

26.	Palečiai	Telišionių	Palečių	1949-04-03	Juozas Plungė
27.	Vorošilovas	Poškėčių	**	1949-04-06	Jonas Jurgaitis
28.	Jasaičiai	Šukionių	Jasaičių	1949-04-06	Jonas Norbutas
29.	Pirmoji vaga	Laipuškių	Laipuškių, Laukagalių, Skaisgirių	1949-04-15	Jonas Benaitis
30.	Puodiškiai	Laipuškių	Puodiškių, Barvainių	1949-04-20	Justas Atkočiūnas
31.	Spilgiai	Klovainių	Spilgių	1949-05-09	Stasys Jokubaitis
32.	Beržiniai	Klovainių	Beržinių	1949-05-12	Simonaitis Benediktas
33.	Noreikoniai	Akmenėlių	Noreikonių, Kvedarų, Akmenėlių	1949-05-13	Gailiūnas Baltrus
34.	Noreikoniai	Akmenėlių	Noreikonių, Kvedarų, Akmenėlių	1949-05-13	Gailiūnas Baltrus
35.	11-ojo komjaunimo suvažiavimas	Telišionių	**	1949-05-14	Juozas Zigmantas
36.	Bešoniai	Klovainių	Bešonių	1949-06	Jonas Černauskas

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 285, l. 131; b. 286, l. 136; f. 5, ap. 1, l. 1-14; f. 5, ap. 1, b. 38, l. 1; b. 46, l. 18; b. 62, l. 2; b. 147, l. 1; b. 155, l. 1; b. 190, l. 18; b. 180, l. 1; b. 327, l. 18; b. 332, l. 1; b. 361, l. 1; b. 368, l. 1; b. 412, l. 18; b. 435, l. 18; b. 438, l. 18; b. 443, l. 18; b. 445, l. 1; B. 446, l. 18; b. 470, l. 1.

** Nėra duomenų.

5 lentelė

1948-1949 M. PAKRUOJO VALSČIAUS BUOŽIŲ ŪKIŲ SĄRAŠAS*

Eil. Nr.	Pavardė Vardas	Apylinkė	Žemės dydis ha	Priežastis
1.	Petras Petrauskas	Telišionių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
2.	Petras Grybė	Telišionių	0,56	Naudojo samdomąją darbo jėgą
3.	Jonas Juozapaitis	Poškėčių	15	Naudojo samdomąją darbo jėgą
4.	Antanas Kazokaitis	Poškėčių	23,84	Naudojo samdomąją darbo jėgą
5.	Mykolas Libauskas	Pakruojo	21,49	Naudojo samdomąją darbo jėgą bei turėjo kuliąją mašiną
6.	Emilija Jeneliūnienė	Telišionių	23,54	Naudojo samdomąją darbo jėgą
7.	Fabijonas Valašinas	Balsių	13,40	Naudojo samdomąją darbo jėgą
8.	Juozas Petrauskas	Telišionių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
9.	Antanas Rudzinkas	Klovainių	12,94	Naudojo samdomąją darbo jėgą prie kuliąmosios mašinos
10.	Jonas Petrauskas	Telišionių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
11.	Leonas Petrauskas	Telišionių	24,7	Naudojo samdomąją darbo jėgą

12.	Anelė Geležytė	Šukionių	23	Naudojo samdomąją darbo jėgą
13.	Juozas Masilionis	Klovainių	23,71	Ūkis nepajėgus reformos paliestas
14.	Antanas Kriščiūnas	Laipuškių	30	Naudojo samdomąją darbo jėgą
15.	Juozas Verkėlis	**	16,76	Naudojo samdomąją darbo jėgą bei turėjo kuliąmąją mašiną
16.	Bronius Areina	Klovainių	25	Naudojo samdomąją darbo jėgą
17.	Bronius Laurikietis	Poškėčių	27,72	Naudojo samdomąją darbo jėgą ir fiktyviai valdė 50,99 ha žemės
18.	Stasys Laurikietis	Poškėčių	15,36	Naudojo samdomąją darbo jėgą
19.	Jonas Rudzinskas	Klovainių	18,89	Naudojo samdomąją darbo jėgą priedo turėjo traktorių bei kuliąmąją mašiną
20.	Petras Sitavičius	Poškėčių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
21.	Emilija Juozapaitytė	Telišionių	15	Naudojo samdomąją darbo jėgą
22.	Juozas Navadunskis	Telišionių	14	Naudojo samdomąją darbo jėgą
23.	Ona Malinauskienė	Pakruojo	24,08	**
24.	Felikas Bula	Akmenėlių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
25.	Juozas Grėbliauskas	Akmenėlių	18	Naudojo samdomąją darbo jėgą
26.	Stasys Bula	Akmenėlių	18,76	Naudojo samdomąją darbo jėgą. Spec. evakuotas
27.	Klemas Šalkauskas	Poškėčių	20,02	Naudojo samdomąją darbo jėgą
28.	Ignas Stankevičius	Balsių	20,23	**
29.	Stasys Navarauskas	Kapčiūnų	18,63	Turėjo traktorių bei kuliąmąją mašiną
30.	Stefa Urbonienė	Balsių	23	Naudojo samdomąją darbo jėgą
31.	Petras Urbonas	Klovainių	16,70	Naudojo samdomąją darbo jėgą bei turėjo kuliąmąją mašiną
32.	Bronius Atkočiūnas	Kapčiūnų	20,50	Naudojo samdomąją darbo jėgą
33.	Antanas Dukaitis	Kapčiūnų	16,10	**
34.	Juozas Urkas	Klovainių	18,50	Turėjo kuliąmąją mašiną ir traktorių
35.	Juozas Krištopaitis	Kapčiūnų	23,10	Naudojo samdomąją darbo jėgą
36.	Bronius Petronis	Kapčiūnų	12,57	Naudojo samdomąją darbo jėgą
37.	Jonas Prikockis	Akmenėlių	19,98	Naudojo samdomąją darbo jėgą
38.	Povilas Dapšis	Klovainių	23,06	Naudojo samdomąją darbo jėgą
39.	Jonas Daniševičius	Akmenėlių	21,19	Naudojo samdomąją darbo jėgą
40.	Kazys Valiušis	Klovainių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
41.	Jonas Kripa	Telišionių	15,52	Naudojo samdomąją darbo jėgą
42.	Juozas Mikolaitis	Telišionių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
43.	Statys Kuprys	Kapčiūnų	25	Naudojo samdomąją darbo jėgą
44.	Stasys Juknevičius	Kapčiūnų	25	Naudojo samdomąją darbo jėgą
45.	Ignas Misiūnas	Kapčiūnų	20,72	Naudojo samdomąją darbo jėgą
46.	Kazys Ušinskas	Klovainių	20,10	Naudojo samdomąją darbo jėgą
47.	Antanas Žukaitis	Poškėčių	27,45	Naudojo samdomąją darbo jėgą
48.	Jonas Vembrė	Poškėčių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
49.	Jurgis Kripa	Poškėčių	19,83	Naudojo samdomąją darbo jėgą

50.	Kazys Augėnas	Poškėčių	24,56	Naudojo samdomąją darbo jėgą
51.	Kazys Raziulis	Poškėčių	29,80	Naudojo samdomąją darbo jėgą
52.	Jonas Latonas	Balsių	18,71	Naudojo samdomąją darbo jėgą
53.	Mykolas Kripa	Poškėčių	26,08	Naudojo samdomąją darbo jėgą
54.	Jonas Matuzevičius	Laipuškių	21	Naudojo samdomąją darbo jėgą
55.	Povilas Švambaris	Poškėčių	29,61	Naudojo samdomąją darbo jėgą
56.	Mykolas Kazlauskas	Laipuškių	25	Naudojo samdomąją darbo jėgą
57.	Ksavieras Jareckas	Laipuškių	29,51	Naudojo samdomąją darbo jėgą
58.	Jurgis Bagdonas	Poškėčių	28,73	Naudojo samdomąją darbo jėgą
59.	Kazys Rusteika	Poškėčių	22,46	Naudojo samdomąją darbo jėgą
60.	Petras Karbauskas	Poškėčių	25	Naudojo samdomąją darbo jėgą
61.	Adelė Dovidauskienė	Klovainių	19,10	Naudojo samdomąją darbo jėgą
62.	Ignas Balčiūnas	Laipuškių	30	Naudojo samdomąją darbo jėgą
63.	Juozas Šukys	Klovainių	18,60	Naudojo samdomąją darbo jėgą
64.	Antanas Šimoliūnas	Laipuškių	25	Naudojo samdomąją darbo jėgą
65.	Jonas Juozapaitis	Poškėčių	19,50	Naudojo samdomąją darbo jėgą
66.	Domas Bekeris	Klovainių	22,17	Naudojo samdomąją darbo jėgą
67.	Kazys Malinauskas	Telišionių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
68.	Kazys Juozapaitis	Telišionių	21,32	Naudojo samdomąją darbo jėgą
69.	Teodora Tarasevičienė	Telišionių	20	Naudojo samdomąją darbo jėgą
70.	Povilas Siriūnas	Laipuškių	18,11	Naudojo samdomąją darbo jėgą
71.	Kazys Bučkys	Balsių	9,29	Naudojo samdomąją darbo jėgą
72.	Kazys Šernas	Balsių	20,83	Naudojo samdomąją darbo jėgą
73.	Antanas Linda	Klovainių	19,11	Naudojo samdomąją darbo jėgą
74.	Antanas Juknevičius	Kapčiūnų	17,04	Naudojo samdomąją darbo jėgą
75.	Domas Kazlauskas	Laipuškių	19,81	Naudojo samdomąją darbo jėgą
76.	Jonas Klebaris	Telišionių	18,85	Naudojo samdomąją darbo jėgą
77.	Ona Šimkienė	Akmenėlių	23,56	Naudojo samdomąją darbo jėgą, slėpė gyvulius
78.	Julius Gulbinas	Akmenėlių	**	Slėpė gyvulius
79.	Antanas Ragulis	Akmenėlių	**	Slėpė gyvulius
80.	Julius Mučas	Kapčiūnų	**	Slėpė gyvulius
81.	Mozūras	Balsių	**	Slėpė gyvulius
82.	Bronius Tamošiūnas	Laipuškių	**	Spec. evakuotas
83.	Petras Grybas	Pakruojo	**	Spec. evakuotas
84.	Martynas Šernas	Balsių	23,40	Naudojo samdomąją darbo jėgą
85.	Stasys Tomkus	Joniškaičių	27	Naudojo samdomąją darbo jėgą ir bendravo su partizanais
86.	Liudvikas Klebaris	Sutkūnų	**	Naudojo samdomąją darbo jėgą
87.	Augustas Petrauskas	Joniškaičių	**	**
88.	Grasilda Daugšienė	Poškėčių	**	Spec. evakuota
89.	Fėlė Laurikėtytė	Poškėčių	**	Spec. evakuota

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 48, ap. 1, b. 282, l. 70-71; b. 283, l. 260, 279, 291, 318; b. 311, l. 2; b. 330, l. 18, 61-62, 76-77, 98; b. 331, l. 401, 562; b. 366, l. 249; b. 373, l. 340; b. 374, l. 609; b. 376, l. 514; f. 16, ap. 2, b. 4, l. 16, 18; b. 382, l. 43; b. 366, l. 249; f. 129, ap. 1, b. 86, l. 84.

** Nėra duomenų.

PAKRUOJO VALSČIAUS KOLŪKIŲ NARIŲ SKAIČIUS IR PLOTAS 1948-1949 M.*

Eil. Nr.	Kolūkis	Apylinkė	Bendras plotas ha	Valstiečių ūkių skaičius	Kolūkio darbingi asmenys		
					vyrų	moterų	paaugliai
1.	Aušra	Pakruojo	373,52	53	34	48	22
2.	Raudonosios žvaigždės	Akmenėlių	690	64	41	62	36
3.	Į šviesią ateitį	Akmenėlių	452,14	37	33	46	3
4.	Šviesiu keliu	Balsių	649	46	**	**	**
5.	Raudonosios aušros	Klovainių	655	90	60	85	14
6.	Kundročiai	Poškečių	350	**	**	**	**
7.	Salomėja Neris	Balsių	819	38	**	**	**
8.	Naujasis ūkis	Balsių	459	48	**	**	**
9.	Viltis	Balsių	368	45	**	**	**
10.	Padauguva	Balsių	598	49	**	**	**
11.	Laimučiai	Laipuškių	244	**	**	**	**
12.	Žvirgždžiūnai	Kapčiūnų	501	**	**	**	**
13.	Kapčiūnai	Kapčiūnų	630	**	**	**	**
14.	Jukiškiai	Balsių	599	**	**	**	**
15.	Margiai	Klovainių	638	**	**	**	**
16.	Pavasaris	Klovainių	393	32	23	30	13
17.	Kareiviškiai	Poškečių	203	**	**	**	**
18.	Kulyčiai	Poškečių	328	28	21	25	5
19.	Saveliai	Šukionių	313	20	18	22	11
20.	Siečiai	Kapčiūnų	510	38	29	28	7
21.	Sidaugai	Telišionių	454	25	16	20	5
22.	Auštančio ryto	Telišionių	267	17	16	15	4
23.	Sitkūnai	Laipuškių	325	26	20	29	5
24.	Daugšigaliai	Telišionių	475	38	40	47	7
25.	Poškečiai	Poškečių	697	**	**	**	**
26.	Palečiai	Telišionių	716	56	37	59	17
27.	Vorošilovas	Poškečių	404	65	45	67	22
28.	Jasaičiai	Šukionių	389	**	**	**	**
29.	Pirmoji vaga	Laipuškių	692	45	41	45	13
30.	Puodiškiai	Laipuškių	450	35	29	30	7
31.	Pakalniškiai	Laipuškių	332,21	43	43	44	11
32.	Spilgiai	Klovainių	416,62	**	**	**	**
33.	Beržiniai	Klovainių	747,18	41	38	37	7
34.	Noreikoniai	Akmenėlių	700	77	50	70	27
35.	11-ojo komjaunimo suvažiavimas	Telišionių	410,68	29	24	24	8
36.	Bešoniai	Klovainių	713	50	58	61	15

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 21, l.1; b. 24, l. 1; b. 40, l. 1; b. 46, l. 1; b. 63, l. 1; b. 150, l. 1; b. 190, l. 8; b. 313, l. 1; b. 327, l. 1; b. 334, l. 1; b. 370, l. 1; b. 400, l. 1; b. 435, l. 1; b. 438, l. 1; b. 443, l. 1; b. 446, l. 1; f. 48, ap. 1, b. 333, l. 28-29, 338.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO VALSČIAUS KOLŪKIŲ SUVISUOMENINTŲ GYVULIŲ DUOMENYS
1948-1949 M.***

Eil. Nr.	Kolūkis	Apylinkė	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
37.	Aušra	Pakruojo	45	19	30	26	99
38.	Raudonoji žvaigždė	Akmenėlių	47	27	43	23	400
39.	Į šviesią ateitį	Akmenėlių	44	19	23	21	61
40.	Šviesiu keliu	Balsių	34	20	14	18	**
41.	Raudonoji aušra	Klovainių	57	30	30	26	96
42.	Kundročiai	Poškečių	**	**	**	**	**
43.	Salomėja Neris	Balsių	44	29	26	17	**
44.	Naujasis ūkis	Balsių	48	14	11	12	200
45.	Viltis	Balsių	26	9	10	12	**
46.	Padauguva	Balsių	44	20	10	12	**
47.	Laimučiai	Laipuškių	**	**	**	**	**
48.	Žvirgždziūnai	Kapčiūnų	**	**	**	**	**
49.	Kapčiūnai	Kapčiūnų	**	**	**	**	**
50.	Jukiškiai	Balsių	**	**	**	**	**
51.	Margiai	Klovainių	**	**	**	**	**
52.	Pavasaris	Klovainių	35	20	17	20	91
53.	Kareiviškiai	Poškečių	**	**	**	**	**
54.	Kulyčiai	Poškečių	34	18	17	6	50
55.	Saveliai	Šukionių	21	11	10	13	60
56.	Siečiai	Kapčiūnų	37	26	18	10	96
57.	Sidaugai	Telišonių	31	15	6	12	49
58.	Aušančio ryto	Telišonių	26	21	5	10	34
59.	Sitkūnai	Laipuškių	33	23	19	12	90
60.	Daugšigaliai	Telišonių	38	15	24	11	89
61.	Poškečiai	Poškečių	**	**	**	**	**
62.	Palečiai	Telišonių	54	25	15	11	94
63.	Vorošilovas	Poškečių	49	25	25	13	97
64.	Jasaičiai	Šukionių	**	**	**	**	**
65.	Pirmoji vaga	Laipuškių	52	21	21	15	61
66.	Puodiškiai	Laipuškių	35	17	20	23	85
67.	Pakalniškiai	Laipuškių	54	20	17	16	75
68.	Spilgiai	Klovainių	**	**	**	**	**
69.	Beržiniai	Klovainių	40	16	43	26	70
70.	Noreikoniai	Akmenėlių	76	33	40	11	100
71.	11-ojo komjaunimo suvažiavimas	Telišonių	30	35	14	25	70
72.	Bešoniai	Klovainių	52	14	15	8	69

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 21, l. 8; b. 24, l. 8; b. 40, l. 8; b. 46, l. 8; b. 63, l. 8; b. 150, l. 8; b. 190, l. 8; b. 313, l. 8; b. 327, l. 8; b. 334, l. 8; b. 370, l. 8; b. 400, l. 8; b. 435, l. 8; b. 438, l. 8; b. 443, l. 8; b. 446, l. 8; f. 48, ap.1, b. 333, l. 342.

** Nėra duomenų.

ŪKININKŲ ŽEMĖS MOKESTIS 1947-1950 M.*

Ūkio dydis (ha)	Vidutinė mokesčio suma				1947-1950 m. padidėjo (kartų)
	1947 m.	1948 m.	1949 m.	1950 m.	
Iki 1	5	5	62	218	43,6
1-2	12	24	119	512	42,7
2-3	25	52	210	815	32,6
3-5	51	88	301	1246	24,4
5-7	99	170	436	2173	22,0
7-10	208	343	684	3525	17,0
10-13	405	696	1091	4754	11,7
13-16	738	1140	1710	6496	8,8
16-20	1365	2221	2879	8076	6,0
20-25	2186	3784	4619	11220	5,1
25-30	3648	5144	7208	12247	3,4
Vidurkis	378	547	778	2048	5,4

* Lentelė sudaryta remiantis: Truska L., *Lietuva 1938-1953 metais*, Kaunas, 1995, p. 161.

1947-1950 M. ŽEMĖS ŪKIO PRODUKTŲ PRIEVOLĖS (pyliavos)*

Prievolės	7 ha dydžio ūkiui		15 ha dydžio ūkiui		
	1947 m.	1950	1947	1950	
				„darbo valstiečiui“	„buožeį“
Grūdų, cnt	1,75	3,0	7,2	7,2	10,8
Bulvių, cnt	1,25	3,0	5,4	7,2	10,8
Mėsos, cnt	20	100	72	240	360
Pieno, cnt	258	500	540	720	1080
Kiaušinių, vnt.	30	150	96	360	540

* Lentelė sudaryta remiantis: Truska L., *Lietuva 1938-1953 metais*, Kaunas, 1995, p. 162.

ŽEMĖS ŪKIO KOLEKTYVIZACIJA LIETUVOJE (atitinkamų metų pradžioje)*

Metai	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Kolūkių skaičius	20	614	6032	4471	2938	2628	2252	1809
Juose kiemų (tūkst.)	0,3	15,2	229,3	326,1	342,6	359,6	360,6	363,6
Valstiečių ūkių sukolektyvinimas (proc.)	0,08	3,9	60,5	89,1	94,1	98,8	99,7	99,7
Vidutinis kolūkio žemės plotas (ha)	204	330	423	835	1340	1640	2000	2480
Vidutinio kolūkio dydis pagal kiemų skaičių	15	25	38	73	117	137	160	201

* Lentelė sudaryta remiantis: Meškauskas K., *Lietuvos ūkis 1940-1990*, Vilnius, 1994, p. 54.

MAŠINŲ – TRAKTORIŲ STOTYS 1948-1951 M.*

Vystymosi rodikliai	1948 m.	1949 m.	1950 m.	1951 m.
MTS	62	77	113	120
Traktoriai	499	1718	3251	4726
Kombainai	**	20	149	540
Automašinos ir autocisternos	92	221	367	544
Traktoriniai plūgai	578	1334	3107	4673
Iš viso darbuotojų	1509	5211	7472	8207

* Lentelė sudaryta remiantis: Lietuvos TSR istorija, t. 4, Vilnius, 1975, p. 209.

** Nėra duomenų.

LIETUVOS KOLŪKIŲ MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1948-1952 METAIS*

Vidutiniškai 1 kolūkyje (vnt.)	Atitinkamų metų pradžioje				
	1948	1949	1950	1951	1952
Galvijų	7,1	11,2	10,9	40,3	85,4
Kiaulių	1,7	9,0	17,4	35,3	75,8
Avių	2,9	6,8	12,7	23,4	39,0
Arklių	6,4	29,2	42,7	78,6	113,9

* Lentelė sudaryta remiantis: Gregorauskas M., *Tarybų Lietuvos žemės ūkis 1940-1960*, Vilnius, 1960, p. 18.

**PAKRUOJO RAJONO KLOVAINIŲ APYLINKĖS „PAVASARIO“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	2502	1732	154	90	101	80	257
1951	**	**	**	**	**	**	**
1952	2447,46	1602	171	209	335	70	733
1953	2449,55	1719,90	161	271	350	103	519
1954	2432,95	1551,95	179	336	411	160	1151
1955	2433	1559	132	180	176	85	364
1956	2433	1516	136	188	276	75	530

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 446, ap. 1, b. 7, l. 9, 18; b. 13, l. 11, 22; b. 18, l. 11, 25; b. 22, l. 8, 16; b. 25, l. 6, 14; b. 30, l. 7, 16.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO VALAINIŲ (NUO 1954 M. ŠUKIONIŲ) APYLINKĖS „AUŠROS“
KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1952-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1952	2501,79	1718,09	191	243	246	176	422
1953	2380,98	1714,18	182	392	341	143	814
1954	2941,29	1909,82	196	378	481	213	1687
1955	2823	1926	141	202	146	135	830
1956	2934,66	1940,74	137	240	190	159	647

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 282, ap. 1, b. 21, l. 11, 22; b. 26, l. 12, 26; b. 31, l. 7, 15; b. 39, l. 6, 14; l. 45, l. 7, 16.

**PAKRUOJO RAJONO KAUKSNUJŲ (NUO 1954 M. STAČIŪNŲ) APYLINKĖS
„PERGALĖS“ KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	2328	1769	**	**	**	**	**
1951	2274	1648	**	**	**	**	**
1952	1923	1655	**	**	**	**	**
1953	2820,33	1947	191	314	367	177	766
1954	2929,83	1893,32	207	345	460	190	1438
1955	2930	1976	157	199	79	53	506
1956	2923	2001,84	149	214	151	85	683

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 456, ap. 1, b. 25, l. 11, 25; b. 28, l. 7, 15; b. 30, l. 6, 14; b. 36, l. 7, 16; b. 13, l. 1.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO LYGUMŲ APYLINKĖS „LYGUMAI“ KOLŪKIO MATERIALINĖS
BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	2171	1504	158	120	169	75	395
1951	2148,99	1416	164	220	350	183	649
1952	2317,77	1578,47	148	218	295	166	1084
1953	2439,68	1749,10	144	282	366	149	1078
1954	5292,61	3808,26	361	679	1048	466	3477
1955	5092	3836	273	559	231	162	1128
1956	2457	1722	132	283	172	66	472

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 466, ap. 1, b. 8, l. 8, 18; b. 14, l. 17, 27; b. 21, l. 12, 23; b. 27, l. 12, 26; b. 33, l. 6, 12; b. 40, l. 6, 14; B. 46, l. 7, 16.

PAKRUOJO RAJONO LAIPUŠKIŲ (NUO 1954 M. KLOVAINIŲ) APYLINKĖS „PIRMOSIOS VAGOS“ KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.*

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1202	856	106	41	38	31	136
1951	**	**	**	**	**	**	**
1952	1205	797	133	96	191	78	229
1953	2644,49	1678,65	218	300	464	136	1024
1954	**	**	214	292	310	143	812
1955	2644,49	1660,50	**	254	266	**	**
1956	2646,89	1627,24	132	273	137	102	627

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 469, ap. 1, b. 6, l. 8, 18; b. 11, l. 11, 22; b. 15, l. 12, 26; b. 20, l. 1, 2, 3, 4; b. 28, l. 8, 17; f. 482, ap. 1, b. 31, l. 123; f. 482, ap. 1, b. 32, l. 23.

** Nėra duomenų.

PAKRUOJO RAJONO ROZALIMO APYLINKĖS „Į ŠVIESIĄ ATEITI“ KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M. *

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	3156	2314	247	102	83	122	542
1951	3492	2397	313	211	227	168	568
1952	3369,58	2367,97	298	289	298	179	1196
1953	3541,10	2325,48	263	312	323	181	1451
1954	3541,95	2336,01	244	435	575	240	1750
1955	3542	2339	157	229	99	104	428
1956	3556,59	2286,44	192	272	159	168	822

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 470, ap. 1, b. 2, l. 8, 18; b. 7, l. 9, 14; b. 14, l. 11, 22; b. 22, l. 12, 26; b. 28, l. 15, 23; b. 33, l. 6, 14; b. 40, l. 16, 22.

**PAKRUOJO RAJONO PAŠVITINIO APYLINKĖS „JAUNOSIOS Gvardijos“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1260,47	930	84	39	45	48	463
1951	**	**	105	67	102	92	275
1952	2831,13	2248	237	263	399	127	464
1953	2831,78	2174,43	219	316	380	898	1409
1954	2832	**	203	406	676	200	1846
1955	2831,98	2329,10	215	430	610	220	2270
1956	2851,65	2431,94	178	367	461	82	562

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 472, ap. 1, b. 8, l. 8, 18; b. 10, l. 5; b. 12, l. 11, 22; b. 14, l. 11; b. 17, l. 7; b. 23, l. 7, 16; , f. 482, ap. 1, b. 21, l. 200; f. 482, ap. 1, b. 32, l. 23, 112.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO SUTKŪNŲ (NUO 1954 M. PAMŪŠIO) APYLINKĖS „LENINO
KELIU“ KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	2489,45	1585	184	187	292	141	530
1951	2863	1897	184	187	292	141	633
1952	2539,37	1913,89	192	237	334	140	606
1953	2902,5	2176,6	185	274	432	139	1046
1954	2868,57	2080,71	198	367	490	222	1953
1955	2869	2089	187	299	175	141	824
1956	2880	1989	179	308	278	119	762

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 473, ap. 1, b. 9, l. 8, 18; b. 13, l. 8, 18; b. 18, l. 11, 22; b. 22, l. 12, 22; b. 26, l. 8, 16; b. 29, l. 6, 14; b. 32, l. 7, 16.

**PAKRUOJO RAJONO DERVELIŲ (NUO 1954 M. ROZALIMO) APYLINKĖS „ŽALGIRIO“
KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1951-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1951	1973	1568	154	113	155	100	413
1952	**	1423	**	**	**	**	**
1953	1810,82	1382,55	183	215	348	119	863
1954	1810,32	1339,10	163	258	420	132	1459
1955	1811	1362	131	135	161	57	641
1956	1811	1349,70	128	159	147	60	599

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 474, ap. 1, b. 9, l. 8, 18; b. 18, l. 12, 26; b. 21, l. 8, 16; b. 25, l. 6, 14; b. 33, l. 7, 16.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO MELDINIŲ (NUO 1954 M. ŽVIRBLONIŲ) APYLINKĖS „AŽUOLO“
KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1848	1339	158	68	62	84	328
1951	2025,03	1930	227	230	218	180	599
1952	2048,32	1805,41	154	199	270	141	860
1953	2032,57	1603,54	151	252	337	114	792
1954	2009,77	1479,26	147	282	456	170	1009
1955	2010	1482	108	179	112	59	217
1956	1940	1392	111	240	126	170	647

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 474, ap. 1, b. 8a, l. 8, 18; b. 16, l. 8, 18; b. 22, l. 6; b. 28, l. 15, 26; b. 37, l. 11, 25; b. 47, l. 9, 17; b. 56, l. 6, 14; b. 59, l. 1; f. 482, ap. 1, b. 33, l. 160.

**PAKRUOJO RAJONO STAČIŪNŲ APYLINKĖS „GEGUŽĖS PIRMOSIOS“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	2195	1650	179	153	213	93	574
1951	2246,50	1518	185	248	335	154	566
1952	**	**	160	261	343	122	559
1953	3705,34	2731,81	260	463	635	208	1235
1954	3743	2772	424	539	1121	411	3430
1955	3891	2772	273	353	255	251	1099
1956	3901,16	2754,38	245	389	262	148	989

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 492, ap. 1, b. 4, l. 8, 18; b. 8, l. 8, 18; b. 10, l. 1, 2; b. 23, l. 11, 26; b. 28, l. 6, 14; b. 32, l. 6, 14; b. 37, l. 7, 16.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO POŠKĖČIŲ (NUO 1954 M. MAŽEIKONIŲ) APYLINKĖS
„VOROŠILOVO“ KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1477,77	1309	125	77	82	59	256
1951	1853,53	1267	206	159	195	140	531
1952	1773,06	1324,06	167	182	271	93	497
1953	1773,06	1324,06	143	200	235	107	369
1954	1446,4	942,1	118	172	159	90	513
1955	1446	1005	107	151	89	69	406
1956	1390	992	88	160	80	66	279

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 601, ap. 1, b. 8, l. 8, 17; b. 13, l. 9, 19; b. 17, l. 11, 22; b. 20, l. 12, 26; b. 23, l. 8, 16; b. 27, l. 5, 12; b. 30, l. 7, 16.

**PAKRUOJO RAJONO AKMENĖLIŲ (NUO 1954 M. MAŽEIKONIŲ) APYLINKĖS
„GIMTOSIOS ŽEMĖS“ KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1955 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1860	1541	173	79	106	55	561
1951	1812,75	1440	177	160	260	77	520
1952	2509	2119	217	220	315	133	1089
1953	2575,27	2044	195	256	337	152	925
1954	2419,18	1806	185	335	520	185	1500
1955	2561	1924	127	205	120	73	412

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 105, l. 8, 18; b. 112, l. 9, 19; b. 117, l. 11, 22; b. 121, l. 12, 26; f. 139, ap. 1, b. 4, l. 7, 15; b. 7, l. 6, 14.

**PAKRUOJO RAJONO TELIŠIONIŲ (NUO 1954 M. PAMŪŠIO) APYLINKĖS „MŪŠOS“
KOLŪKIO MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1953-1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1953	1954	1435,19	135	155	247	85	600
1954	1954,39	1168	141	209	297	100	576
1955	2030	1461	127	198	162	65	449
1956	2030	1461	115	189	115	55	283

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 626, ap. 1, b. 8, l. 7, 8; b. 11, l. 6, 14; b. 15, l. 7, 15; f. 5, ap. 1, b. 245, l. 12, 26.

**PAKRUOJO RAJONO GIKONIŲ APYLINKĖS „MARYTĖS MELNIKAITĖS“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1952 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1466	1089	115	37	42	56	185

1951	1485,37	1047	132	76	130	97	402
1952	**	**	128	116	85	82	335

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 216, l. 8, 18; b. 222, l. 9, 19; b. 225, l. 11.

** Nėra duomenų.

28 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO TELIŠIONIŲ APYLINKĖS „PIRMYN“ KOLŪKIO MATERIALINĖS
BŪKLĖS KITIMAS 1950-1952 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1275	933	92	40	54	37	183
1951	1224	903	95	62	101	42	200
1952	1198,82	945,64	99	115	158	47	229

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 343, l. 8, 18; b. 346, l. 8, 18; b. 351, l. 10, 21.

29 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO LAIPUŠKIŲ APYLINKĖS „PUODIŠKIŲ“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1952 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1465	1050	103	80	46	43	241
1951	1434,63	971	116	100	101	75	418
1952	1977,06	880,35	118	156	139	50	243

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 374, l. 8, 18; b. 377, l. 9, 19; b. 382, l. 2, 23.

30 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO TELIŠIONIŲ APYLINKĖS „AUŠTANČIO RYTO“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1951 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	751	**	56	39	40	39	213
1951	735	591	59	52	46	32	60

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 26, l. 8, 16; b. 29, l. 9, 19.

** Nėra duomenų.

31 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO MIKNIŪŅŲ APYLINKĖS „SPARTUOLIO“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1951 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1468	1257	119	55	23	37	125
1951	1570	1256	130	120	111	56	228

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 461, l. 8, 18; b. 464, l. 9, 19.

32 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO MEDINIŠKIŲ APYLINKĖS „TARYBINIO LAUKO“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1951 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	2098	1518	180	91	95	60	330
1951	2239,54	1463	187	132	144	121	283

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 528, l. 8, 18; b. 532, l. 9, 19.

33 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO POŠKĖČIŲ APYLINKĖS „VIENYBĖS“ KOLŪKIO MATERIALINĖS
BŪKLĖS KITIMAS 1950-1951 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1185	713	95	56	119	42	124
1951	1361,52	857	96	99	120	50	277

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 588, l. 8, 18; b. 591, l. 9, 19.

34 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO BEINORAIČIŲ APYLINKĖS „PETRO CVIRKOS“ KOLŪKIO
MATERIALINĖS BŪKLĖS KITIMAS 1950-1951 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	1684	1279	110	94	85	59	298

1951	1684	1279	113	140	162	73	600
------	------	------	-----	-----	-----	----	-----

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 53, l. 8, 18; b. 56, l. 10, 29.

35 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO LYGUMŲ APYLINKĖS „TARYBŲ LIETUVOS“ KOLŪKIO
MATERIALINĖ BŪKLĖ KITIMAS 1950-1951 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	997,86	684	85	84	101	38	130
1951	997	684	96	111	102	40	190

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 546, l. 8, 18; b. 549, l. 10, 18.

36 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO DERVELŲ APYLINKĖS „BALIŠKIŲ“ KOLŪKIO MATERIALINĖ
BŪKLĖ 1950 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	447,51	351,51	34	16	16	22	110

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 31, l. 8, 17.

37 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO KLOVAINIŲ APYLINKĖS „BEŠONIŲ“ KOLŪKIO MATERIALINĖ
BŪKLĖ 1950 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1950	644	456	52	14	15	8	69

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 47, l. 8, 18.

38 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO BALSIŲ APYLINKĖS „SALOMĖJOS NERIES“ KOLŪKIO
MATERIALINĖ BŪKLĖ 1951 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1951	1190,75	1090	117	53	120	99	420

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 297, l. 9, 19.

**PAKRUOJO RAJONO BEINORAIČIŲ APYLINKĖS „SALOMĖJOS NERIES“ KOLŪKIO
MATERIALINĖ BŪKLĖ 1953 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1953	2988,48	2063,97	184	329	479	151	1199

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 298, l. 13, 27.

**PAKRUOJO RAJONO LYGUMŲ APYLINKĖS „ŽEMAITĖS“ KOLŪKIO MATERIALINĖ
BŪKLĖ 1956 M.***

Metai	Visos žemės kiekis (ha)	Ariamos žemės kiekis	Arkliai	Stambūs raguočiai	Kiaulės	Avys	Paukščiai
1956	2731	2011	138	294	116	66	365

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 583, ap. 2, b. 8, l. 8, 16.

**PAKRUOJO RAJONO AKMENĖLIŲ APYLINKĖS „GIMTOSIOS ŽEMĖS“ KOLŪKIO
DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Lygumų	Jurgis Kudaris	103	109	124	6	**
1951	Lygumų	Petras Ožalas	174	114	140	5	**
1952	Lygumų	Jurgis Kudaris	212	145	189	6	12
1953	Lygumų	Jurgis Kudaris	212	119	182	5	10
1954	Lygumų	Jurgis Kudaris	214	101	183	5	15
1955	Lygumų	Juozas Prikockis	212	159	155	5	20
1956	Lygumų	**	**	**	**	**	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 105, l. 1, 3, 18; b. 112, l. 2, 4, 21; b. 117, l. 2, 4, 23; b. 121, l. 2, 4, 27; f. 139, ap. 1, b. 4, l. 2, 3; B. 7, l. 2, 3, 14.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO KLOVAINIŲ APYLINKĖS „PAVASARIO“ KOLŪKIO DARBO
JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Rozalimo	Stasys Skorka	203	149	187	6	**
1951	Rozalimo	**	**	**	**	**	**
1952	Rozalimo	Stasys Norvaiša	208	135	161	5	**
1953	Rozalimo	Stasys Norvaiša	207	105	180	5	7
1954	Rozalimo	Stasys Skorka	207	105	180	5	13
1955	Rozalimo	Stasys Skorka	198	144	174	5	13
1956	Rozalimo	Stasys Skorka	205	184	213	6	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 446, ap. 1, b. 7, l. 1, 3, 13; b. 13, l. 1, 4, 23; b. 18, l. 1, 3, 26; b. 22, l. 1, 4, 17; b. 25, l. 2, 3, 14; B. 30, l. 1, 3.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO KAUKSNUJŲ (NUO 1954 M. STAČIŪNŲ) APYLINKĖS
„PERGALĖS“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1953-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1953	Lygumų	Tadas Balnius	151	96	159	4	4
1954	Lygumų	Tadas Balnius	153	103	160	4	4
1955	Lygumų	Pranas Bertulis	148	87	130	4	6
1956	Lygumų	Pranas Bertulis	157	135	164	4	4

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 456, ap. 1, b. 25, l. 1, 3, 25; b. 28, l. 2, 3, 15; b. 30, l. 2, 3, 16.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO LYGUMŲ APYLINKĖS „LYGUMAI“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Lygumų	Titas Sėliūginas	160	106	161	4	8
1951	Lygumų	Titas Sėliūginas	155	93	130	4	**
1952	Lygumų	Titas Sėliūginas	168	76	135	4	8
1953	Lygumų	Titas Sėliūginas	170	74	138	4	12
1954	Lygumų	Ignas Sungaila	310	255	267	7	16
1955	Lygumų	Ignas Sungaila	323	220	278	8	18
1956	Lygumų	Aleksas Kutra	173	95	163	4	4

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 466, ap. 1, b. 8, l. 1, 3, 18; b. 14, l. 10, 12, 28; b. 21, l. 3, 5, 24; b. 27, l. 1, 3, 27; b. 33, l. 2, 3, 12; b. 40, l. 2, 3, 14; b. 46, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO LAIPUŠKIŲ (NUO 1954 M. KLOVAINIŲ) APYLINKĖS „PIRMOSIOS
VAGOS“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Rozalimo	Juozas Siriūnas	93	99	89	**	**
1951	Rozalimo	Juozas Siriūnas	**	**	**	**	**
1952	Rozalimo	Juozas Siriūnas	101	110	87	3	3
1953	Rozalimo	Jonas Dovidauskas	181	141	175	5	10
1954	Rozalimo	Jonas Dovidauskas	**	**	**	**	**
1955	Rozalimo	Jonas Dovidauskas	**	**	**	**	**
1956	Rozalimo	Vytautas Koma	181	159	173	5	10

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 469, ap. 1, b. 6, l. 1, 3, 18; b. 11, l. 1, 4, 23; b. 15, l. 2, 4, 27; b. 28, l. 2, 4, 17.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO ROZALIMO APYLINKĖS „Į ŠVIESIĄ ATEITI“ KOLŪKIO DARBO
JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Šeduvos	Mykolas Čeponis	258	190	237	5	**
1951	Rozalimo	Mykolas Čeponis	272	196	241	10	12
1952	Rozalimo	Mykolas Čeponis	270	155	237	7	18
1953	Rozalimo	Ciprijonas Paliukas	266	168	212	7	18
1954	Rozalimo	Ciprijonas Paliukas	266	162	207	8	17
1955	Rozalimo	Alfonsas Matiukas	266	151	198	8	**
1956	Rozalimo	Alfonsas Matiukas	266	168	212	8	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 470, ap. 1, b. 2, l. 1, 3, 18; b. 7, l. 1, 3, 21; b. 14, l. 2, 4, 23; b. 22, l. 2, 4, 27; b. 28, l. 10, 11, 24; b. 35, l. 2, 3, 14; b. 40, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO MIKNIŪNŲ (NUO 1954 M. PAŠVITINIO) APYLINKĖS „JAUNOSIOS
GVARDIJOS“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Linkuvos	Juozas Sindriūnas	74	62	67	3	**
1951	Lygumų	**	**	**	**	**	**
1952	Lygumų	Juozas Sabas	176	113	163	5	**
1953	Lygumų	Jonas Valiulis	178	106	147	5	10
1954	Lygumų	Jonas Valiulis	178	115	159	5	15
1955	Lygumų	Antanas Indriulis	**	**	**	**	**
1956	Lygumų	Antanas Indriulis	175	110	153	5	20

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 472, ap. 1, b. 8, l. 1, 3, 18; b. 12, l. 1, 4, 23; b. 14, l. 1, 3, 17; b. 17, l. 2, 3; b. 23, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

PAKRUOJO RAJONO SUTKŪNŲ (NUO 1954 M. PAMŪŠIO) APYLINKĖS „LENINO KELIU“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.*

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	**	Juozas Kazlauskas	163	104	112	7	**
1951	Lygumų	Juozas Kazlauskas	150	97	108	4	**
1952	Lygumų	Juozas Kazlauskas	149	91	116	4	8
1953	Lygumų	Juozas Kazlauskas	150	111	130	4	8
1954	Lygumų	Juozas Kazlauskas	158	106	135	4	8
1955	Lygumų	Stepas Vilimas	163	92	132	4	12
1956	Lygumų	Stepas Vilimas	168	115	141	4	10

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 473, ap. 1, b. 9, l. 1, 3, 18; b. 11, l. 1, 3, 19; b. 18, l. 2, 4, 23; b. 22, l. 2, 4, 26; b. 26, l. 3, 4, 16; b. 29, l. 2, 3, 14; b. 32, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

PAKRUOJO RAJONO DERVELIŲ (NUO 1954 M. ROZALIMO) APYLINKĖS „ŽALGIRIO“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1951-1956 M.*

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1951	Rozalimo	Feliksas Jarašiūnas	131	93	111	5	10
1952	Rozalimo	**	**	**	**	**	**
1953	Rozalimo	Adomas Pugevičius	128	55	79	4	6
1954	Rozalimo	Adomas Pugevičius	128	54	80	3	6
1955	Rozalimo	Bronius Rudzinskas	130	55	80	4	4

1956	Rozalimo	Bronius Rudzinskas	136	72	78	4	4
------	----------	--------------------	-----	----	----	---	---

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 474, ap. 1, b. 9, l. 1, 3, 18; b. 18, l. 2, 4, 27; b. 21, l. 3, 4, 27; b. 25, l. 2, 3, 14; b. 33, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

50 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO MELDINIŲ (NUO 1954 M. ŽVIRBLONIŲ) APYLINKĖS „AŽUOLO“
KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūki aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Šeduvos	Stasys Stočkus	93	51	79	4	14
1951	Rozalimo	Pranas Dovidonis	93	55	71	4	**
1952	Rozalimo	Stasys Stočkus	100	55	78	3	7
1953	Rozalimo	Petras Varniackas	106	37	63	3	6
1954	Rozalimo	Petras Varniackas	107	32	61	3	6
1955	Rozalimo	Povilas Tyla	103	34	56	3	6
1956	Rozalimo	Povilas Tyla	**	**	**	**	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 475, ap. 1, b. 8a, l. 1, 3, 18; b. 16, l. 2, 3, 19; b. 28, l. 6, 8, 27; b. 37, l. 1, 3, 26; b. 47, l. 4, 5, 17; b. 56, l. 2, 3, 14.

** Nėra duomenų.

51 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO STAČIŪNŲ APYLINKĖS „GEGUŽĖS PIRMOSIOS“ KOLŪKIO
DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūki aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Šiaulių	Izidorius Malakna	125	85	116	**	**
1951	Lygumų	Izidorius Malakna	118	81	105	3	3
1952	Lygumų	Juozas Daunys	**	**	**	**	**
1953	Lygumų	Stasys Grigaliūnas	236	156	22	7	6
1954	Lygumų	Stasys Grigaliūnas	259	174	244	10	10

1955	Lygumų	Stasys Grigaliūnas	264	172	245	6	**
1956	Lygumų	Povilas Tyla	251	190	242	7	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 492, ap. 1, b. 4, l. 1, 3, 18; b. 8, l. 2, 3, 19; b. 23, l. 1, 3, 25; b. 28, l. 2, 3, 28; b. 32, l. 2, 3, 14; b. 37, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

52 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO POŠKĖČIŲ (NUO 1954 M. MAŽEIKONIŲ) APYLINKĖS
„VOROŠILOVO“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūki aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Lygumų	Stasys Pikelis	154	85	127	4	**
1951	Lygumų	Stasys Pikelis	189	111	155	5	**
1952	Lygumų	Vladas Malinauskas	179	118	165	4	9
1953	Lygumų	Leonas Šlapimas	180	104	137	4	12
1954	Lygumų	Leonas Šlapimas	133	59	94	3	**
1955	Lygumų	Juozas Aidukas	**	52	93	3	**
1956	Lygumų	Juozas Aidukas	141	64	93	3	9

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 601, ap. 1, b. 8, l. 1, 3, 18; b. 13, l. 2, 4, 21; b. 17, l. 2, 4, 23; b. 20, l. 2, 4, 27; b. 23, l. 3, 4, 17; b. 27, l. 1, 2, 12; b. 30, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

53 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO TELIŠIONIŲ (NUO 1954 M. PAMŪŠIO) APYLINKĖS „11 –ojo
KOMJAUNIMO SUVAŽIAVIMO“ (NUO 1953 M. „MŪŠOS“) KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1951-1956 M.***

Metai	Kolūki aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1951	Lygumų	Juozas Zigmantas	**	**	**	**	**
1952	Lygumų	Juozas Zigmantas	**	**	**	**	**
1953	Lygumų	Aleksas Jurevičius	89	64	70	3	4

1954	Lygumų	Aleksas Jurevičius	91	65	74	3	3
1955	Lygumų	Aleksas Jurevičius	92	71	77	3	3
1956	Lygumų	Teofilijus Kublickas	92	71	77	3	3

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 626, ap. 1, b. 8, l. 1, 3, 18; b. 11, l. 2, 3, 21; b. 15, l. 1, 3, 16; f. 5, ap. 1, b. 245, l. 2, 4, 26.

** Nėra duomenų.

54 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO VALAINIŲ (NUO 1954 M. ŠUKIONIŲ) APYLINKĖS „AUŠROS“
KOLŪKIO DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	**	Juozas Šimkus	**	**	**	**	**
1951	Rozalimo	**	**	**	**	**	**
1952	Rozalimo	Pranas Remeika	152	107	111	4	**
1953	Rozalimo	Pranas Remeika	152	95	108	8	**
1954	Rozalimo	Pranas Remeika	183	126	139	5	5
1955	Rozalimo	Alfonsas Malinauskas	183	90	142	5	10
1956	Rozalimo	Alfonsas Malinauskas	177	95	141	5	15

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 282, ap. 1, b. 21, l. 2, 4, 23; b. 26, l. 2, 4, 26; b. 31, l. 2, 3, 17; b. 39, l. 2, 3, 14; b. 45, l. 1, 3, 16.

** Nėra duomenų.

55 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO GIKONIŲ APYLINKĖS „MARYTĖS MELNIKAITĖS“ KOLŪKIO
DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1952 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Šeduvos	Antanas Stankūnas	100	82	86	4	**
1951	Rozalimo	Antanas Stankūnas	100	69	77	3	**

1952	Rozalimo	Antanas Stankūnas	101	74	92	3	**
------	----------	-------------------	-----	----	----	---	----

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 216, l. 1, 3, 18; b. 222, l. 1, 3, 20; b. 225, l. 2, 4, 22.

** Nėra duomenų.

56 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO TELIŠIONIŲ APYLINKĖS „PIRMYN“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1950-1953 M.***

Metai	Kolūki aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Lygumų	Juozas Plungė	86	49	78	4	8
1951	Lygumų	Bernardas Baltramiejūnas	86	51	78	2	2
1952	Lygumų	Ignas Mitrikas	84	43	77	2	4
1953	Lygumų	Ignas Mitrikas	**	**	**	**	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 343, l. 1, 3, 18; b. 346, l. 1, 3; b. 351, l. 1, 3, 22.

** Nėra duomenų.

57 lentelė

**PAKRUOJO RAJONO LAIPUŠKIŲ APYLINKĖS „PUODIŠKIŲ“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1950-1953 M.***

Metai	Kolūki aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Lygumų	Justas Atkočiūnas	81	55	66	3	**
1951	Lygumų	Justas Atkočiūnas	88	67	75	3	**
1952	Rozalimo	Justas Atkočiūnas	85	65	71	3	3
1953	Rozalimo	Justas Atkočiūnas	**	**	**	**	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 374, l. 1, 3, 18; b. 377, l. 2, 4, 21; b. 382, l. 3, 5, 24.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO TELIŠIONIŲ APYLINKĖS „AUŠTANČIO RYTO“ KOLŪKIO
DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1951 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Lygumų	Mikas Justinskas	44	23	27	3	**
1951	Lygumų	Mikas Justinskas	39	19	28	2	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 26, l. 1, 3, 18; b. 29, l. 2, 4, 21.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO MIKNIŪNŲ APYLINKĖS „SPARTUOLIO“ KOLŪKIO DARBO
JĖGOS DUOMENYS 1950-1951 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Linkuvos	Viktoras Sovičius	109	62	75	4	3
1951	Lygumų	Jonas Valiulis	110	70	88	4	5

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 461, l. 1, 3, 18; b. 464, l. 2, 4, 21.

**PAKRUOJO RAJONO MEDINIŠKIŲ APYLINKĖS „TARYBINIO LAUKO“ KOLŪKIO
DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1951 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Šeduvos	Vladas Kilda	123	87	114	4	**
1951	Rozalimo	Stasys Petraitis	116	73	110	4	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 528, l. 1, 3, 18; b. 532, l. 2, 4, 21.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO POŠKĖČIŲ APYLINKĖS „VIENYBĖS“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1950-1951 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	Lygumų	Jonas Juodinis	90	65	76	4	**
1951	Lygumų	Jonas Juodinis	87	48	66	3	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 588, l. 1, 3, 18; b. 591, l. 2, 4, 20.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO BEINORAIČIŲ APYLINKĖS „PETRO CVIRKOS“ KOLŪKIO
DARBO JĖGOS DUOMENYS 1950-1951 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1951	Lygumų	Vincas Storys	81	52	66	4	**
1951	Lygumų	Barbora Badavičienė	76	43	62	5	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 53, l. 1, 3, 18; b. 56, l. 2, 5, 22.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO LYGUMŲ APYLINKĖS „TARYBŲ LIETUVOS“ KOLŪKIO DARBO
JĖGOS DUOMENYS 1950-1951 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	**	**	54	38	43	2	**
1951	Lygumų	Tadas Balnius	51	36	43	2	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 546, l. 1, 3; b. 549, l. 3, 5, 20.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO KLOVAINIŲ APYLINKĖS „BEŠONIŲ“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1950 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	**	Pikelis Stasys	48	48	57	2	4

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 47, l. 1, 3, 18.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO DERVELIŲ APYLINKĖS „BALIŠKIŲ“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1950 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1950	**	Juozas Sarcevičius	31	20	23	1	2

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 31, l. 1, 3, 18.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO BALSIŲ APYLINKĖS „SALOMĖJOS NERIES“ KOLŪKIO DARBO
JĖGOS DUOMENYS 1951 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1951	Lygumų	Jonas Starkus	107	61	101	4	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 297, l. 2, 4, 21.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO BEINORAIČIŲ APYLINKĖS „SALOMĖJOS NERIES“ KOLŪKIO
DARBO JĖGOS DUOMENYS 1953 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1953	Lygumų	Juozas Laurinavičius	132	69	99	5	**

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 5, ap. 1, b. 298, l. 2, 4, 27.

** Nėra duomenų.

**PAKRUOJO RAJONO LYGUMŲ APYLINKĖS „ŽEMAITĖS“ KOLŪKIO DARBO JĖGOS
DUOMENYS 1956 M.***

Metai	Kolūkj aptarnaujantis MTS	Pirmininkas	Kiemų skaičius	Kolūkiečių skaičius		Brigadų skaičius	Grandžių skaičius
				vyrų	moterų		
1956	Lygumų	Ignas Songaila	139	95	103	4	8

* Lentelė sudaryta remiantis: ŠAA, f. 583, ap. 1, b. 2, l. 2, 4, 16.

LIETUVOS KOLŪKIEČIŲ APMOKĖJIMAS UŽ DARBĄ 1948-1958 M.*

Metai	Už 1 darbadienį išduota	
	Pinigų, rb**	Grūdų, kg
1948	0,160	5,6
1949	0,160	3,9
1950	0,060	2,1
1951	0,350	1,4
1952	0,037	1,7
1953	0,056	1,1
1954	0,112	1,3
1955	0,095	0,7

1956	0,144	1,4
1957	0,242	1,7
1958	0,260	1,2

* Lentelė sudaryta remiantis: Treinys M., *Talkos galia*, Vilnius, p. 96.

** 1960 m. rublio verte.